

فهرست

درس ۹	خورشید پنهان آموزش ۴۸	درس ۱	هدایت الهی آموزش ۵
درس ۱۰	در انتظار طلوع آموزش ۵۱	درس ۲	هدایت مستمر آموزش ۱۰
درس ۱۱	مرجعیت و ولایت فقیه آموزش ۵۶	درس ۳	معجزه‌های از نوع کتاب آموزش ۱۸
درس ۱۲	ویژگی‌های حکومت اسلامی آموزش ۶۱	درس ۴	گستره‌ی رسالت پیامبر(ص) آموزش ۲۲
درس ۱۳	عزت نفس آموزش ۶۵	درس ۵	تداوم رسالت آموزش ۲۷
درس ۱۴	زمینه‌های پیوند آموزش ۶۹	درس ۶	جایگاه تشیع آموزش ۳۳
درس ۱۵	پیوند مقدس آموزش ۷۳	درس ۷	وضع فرهنگی و سیاسی عصر ائمه آموزش ۳۸
درس ۱۶	کانون مهر آموزش ۷۷	درس ۸	احیای ارزش‌های راستین آموزش ۴۲

درس اول

هدایت الهی

بررسی آیات و مفاهیم

«یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اسْتَجِیْبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاکُمْ لِیَمَیْحِیْکُمْ»

ای مؤمنان، دعوت خدا و پیامبر را اجابت کنید، آن‌گاه که شما را به چیزی فرا می‌خواند که زندگی و حیاتتان می‌بخشد. پیام آیه: دعوت خدا و رسول در یک کلمه «دعوت به دین» است و دین مایه حیات و زندگی بخش معرفی شده است.

پروردگارا ما را به راه راست هدایت فرما
راه کسانی که آن‌ها را مشمول نعمت خود کردی
نه (راه) غضب شدگان
و نه گمراهان

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِیْمَ
صِرَاطَ الَّذِینَ أَنْعَمْتَ عَلَیْهِمْ
غَیْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَیْهِمْ
وَ لَا الضَّالِّیْنَ

پیام آیات:

- خواست هر انسان خردمندی از خداوند هدایت به راه است (عبادت و بندگی خدا) است.
- اگر انسانی نخواهد به راه راست هدایت شود، نتیجه‌اش گمراهی و خسران است.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِی
أَعْطَى كُلَّ شَیْءٍ خَلْقَهُ
ثُمَّ هَدَى

پیام آیه:

- در نظام خلقت هدایت یک اصل عام و همگانی است. (هدایت عمومی)

گفت پروردگار ما کسی است که
آفرینش هر چیزی را به آن عطا کرده
سپس هدایتش کرده است.

نام پروردگار بلند مرتبه‌ات را به پاکی بستای
کسی که آفرید سپس آراست و منظم کرد.
و کسی که اندازه‌گیری کرد سپس هدایت نمود

سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى
الَّذِی خَلَقَ فَسَوَّى
وَ الَّذِی قَدَّرَ فَهَدَى

پیام آیات:

- خداوند هر مخلوقی را متناسب با ویژگی‌ها و خصوصیاتش هدایت می‌کند که آن را هدایت خاص گویند.

رسولانی (را فرستاد که)
بشارت و انذار دهند
تا برای مردم نباشد
در مقابل خداوند، بهانه و دستاویزی
بعد از آمدن پیامبران
و خداوند توانا و حکیم است.

رِسَالًا
مُبَشِّرِیْنَ وَ مُنذِرِیْنَ
لِیَلْمَآ یَكُونُ لِلنَّاسِ
عَلِی اللَّهِ حِجَّةً
بَعْدَ الرُّسُلِ
وَ كَانَ اللَّهُ عَزِیْزًا حَكِیْمًا

پیام آیه:

- خداوند با ارسال رسل (فرستادن پیامبران) حجت را بر مردم تمام کرد تا هیچ عذر و بهانه‌ای برای مردم وجود نداشته باشد.
- هدایت ویژه انسان را نشان می‌دهد.

همانا ما این کتاب را بر تو نازل کردیم.
برای مردم، به حق
پس هر که هدایت یافت،
به سود خود اوست.
و هر که گمراه شد
تنها به زیان خود گمراه می‌شود.
و تو وکیل و مدافع آن‌ها نیستی

إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَیْكَ الْكِتَابَ
لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ
فَمَنْ اهْتَدَى
فَلِنَفْسِهِ
وَ مَنْ ضَلَّ
فَأِنَّمَا یَضِلُّ عَلَیْهَا
وَ مَا أَنْتَ عَلَیْهِمْ بِوَكِیْلٍ

پیام آیه:

- هر کس با عقل و اختیار خود پیرو کتاب الهی باشد، از گمراهی نجات پیدا می‌کند.
- چون خداوند ابزار تعقل به انسان داده در نتیجه هدایت او با فرستادن کتاب صورت گرفته است.
- هر کس مسئول هدایت یا ضلالت خود است (اختیار) در نتیجه رسالت پیامبر (ص) در حد تبلیغ است و ضامن هدایت کسی نیست.
- هدایت ویژه انسان را نشان می‌دهد.

و می‌گویند خدا را شکر
که ما را این‌گونه هدایت کرد
و هرگز هدایت نمی‌شدیم
اگر خداوند هدایتمان نمی‌کرد

و قالوا الحمد لله
الذي هدانا لهذا
وما كنا لنهتدي
لولا ان هدانا الله

پیام آیه:

۱ عقل و علم و تلاش به تنهایی برای هدایت کافی نیست بلکه هدایت نیازمند امداد و عنایت الهی نیز می‌باشد.
۲ انسان‌های هدایت شده هرگز به خود مغرور نمی‌شوند بلکه لطف خدا را شاکر هستند.

بررسی متن

(۱) نیازهای طبیعی و غریزی: نیاز به آب، غذا و پوشاک و ...
(۲) نیازها برتر: متمایزکننده انسان از سایر موجودات

انواع نیازهای انسان

انسان با تفکر در افق بالاتر از سطح زندگی روزمره و نیازهای طبیعی، خود را با نیازهای برتر روبه‌رو می‌بیند. نیازهای برتر به مرور زمان تبدیل به دل مشغولی، دغدغه و حتی درد متعالی می‌شود. این دغدغه و درد، نشانه بیداری و هوشیاری و ورود به وادی انسانیت است.

(۱) درک هدف زندگی: انسان می‌خواهد بداند، «برای چه زندگی می‌کند؟» و کدام هدف معنابخش زندگی اوست. او می‌داند اگر به این هدف حقیقی نرسد، عمر خود را در حالی از دست داده که سعادت و خوشبختی را نیز به دست نیاورده است.
(۲) درک آینده خویش: انسان با کمک عقل خود می‌تواند این حقیقت را درک کند که بنا بر حکمت و عدل الهی، مرگ پایان‌بخش زندگی او نیست و آینده‌ای روشن در انتظار اوست. اما درباره نحوه زندگی و عوامل خوشبختی پس از مرگ چیزی نمی‌داند.
(۳) کشف راه درست زندگی: راه زندگی یا «چگونه زیستن» که ارتباط دقیقی با دو نیاز قبلی دارد، دغدغه اصلی انسان‌های فکور و خردمند است، به خصوص که انسان دنیا را فقط یکبار تجربه می‌کند و می‌داند اگر روش درست زندگی را انتخاب نکند، به هدف برتری که در خلقت اوست نخواهد رسید و در سرای آخرت دچار خسران خواهد شد.

نیازهای برتر

(۱) همه جانبه باشد؛ به طوری که به نیازهای مختلف انسان پاسخ دهد. زیرا ابعاد جسمی و روحی، فردی و اجتماعی و دنیوی و اخروی انسان دارای پیوند و ارتباط تنگاتنگی است که نمی‌توان برای هر بعد برنامه‌ریزی جداگانه کرد.
(۲) کاملاً درست و قابل اعتماد باشند؛ زیرا پاسخ‌های احتمالی نیازمند تجربه و آزمون است، در حالی که عمر محدود آدمی با توجه به راه‌های پیشنهادی زیاد فرصت چنین تجربه‌ای را ندارد.

ویژگی‌های پاسخ‌گویی
به نیازهای برتر

نکته: کسی می‌تواند انسان را در جهت پاسخ‌گویی درست به این نیازها هدایت کند که آگاهی کاملی از خلقت انسان، هدف از خلقت، جایگاه او در نظام هستی، ابعاد دقیق و ظریف روحی و جسمی و فردی و اجتماعی او و چگونگی زندگی در آخرت و نحوه ارتباط آن با دنیا داشته باشد.

(۱) هدایت عمومی (عام): خدای جهان آفریدگاری حکیم است، یعنی هر موجودی را برای هدفی معین خلق می‌کند و برای رسیدن به آن هدف، هدایت می‌فرماید. آفرینش بی‌هدف، نشانه نقص و ضعف و ناآگاهی است و این ویژگی‌ها در خداوند وجود ندارد.
پس هدایت یک اصل عام و همگانی در نظام خلقت است.

مخلوق ← هدایت ← هدف

انواع هدایت

(۲) هدایت خاص: خداوند هر مخلوقی را متناسب با ویژگی‌ها و خصوصیاتش هدایت می‌کند که این نوع از هدایت را «هدایت خاص» می‌نامیم.
(۳) هدایت ویژه انسان: ویژگی‌ها و ارزش‌هایی که خداوند در وجود انسان قرار داده، سبب تمایز انسان با سایر موجودات است. این ویژگی‌ها متناسب با هدف خلقت انسان که تقرب الهی (تقرب به همه‌ی خوبی‌ها و زیبایی‌ها) است خلق شده است. یکی از این ویژگی‌ها، توانایی «تفکر و تعقل» و ویژگی دیگر «اختیار و انتخاب» است. وقتی می‌گوییم حرکت انسان اختیاری است،

نکات:

دو حجت خدا بر مردم (دو چراغ راهنما برای تشخیص هدف درست) ← ① حجت آشکار (پیامبران و امامان) ② حجت نهان (عقل)
انسان با کمک عقل خود به بسیاری از مجهولات پاسخ می‌دهد و در عین حال متوجه می‌شود که عقل او نمی‌تواند پاسخ برخی از مسائل بنیادین را به طور صحیح و کامل بدهد و برای این‌گونه از مسائل نیازمند هدایت الهی است. از این‌رو خداوند با ارسال پیامبران، پاسخ مسائل بنیادین را به انسان رسانده و هدایتش می‌کند.

علت فرستاده شدن انبیا از نظر امام موسی کاظم(ع) ← تعقل در پیام الهی

طبق فرموده امام موسی کاظم (ع):

- ۱ کسانی پیام الهی را بهتر می‌پذیرند که ← از معرفت برتری برخوردار باشند.
- ۲ کسانی که در تفکر و تعقل برترند ← نسبت به فرامین الهی داناترند.
- ۳ کسانی که عقلشان کاملتر است ← رتبه آن‌ها در دنیا و آخرت بالاتر است.

وسيله فهم پیام الهی ← عقل

- ۱ هدف و مقصد زندگی انسان چیست و با کدام هدف زندگی معنای حقیقی خود را خواهد یافت.
 - ۲ آینده انسان چیست و چگونه رقم می‌خورد.
 - ۳ راه درست زندگی چیست و چگونه به سعادت خواهد رسید.
- اگر انسان عاقلانه بیندیشد، راه دست‌یابی به همه نیازها برای وی مشخص شده و دلیلی برای توجیه ناکامی‌ها وجود ندارد.

بررسی سؤالات امتحانی

۱. آیه‌ی شریفه‌ی: «قال ربنا الذی اعطى کلّ شیء خلقه ثمّ هدی» را ترجمه کرده و یک پیام از آن استخراج کنید.

➤ **پاسخ:** گفت پروردگار ما کسی است که آفرینش هر چیزی را به آن عطا کرده سپس هدایتش کرده است. این آیه بیانگر هدایت عمومی (عام) است.

۲. وسیله فهم پیام الهی چیست و چه کسی از آن درک عمیق‌تری خواهد داشت؟

➤ **پاسخ:** عقل وسیله فهم پیام الهی است و هر کس که توان تفکر و تعقل را در خود بیش‌تر پرورش دهد به فهم عمیق‌تری از دین دست خواهد یافت.

۳. خداوند خالق حکیم است به چه معنا است؟

➤ **پاسخ:** خداوند خالق حکیم است بدین معناست که هیچ موجودی را عبث و بیهوده خلق نمی‌کند. خلق بی‌هدف، نشانه نقص و ضعف و ناآگاهی است که این ویژگی‌ها در خداوند وجود ندارد.

۴. آیا می‌توان پاسخ به نیازهای برتر را به احساسات شخصی و سلیقه فردی واگذار کرد؟

➤ **پاسخ:** خیر، انسان برای پاسخ به نیازهای برتر، به آگاهی‌های مطمئن از جایگاه خود، در نظام هستی و هدف آفرینش نیاز دارد، این آگاهی تنها با اتکا به عقل و سلیقه‌های انسان به دست نمی‌آید زیرا دستگاه تفکر انسان دارای محدودیت‌هایی است که سبب می‌شود در پاسخ به این سؤالات نیازمند راهنمایی‌های دین باشد.

۵. انسان در چه صورت عمر خود را از دست داده و سعادت را به دست نخواهد آورد؟

➤ **پاسخ:** اگر انسان، هدف حقیقی زندگی خود را به دست نیاورد یا در شناخت آن دچار خطا شود، عمر خود را بدون آوردن سعادت، از دست داده است.

۶. آیا انسان می‌تواند پاسخ به نیازهای برتر را نادیده گرفته و براساس ضرب‌المثل «هر چه پیش آید خوش آید» رفتار کند؟ چرا؟

➤ **پاسخ:** خیر، پاسخ به نیازهای برتر باید منطبق با اصول و ضوابطی معین باشد تا انسان را به آن هدف برتری که خداوند برایش تعیین کرده است برساند. بنابراین انسان عاقل نمی‌تواند نسبت به پاسخ به این نیازها بی‌تفاوت باشد.

۷. چه رابطه‌ای میان حجت ظاهر و باطن وجود دارد؟ توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** همان‌طور که حجت باطن (عقل) به تنهایی برای هدایت انسان کافی نیست، حجت ظاهر (پیامبران و امامان) هم به تنهایی نمی‌تواند ضامن سعادت انسان باشد، بلکه این دو باید در کنار هم و با همکاری و مشارکت یکدیگر مسائل موردنیاز انسان را حل کرده و او را به سعادت دنیا و آخرت برسانند.

۸. آسان‌ترین، مستقیم‌ترین و مطمئن‌ترین راه برای رسیدن به یک زندگی هدفمند، شاد، رضایت‌بخش و خوش‌فرجام، چه راهی است؟

➤ **پاسخ:** وحی و دین، زیرا دین از جانب خداوندی آمده است که آفریننده‌ی همه‌ی مخلوقات از جمله انسان است و به همه ابعاد وجودی و نیازهای فردی و اجتماعی، جسمی، روحی، دنیوی و اخروی او آگاهی و علم دارد و می‌خواهد او را به سعادت برساند.

۹. انسان چند دسته نیاز دارد، بیان کنید:

➤ **پاسخ:**

- انواع نیازها
- ۱) طبیعی (غریزی / فطری)، خوراک، پوشاک و مسکن
 - ۲) بنیادین: نیازهای برتری که عامل تمایز انسان با سایر موجودات

۱۰. فراتر رفتن از سطح زندگی روزمره باعث می‌شود انسان خود را با چه مطلبی روبه‌رو ببیند؟

➤ **پاسخ:** انسان اندکی از سطح زندگی روزمره‌ی خود بالا رود (و نیازهای طبیعی فراتر رود) و در افق بالاتری بیندیشد خود را با نیازهای مهم‌تر روبه‌رو می‌بیند.

۱۱. نیازهای بنیادین به تدریج تبدیل به چه مسئله‌ای می‌گردد؟

➤ **پاسخ:** این نیازها به تدریج تبدیل به دل مشغولی، دغدغه و حتی درد متعالی تبدیل می‌گردد.

۱۲. گرفتار آمدن به دغدغه و درد متعالی نشانه‌ی چیست؟

➤ **پاسخ:** نشانه‌ی بیدرایی و هوشیاری و ورود به وادی انسانیت است.

۱۳. نیازهای بنیادین را فقط نام ببرید؟

➤ **پاسخ:**

- ۱ درک هدف زندگی
- ۲ درک آینده‌ی خویش
- ۳ کشف راه درست زندگی

۱۴. درک هدف زندگی از نیازهای بنیادین را توضیح دهید؟

➤ **پاسخ:** انسان می‌خواهد بداند (برای چه زندگی می‌کند) و کدام هدف است که به زندگی‌اش معنایی متعالی می‌بخشد. او می‌داند که اگر این هدف حقیقی را به دست نیآورد و یا در شناخت آن دچار خطا شود، عمر خود را از دست داده در حالی که سعادت و خوشبختی را هم به دست نیاورده است.

۱۵. درک درست از آینده از نیازهای بنیادین را توضیح دهید؟

➤ **پاسخ:** انسان با کمک عقل خود می‌تواند به درک این حقیقت برسد که بنابر حکمت و عدل خداوند، مزگ نابودکننده‌ی او و پایان همیشگی زندگی‌اش نیست و آینده‌ای روشن‌تر در جهانی دیگر در انتظار اوست، اما نمی‌داند که نحوه‌ی زندگی او پس از مرگ چگونه است؟ زاد و توشه‌ی سفر به آن‌جا چیست؟ و خوشبختی وی در آن سرا در گرو چه اعمالی قرار داده شده است؟

۱۶. کشف راه درست زندگی از نیازهای بنیادین را بنویسید. (مهم‌ترین نیاز بنیادین چیست؟ توضیح دهید.)

➤ **پاسخ:** راه زندگی یا چگونه زیستن که ارتباط دقیقی با دو نیاز قبلی دارد، دغدغه‌ی اصلی انسان‌های فکور و خردمند بوده است، به خصوص که انسان فقط یکبار به دنیا می‌آید و یکبار آن را تجربه می‌کند. انسان می‌داند که اگر روش درست زندگی را انتخاب نکند به آن هدف برتری که خداوند در خلقت او قرار داده، نخواهد رسید و آینده‌ی زیبای ابدی را از دست خواهد داد و در سرای آخرت دچار خسران خواهد شد.

۱۷. کشف راه درست زندگی خود را در چه قالبی نشان می‌دهد؟

➤ **پاسخ:** در قالب سؤال چگونه زیستن

۱۸. دغدغه‌ی اصلی انسان‌های فکور و خردمند چیست؟ چرا؟

➤ **پاسخ:** راه زندگی یا چگونه زیستن که ارتباط دقیقی با دو نیاز قبلی دارد، دغدغه‌ی اصلی انسان‌های فکور و خردمند بوده است، به خصوص که انسان فقط یکبار به دنیا می‌آید و یکبار آن را تجربه می‌کند.

۱۹. ویژگی‌های پاسخ‌گویی به نیازهای بنیادین را بنویسید؟

- ۱ همه‌جانبه باشد: به طوری که به نیازهای مختلف انسان پاسخ دهد. زیرا ابعاد جسمی و روحی و فردی و اجتماعی و دنیوی انسان پیوند و ارتباط کامل و تنگاتنگی با هم دارند و نمی‌توان برای هر بعد آن جداگانه برنامه‌ریزی کرد.
- ۲ پاسخ‌ها باید کاملاً درست و قابل اعتماد باشند: زیرا هر پاسخ احتمالی و مشکوک نیازمند تجربه و آزمون است تا کارایی آن مشخص شود. درحالی‌که محدود آدمی برای چنین تجربه‌ای کافی نیست، به خصوص که راه‌های پیشنهادی هم بسیار زیاد و گوناگون است.

۲۰. قبل از پاسخ‌گویی درست و کامل به نیازهای بنیادین به چه اطلاعاتی نیازمندیم؟

➤ **پاسخ:** آگاهی کامل از خلقت انسان، هدف از خلقت، جایگاه او در نظام هستی، ابعاد دقیق و ظریف روحی و جسمی و نیز فردی و اجتماعی او و چگونگی زندگی در جهان آخرت و ارتباط آخرت با دنیا داشته باشد.

۲۱. هدایت عمومی (عام) را تعریف کنید؟

➤ **پاسخ:** خدای جهان آفریدگاری حکیم است، یعنی هر موجودی را برای هدف معین خلق می‌کند و برای رسیدن به آن هدف هدایت می‌فرماید. آفرینش بی‌هدف، نشانه نقص و ضعف و ناآگاهی است و این ویژگی‌ها نمی‌تواند در خداوند باشد. پس هدایت یک اصل عام و همگانی در نظام خلقت است.

۲۲. خلق بی‌هدف نشانه‌ی چیست؟

➤ **پاسخ:** آفرینش بی‌هدف نشانه‌ی نقص و ضعف و ناآگاهی است و این ویژگی‌ها نمی‌تواند در خداوند باشد.

۲۲. چه عاملی سبب تمایز انسان با سایر موجودات است؟

➤ **پاسخ:** ویژگی‌ها و ارزش‌هایی که خداوند در وجود انسان قرار داده عامل تمایز بنیادین او از سایر موجودات است.

۲۴. هدف خلقت انسان (مقصد خلقت انسان) چیست؟

➤ **پاسخ:** تقرب به خداوند که تقرب به همه‌ی خوبی‌ها و زیبایی‌هاست، می‌باشد.

۲۵. درک اختیاری انسان به چه معناست؟

➤ **پاسخ:** بدان معناست که می‌تواند هدف درست را تشخیص دهد، آن را برگزیند و به سویش حرکت کند.

۲۶. منظور از حجت ظاهر و باطن چیست؟

➤ **پاسخ:** عقل ← حجت باطن پیامبران و امامان ← حجت ظاهر

۲۷. کدام عامل سبب کشف مجهولات می‌شود؟

➤ **پاسخ:** عقل

۲۸. چه زمانی انسان نیازمند هدایت الهی است؟

➤ **پاسخ:** انسان به کمک عقل خود متوجه می‌شود که نمی‌تواند پاسخ برخی از مسائل بنیادین را به‌طور درست و کامل بدهد و برای این‌گونه مسائل نیازمند هدایت الهی است.

۲۹. چه زمانی انسان دیگر توجیهی برای گناهان خویش ندارد؟

➤ **پاسخ:** اگر انسان عاقلانه بیندیشد، راه دست‌یابی به همه‌ی نیازها برای وی مشخص شده و دلیلی برای توجیه ناکامی‌ها ندارد.

۳۰. طبق فرموده‌ی امام موسی کاظم (ع) علت فرستاده شدن انبیا چیست؟

➤ **پاسخ:** تعقل در پیام الهی

۳۱. طبق فرموده‌ی امام موسی کاظم (ع) چه کسانی پیام الهی را بهتر می‌پذیرند؟

➤ **پاسخ:** کسانی این پیام را بهتر می‌پذیرند که از معرف برتری برخوردار باشند.

۳۲. چه کسانی نسبت به فرامین الهی داناتراند؟

➤ **پاسخ:** کسانی که در تفکر و تعقل برتراند.

۳۳. چه کسانی رتبه‌شان را در دنیا و آخرت بالاتر است؟

➤ **پاسخ:** کسانی که عقلشان کامل‌تر است.

۳۴. وسیله‌ی فهم پیام الهی چیست؟

➤ **پاسخ:** عقل

۳۵. با تفکر و تعقل در پیام الهی به چه نتیجه‌ای خواهیم رسید؟

➤ **پاسخ:**

① هدف و مقصد زندگی انسان چیست و با کدام هدف زندگی وی معنای حقیقی خود را خواهد یافت.

② آینده انسان چیست و چگونه رقم می‌خورد.

③ راه درست زندگی چیست و چگونه به سعادت خواهد رسید.

۳۶. رابطه‌ی حجت ظاهر و باطن را بنویسید؟

➤ **پاسخ:** حجت ظاهر و باطن با هم در کنار هم می‌توانند ضامن سعادت انسان باشند و هر یک به تنهایی برای رسیدن به سعادت کافی نیست.

درس دوم

هدایت مستمر

برای شما از دین چیزی را تشریح کرد
آن چه را که نوح بدان سفارش کرده بود
و آن چه را که به تو وحی کردیم
و آن چه توصیه کردیم بدان ابراهیم
و موسی و عیسی
که به پای دارید دین را
و در آن تفرقه ایجاد نکنید
بر مشرکین سخت می آید
آن چه که آنان را بدان دعوت می کنی
خداوند هر که را بخواهد به سوی خود برمی گزیند
و به سوی خود هدایت می کند
کسی را که اهل بازگشت باشد

بررسی آیات و مفاهیم
شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ
مَا وَصَّي بِهِ نوحاً
و الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ
و مَا وَصَّيْنَا بِهِ اِبْرَاهِيمَ
و موسی و عیسی
أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ
و لَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ
كَبُرَ عَلَيَّ الْمُشْرِكِينَ
مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ
اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ
و يَهْدِي إِلَيْهِ
مَنْ يُنِيبُ

پیام آیه:

- خداوند یک دین را برای پیامبران تشریح کرده و از آنان خواسته آن دین را به پا دارند و در آن تفرقه ایجاد نکنند.
- دعوت پیامبران الهی به دین واحد، بر مشرکین سخت و ناگوار می آید.
- برپا داشتن دین بر محور فطرت و زدودن اختلاف از جامعه انسانی

گفتند یهودی یا مسیحی شوید تا هدایت یابید
بگو فقط آیین ابراهیم حق گرا را (پیروی می کنیم).
و او هرگز از مشرکان نبود
بگو یباید ما به خدا ایمان آورده ایم
و به آن چه بر ما نازل شده
و آن چه نازل گردید به ابراهیم و اسماعیل
و اسحاق و یعقوب و پیامبران از فرزندان او (نوادگان)
و آن چه به موسی و عیسی داده شد
و آن چه به پیامبران دیگر از طرف پروردگارش داده شد
در میان هیچ یک از آنها جدائی قائل نمی شویم
و در برابر فرمان خدا تسلیم هستیم

و قالوا كونوا هوداً أو نصارى تهتدوا
قُلْ بَلْ مِلَّةَ اِبْرَاهِيمَ حَنِيفاً
و مَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
قولوا ءامنا بالله
و مَا أَنزَلَ إِلَيْنَا
و مَا أَنزَلَ إِلَيْنَا
و اسحاق و يعقوب و الاسباط
و ما اوتيت موسى و عيسى
و ما اوتيت النبيون من ربهم
لأنفركم بين أحد منهم
و نحن له مسلمون

پیام آیات:

- طبق نظر قرآن آیین ابراهیم (ع) حنیف یعنی حق گرا است.
- محتوای اصلی دعوت پیامبران یکسان بوده است و همه ی آنان آورنده یک دین بوده اند.
- هدایت شده واقعی کسی است که به همه ی پیامبران ایمان داشته باشد و میان آنها تفرقه نیاندازد.
- کسانی که مردم را به ادیانی مثل یهودیت و مسیحیت دعوت می کنند، راه نادرستی می پیمایند و همه باید مردم را به آیین حق گرای ابراهیم (یکتاپرستی) دعوت کنند.

همانا دین نزد خدا اسلام است
و اختلاف نکردند آنان که به آنها کتاب داده شد
مگر بعد از آن که از حقیقت آگاه شدند
از روی ستم و تجاوز
و هر کس به آیات خدا کافر شود
پس به درستی که محاسبه خدا زود خواهد بود

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ
و مَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أوتُوا الْكِتَابَ
إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ
بَغِيّاً بَيْنَهُمْ
و مَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ
فَأَنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

پیام آیه:

- دین خداوند از آدم تا خاتم یکی است که بهترین معرف آن لفظ اسلام است.
- منشأ اختلاف و چند دینی بودن جهان حال حاضر، آن دسته از مبلغان و رهبران مذهبی بوده اند که از روی علم و آگاهی و فقط به خاطر ستم و تجاوز در مقابل دین جدید ایستادگی کرده و آن را نپذیرفته اند.

هیچ رسولی را نفرستادیم
جز به زبان قومش
تا برای آنان به روشنی بیان کند

و ما أرسلنا من رسولٍ
إلا یلسان قومہ
لیبین لهم

پیام آیه:

- ۱ اشاره به رشد تدریجی سطح فکر جوامع و اقوام از علل آمدن پیامبران متعدد را نشان می‌دهد.
- ۲ میزان درک و فهم انسان‌های هر زمان، مؤثر در سطح تعلیمات انبیا است.

محمد(ص)، پدر هیچ‌یک
از مردان شما نیست
اما او فرستاده خدا
و پایان پیامبران است
و خداوند بر هر چیزی داناست

و ما کان مُحَمَّدٌ اَبَا اَحَدٍ
مِنْ رِجَالِكُمْ
و لَکِنْ رَسُولَ اللَّهِ
وَ خَاتَمَ النَّبِیِّیْنَ
وَ کَانَ اللَّهُ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیماً

پیام آیه:

- ۱ اشاره به ختم نبوت توسط پیامبر اسلام دارد که در نتیجه حضرت محمد(ص) آخرین فرستاده الهی (خاتم النبیین) است.
- ۲ دین الهی در عالی‌ترین سطح و با رعایت نیازهای مختلف انسانی در قالب قرآن کریم، بر پیامبر(ص) نازل شد و توسط پیامبر(ص) در اختیار بشریت قرار گرفت.

خدا داناتر است
که پیامبری خویش را کجا قرار دهد

اللَّهُ أَعْلَمُ
حِیْثُ یَجْعَلُ رِسَالَتَهُ

پیام آیه

- ۱ ویژگی‌های پیامبران (علم و عصمت) مؤثر در انتخاب آن‌ها به پیامبری است.
- ۲ این آیه در پاسخ به کسانی است که می‌گفتند: هرگز به رسولان ایمان نمی‌آوریم مگر این‌که همانند آن‌چه به آن‌ها داده شده است به ما نیز بدهند.

بررسی متن

فطرت:

فطرت از کلمه‌ی «فطر» به معنای خلق و ابداع است.
فطرت به معنای نوع آفرینش است.
فطرت انسان به معنای نوع آفرینش انسان و ویژگی‌هایی است که در اصل آفرینش وی وجود دارد.
ویژگی‌های فطری: ویژگی‌های مشترک میان انسان‌هاست و به همین جهت همه نام مشترک انسان گرفته‌اند.

برخی ویژگی‌های فطری عبارتند از:

- ۱ استعداد تفکر و تعقل
 - ۲ اختیار
 - ۳ میل به کمالات نامحدود
 - ۴ دوری از رذایل اخلاقی
 - ۵ دوست داشتن خوبی‌ها
 - ۶ گریزانی از فنا و نابودی و میل به حیات جاودانه
 - ۷ تلاش برای رسیدن به سعادت حقیقی و ...
- خداوند به سبب ویژگی‌های فطری مشترک، یک برنامه‌ی کلی به انسان‌ها عنایب کرده تا آنان را به هدف مشترکی که در خلقتشان قرار داده است، برساند. این برنامه اسلام نام دارد که به معنای تسلیم بودن در برابر خداوند است.

محورهای اصلی برنامه‌ی پیامبران

- ۱ ایمان به خدای یگانه و دوری از شرک و بت‌پرستی (توحید)
- ۲ ایمان به معاد و پاداش عادلانه انسان‌ها در آن سرا (معاد)
- ۳ اعتقاد به عادلانه بودن نظام هستی (عدل)
- ۴ ایمان به فرستادگان الهی و راهنمایان دین (نبوت)
- ۵ عبادت و بندگی خداوند با انجام فرایضی مانند: نماز، روزه، دعا و مناجات (احکام)
- ۶ کسب مکارم اخلاقی مانند: تقوا، عفاف، صداقت و کرامت نفس (اخلاق)
- ۷ دوری از رذائل و زشتی‌های اخلاقی مانند: ظلم، نفاق، دروغ و ریا (اخلاق)
- ۸ بر پایی نظام اجتماعی براساس عدل (حکومت)

توجه: هیچ پیامبری نیامده است مگر این که مردم را به این محورها فراخوانده است.

به همین جهت است که می‌گوییم محتوای اصلی دعوت پیامبران یکسان بوده است و همه‌ی آن‌ها آورنده یک دین بوده‌اند. آری، تعالیم پیامبران در برخی از احکام فرعی همانند چگونگی انجام نماز، روزه، زکات، احکام خانواده و جامعه متفاوت بوده است، اما این تفاوت‌ها سبب نمی‌شد که اصل دین و راه آنان مختلف شود و هر کدام دین خاصی بیاورند، چون همه‌ی آن‌ها در محورهای اصلی و نیز اصل احکام نماز، روزه و ... مشترک بودند.

علل آمدن پیامبران متعدد (تجدید نبوت)

۱ **لزوم استمرار در دعوت و ترویج پیوسته آن:** لازمه استقرار و ماندگاری یک پیام، تبلیغ دائمی و مستمر آن است. پیامبران الهی با ایمان راسخ و مجاهدتی بی‌مانند قدم در راه تبلیغ دین الهی می‌گذاشتند و سختی‌ها و ناملازمات را تحمل می‌کردند تا خداپرستی، عدالت طلبی و کرامت‌های اخلاقی میان انسان‌ها بماند و گسترش یابد و شرک، ستمگری و رذائل اخلاقی از بین برود. این تداوم سبب ماندگاری تعالیم بین مردم شد.

۲ **رشد تدریجی سطح فکر جوامع و اقوام:** رشد تدریجی فکر و اندیشه و امور مرتبط به آن مانند دانش و فرهنگ، باعث شد تا در هر عصر و دوره‌ای پیامبران جدیدی مبعوث شوند تا همان اصول ثابت دین الهی را در خور فهم و اندیشه انسان‌های دوران خود بیان کنند و مردم پیام الهی را در حد فهم خود درک کنند و به آنان ایمان آورند.

پیامبر(ص) می‌فرماید:

نَحْنُ مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أَمْرُنَا أَنْ نَكَلِّمَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عَقُولِهِمْ

ما انبیاء مأمور شده‌ایم که با مردم به اندازه‌ی فهم و درکشان سخن بگوییم.

* **دقت:** به جز حدیث فوق که به رشد تدریجی سطح فکر جوامع و اقوام اشاره دارد، همان‌طور که در بخش بررسی آیات و مفاهیم ذکر شد آیه‌ی شریفه‌ی: **وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا يَلْسَانُ قَوْمِهِ لِتُبَيِّنَ لَهُمْ: نِزِيلَ الْكِتَابِ** نیز به همین علت از علل تجدید نبوت اشاره دارد.

۳ **از بین رفتن یا تحریف تعلیمات پیامبر پیشین:** به علل ابتدایی بودن سطح فرهنگ و زندگی اجتماعی و عدم توسعه کتابت، تعلیمات پیامبران به تدریج فراموش می‌گردید یا به گونه‌ای عوض می‌شد که دیگر به اصل آن شباهتی نداشت، در نتیجه پیامبران بعدی می‌آمدند و تعلیمات اصیل را بار دیگر در اختیار مردم می‌گذاشتند.

علت وجود ادیان مختلف در جهان:

قرآن کریم منشأ اصلی اختلاف و چند دینی را آن دسته از رهبران دینی معرفی می‌کند که به خاطر حفظ مقام و موقعیت و منافع خود در برابر دعوت پیامبر جدید ایستادند و پیامبری او را انکار کردند و سبب اختلاف و چنددین شدن پیروان پیامبران شدند. مانند این که یهودیان دعوت حق حضرت عیسی را نپذیرفتند و یا با وجود وعده ظهور پیامبر اسلام در تورات و انجیل، بزرگان یهودی و مسیحی پیامبری رسول اکرم را قبول نکردند، اگر این وقایع پیش نمی‌آمد، این اختلاف امروزی وجود نداشت.

ویژگی‌های پیامبران:

۱ **وحی:** کلمه‌ی وحی در قرآن دارای معانی مختلفی است و مختص پیامبران نیست. اما عالی‌ترین درجه آن که مخصوص پیامبران است، به معنای القای معانی و معارف به قلب پیامبر از سوی خداوند و سخن گفتن خداوند و جبرئیل با اوست.

از طریق وحی برنامه هدایت الهی به پیامبران داده می‌شد و آنان این برنامه را به مردم ابلاغ می‌کردند.

۲ **اعجاز:** ارائه کارهای خارق‌العاده توسط پیامبران به اذن خدا که هیچ کسی قادر به انجام آن‌ها نیست و برای اثبات حقانیت ادعای پیامبری انجام می‌شود را اعجاز گویند. قرآن این آثار خارق‌العاده را «آیت» یعنی نشانه و علامت نبوت می‌خواند و دانشمندان اسلامی آن را معجزه می‌نامند. زیرا عجز و ناتوانی سایر افراد را در انجام این امور آشکار می‌سازد.

۳ **عصمت:** پیامبر زمانی می‌تواند مسئولیت خود را به درستی انجام دهد که تحت تأثیر هواهای نفسانی قرار نگیرد و مرتکب گناه و خطا نگردد. مردم نیز زمانی گفته‌ها و هدایت‌های وی را می‌پذیرند که مطمئن باشند هیچ‌گاه مرتکب گناه و اشتباه نمی‌شود زیرا اگر احتمال خطا و اشتباه وجود داشته باشد، مردم به او اعتماد نکرده و او را پیروی نمی‌کنند.

بنابراین، پیامبران نه تنها باید در اجرای مأموریتشان، بلکه در مجموعه رفتاری خودشان نیز باید معصوم باشند. در غیر این صورت کردار خطای آن‌ها دلیل بر دروغ‌گویی آن‌ها خواهد بود. بالاتر از همه، ضرورت عصمت در حوزه مسئولیت‌های مربوط به رسالت است زیرا:

(۱) اگر پیامبری در دریافت و ابلاغ وحی معصوم نباشد ← دین الهی به درستی به مردم نمی‌رسد و امکان هدایت سلب می‌شود.

(۲) اگر پیامبری در تعلیم و تبیین دین معصوم نباشد ← امکان انحراف در تعالیم الهی پیدا می‌شود و اعتماد مردم به دین از دست می‌رود.

(۳) اگر پیامبری در هنگام اجرای فرمان‌های الهی معصوم نباشد ← امکان دارد کارهایی مخالف دستورات الهی انجام دهد و مردم با الگو قرار دادن او به گمراهی مبتلا شوند.

نکته‌ی مهم: باید توجه داشت که مصونیت پیامبران از گناه و اشتباه ناشی از یک مانع بیرونی نیست بلکه آن‌ها نیز دارای اختیار هستند اما به علت ایمان و تقوای شدید هیچ‌گاه مرتکب گناه نمی‌شوند و به خاطر بینش عمیق خود گرفتار اشتباه نمی‌شوند.

آخرین پیام آور الهی

قرآن کریم حضرت محمد(ص) را «خاتم النبیین» معرفی کرده و پیامبر (ص) نیز با تذکر این مورد در اجتماعات مختلف باعث شد کسی نتواند پس از ایشان ادعای پیامبری کند؛ از جمله خطاب به علی (ع) فرمود:

«تو برای من به منزله هارون برای موسی هستی، جز این که پس از من پیامبری نخواهد آمد.»

مفهوم حدیث:

۱) مقام و منزلت حضرت علی (ع) را نشان می‌دهد.

۲) بیانگر موضوع ختم نبوت و خاتم النبیین بودن پیامبر (ص) است.

علل ختم نبوت

عواملی که سبب تجدید نبوت‌ها و آمدن کتاب‌های آسمانی جدید بود، از بین رفتن عواملی که انسان‌ها را بی‌نیاز از کتاب جدید می‌نمود، پدید آمدن این عوامل عبارتند از:

۱) **آمادگی جامعه بشری برای دریافت برنامه کامل زندگی:** یکی از عوامل تجدید نبوت پایین بودن سطح درک انسان‌ها (رشد تدریجی سطح فکر جوامع و اقوام) بود.

در عصر نزول قرآن انسان‌ها وارد دوره بلوغ فکری شده، به میزانی که بتوانند برنامه کامل زندگی خود را دریافت کنند و پاسخ‌گوی نیازهای فردی و اجتماعی خود باشند. بنابراین خداوند کتابی بر پیامبر (ص) نازل کرد که مؤمنان با تفکر در آن در هر دوره‌ای به دروازه‌های جدیدی از معرفت دست یابند.

۲) **حفظ قرآن از تحریف:** در پرتو عنایت و اراده‌ی الهی و با اهتمام پیامبر (ص) در جمع‌آوری و حفظ قرآن و با تلاش و کوشش مسلمانان در دوران‌های مختلف، این کتاب دچار تحریف نشد و هیچ کلمه‌ای بر آن افزوده یا کم نشد. به همین جهت این کتاب نیازی به «تکمیل» و «تصحیح» ندارد و جاودانه باقی خواهد ماند.

۳) **وجود امام معصوم پس از پیامبر (ص):** تعیین امام معصوم از طرف خدا و پیامبر سبب آن شد که نقش‌ها و مسئولیت‌های پیامبر، به جز دریافت وحی، ادامه یابد و جامعه از این جهت کمبودی نداشته باشد.

۴) **پیش‌بینی راه‌های پاسخ‌گویی، به نیازهای زمانه:** مجموعه معارف و احکام موجود در قرآن، سیره و سنت پیشوایان دین، به گونه‌ای از جانب خدا طراحی شده که با مراجعه به آن‌ها می‌توان پاسخ به نیازهای همه دوران‌ها را به‌دست آورد؛ به شرط آن‌که از روش علمی و درست تحقیق که به وسیله عالمان و متخصصان دین تدوین شده، استفاده گردد و با دانش و بصیرت عمل شود.

ویژگی‌های دین اسلام

اکنون به برخی از ویژگی‌های دین اسلام که سبب انطباق آن با نیازهای متغیر زمان می‌شود، می‌پردازیم:

اول - توجه به نیازهای متغیر، در عین توجه به نیازهای ثابت: انسان در زندگی فردی و اجتماعی خود دو دسته نیاز دارد:

دسته‌ی اول: نیازهای ثابت: نیاز ثابت مانند نیاز به امنیت، عدالت، شغل، معاشرت و داد و ستد با دیگران و حکومت. این نیازها در همه‌ی زمان‌ها برای بشر وجود دارند و از بین نمی‌روند. دین اسلام برای هر کدام از این‌ها قوانین ثابت و مشخصی دارد که پاسخ‌گوی این نیازهاست.

دسته‌ی دوم: نیازهای متغیر: نیازهای متغیر در داخل نیازهای ثابت پیدا می‌شوند. یعنی انسان‌ها با گذشت زمان برای پاسخ‌گویی به نیازهای ثابت خود، از روش‌های متفاوتی استفاده می‌کنند. مثلاً نیاز به داد و ستد یک نیاز ثابت است اما شیوه و چگونگی آن برحسب زمان متفاوت است. نیاز به امنیت هم یک نیاز ثابت است؛ اما چگونگی تأمین امنیت با ابزارها و سلاح‌های امروزی در مقایسه با گذشته بسیار متفاوت شده است. معارف اسلام به گونه‌ای است که متخصصان دینی می‌توانند از درون آن با توجه به نیازهای جدید به وجود آمده در جامعه، قوانین مورد نیاز جامعه درباره‌ی بانکداری و اسکناس و ... را استخراج کنند و در اختیار مردم قرار دهند.

دوم - وجود قوانین تنظیم‌کننده: در اسلام دسته‌ای از قواعد و قوانین وجود دارد که به مقررات اسلامی خاصیت انطباق و تحرک داده و بر همه‌ی احکام و مقررات نظارت کرده و آن‌ها را کنترل می‌کنند. به طور مثال، پیامبر (ص) فرموده است:

« لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام - اسلام با ضرر دیدن و ضرر رساندن مخالف است.»

این سخن به صورت قاعده درآمده و مقررات اسلامی را کنترل می‌کند. مثلاً روزه بر مکلفین واجب است اما اگر روزه ضرر داشته باشد، بر او حرام می‌گردد. همچنین، استفاده از وسایل شخصی مانعی ندارد؛ اما اگر سبب اذیت دیگران شود، حرام است.

سوم - اختیارات حاکم و نظام اسلامی: تحولات و مسائل اجتماعی گاهی شرایط خاصی را در جامعه اسلامی پدید می‌آورد که نیازمند تصمیم‌گیری‌های فوری و مقطعی است. اسلام به همین منظور اختیارات خاصی به حاکم اسلامی داده که حلال این مسائل است.

بررسی سؤالات امتحانی

۱. منشأ اختلاف و چند دینی بودن جهان حال حاضر چیست:

➤ **پاسخ:** منشأ اختلاف و چند دینی بودن جهان حاضر رهبران و مبلغان دینی و مذهبی و بودند که با علم و آگاهی و فقط از روی ستم و تجاوز، در مقابل دین جدید مقاومت می کردند.

۲. ریشه کلمه‌ی فطرت چیست؟

➤ **پاسخ:** فطرت از کلمه‌ی فطُر به معنای خلق و ابداع است.

۳. فطرت را تعریف کنید؟

➤ **پاسخ:** فطرت به معنای نوع خاص آفرینش است.

۴. منظور از فطرت انسان چیست؟

➤ **پاسخ:** منظور آفرینش خاص انسان و ویژگی‌هایی است که در اصل آفرینش وی وجود دارد.

۵. برخی از ویژگی‌های فطری را بیان کنید.

➤ **پاسخ:**

۱ همه‌ی انسان‌ها از استعداد تفکر و تعقل و قدرت اختیار برخوردارند.

۲ آنان فضیلت‌های اخلاقی مانند عدل، حق و خیرخواهی را دوست دارند و از رذائل اخلاقی مانند ظلم و حسد بیزارند.

۳ آنان به دنبال زیبایی‌ها، خوبی‌ها و کمالات نامحدوداند و به حد معینی قانع نمی‌شوند.

۴ آنان از فنا و نابودی گریزان و در جست و جوی حیات جاودانه‌اند.

۵ آنان زندگی در جامعه عادلانه را دوست دارند و از ظلم و ستم گریزانند.

۶ و بالاخره همه به دنبال راهی هستند که آنان را به سعادت حقیقی برساند.

۶. به چه علت خداوند یک برنامه کلی به انسان‌ها داده است آن برنامه چیست توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** به سبب ویژگی‌های فطری مشترک، خداوند یک برنامه‌ی کلی به انسان‌ها عنایت کرده تا آنان را به هدف مشترکی که در خلقشان قرار داده است برساند. این برنامه اسلام نام دارد که به معنای تسلیم بودن در برابر خداست.

۷. برنامه مشترک انسان‌ها چه نام دارد و به چه معناست؟

➤ **پاسخ:** این برنامه اسلام نام دارد که به معنای تسلیم بودن در برابر خداست.

۸. محورهای اصلی برنامه‌ی پیامبران را بنویسید.

➤ **پاسخ:**

۱ ایمان به خدای یگانه و دوری از شرک و بت پرستی

۲ ایمان به معاد و سرای آخرت و پاداش و جزای عادلانه انسان‌ها در آن سرا

۳ اعتقاد به عادلانه بودن نظام هستی

۴ ایمان به فرستادگان الهی و راهنمایان دین

۵ عبادت و بندگی خداوند با انجام فرایضی چون نماز، روزه، دعا

۶ کسب مکارم اخلاقی چون تقوا، عفاف، کرامت نفس

۷ دوری از رذائل و زشتی‌های اخلاقی چون ظلم، نفاق، ریا

۸ برپایی نظام اجتماعی براساس عدل

۹. با تکیه بر چه مطلبی می‌گوییم محتوای اصلی دعوت پیامبران یکسان است و همه آورنده‌ی یک دین بودند؟

➤ **پاسخ:** چون محورهای اصلی برنامه‌های پیامبران یکسان است نتیجه می‌گیریم محتوای اصلی دعوت آن‌ها نیز یکی است.

۱۰. تفاوت تعالیم پیامبران در چیست؟

➤ **پاسخ:** تعالیم پیامبران در برخی از احکام فرعی تفاوت داشته است، همانند چگونگی انجام نماز و روزه و پرداخت زکات. اما این تفاوت‌ها سبب

نمی‌شود که اصل دین و راه آنان مختلف شود و هر کدام دین خاصی بیاورند، چون همه‌ی آن‌ها در آن محورهای اصلی و نیز در اصل بسیاری از احکام مانند نماز، روزه، امر به معروف و نهی از منکر مشترک بودند.

۱۱. علل آمدن پیامبران متعدد را نام ببرید. (علل تجدید نبوت)

➤ پاسخ:

- ۱ لزوم استمرار در دعوت و ترویج پیوسته‌ی آن
- ۲ رشد تدریجی سطح فکر جوامع و اقوام
- ۳ از بین رفتن یا تحریف تعلیمات پیامبر پیشین

۱۲. لزوم استمرار در دعوت و ترویج پیوسته‌ی آن از علل تجدید نبوت را توضیح دهید؟

➤ پاسخ: لازمه‌ی استقرار و ماندگاری یک پیام، تبلیغ دائمی و مستمر آن است. پیامبران الهی با ایمان راسخ و مجاهدتی بی‌مانند، در طول زمان‌های مختلف قدم در راه تبلیغ دین الهی می‌گذاشتند و سختی‌ها و ناملازمات را تحمل می‌کردند تا خداپرستی و کرامت‌های اخلاقی میان انسان‌ها بماند و گسترش یابد و شرک و ستمگری از بین برود. این تداوم سبب شد که تعلیمات الهی در میان مردم بماند، جزء آداب و فرهنگ آنان شود و کسی نتواند به سادگی آن را از میان مردم (جامعه بشری) بیرون کند.

۱۳. لازمه‌ی استقرار و ماندگاری دعوت چیست؟

➤ پاسخ: تبلیغ دائمی و مستمر آن است

۱۴. رشد تدریجی سطح فکر جوامع و اقوام از علل تجدید نبوت را توضیح دهید.

➤ پاسخ: علت دیگر آمدن پیامبران متعدد رشد تدریجی فکر و اندیشه و امور مربوط به آن مانند دانش و فرهنگ می‌باشد. از همین رو لازم بود تا در هر عصر و دوره‌ای پیامبران جدیدی مبعوث شوند تا همان اصول ثابت دین الهی را در خور فهم و اندیشه انسان‌های دوران خود بیان کنند و متناسب با درک آنان سخن گویند تا آنان پیام الهی را در حد فهم خود درک کنند و به آنان ایمان آورند.

۱۵. عوامل از بین رفتن یا تحریف تعلیمات پیامبر پیشین چیست؟

➤ پاسخ: به علت ابتدایی بودن سطح فرهنگ و زندگی اجتماعی و عدم توسعه‌ی کتابت بود که تعلیمات پیامبر پیشین تحریف می‌شد به ترتیبی که دیگر شباهتی به اصل آن نداشت.

۱۶. از بین رفتن یا تحریف تعلیمات پیامبر پیشین از علل تجدید نبوت را توضیح دهید.

➤ پاسخ: به علت ابتدایی بودن سطح فرهنگ و زندگی اجتماعی و عدم توسعه‌ی کتابت، تعلیمات انبیاء به تدریج فراموش می‌گردید یا به گونه‌ای عوض می‌شد که به اصل آن دیگر شباهت نداشت، بر این اساس، پیامبران بعدی می‌آمدند و تعلیمات اصیل و تعریف نشده را بار دیگر به انسان‌ها ابلاغ می‌کردند.

۱۷. منشأ اختلاف و چند دینی بودن جهان حاضر چیست؟

➤ پاسخ: منشأ اختلاف و چند دینی جهان حاضر، رهبران و مبلغان مذهبی بودند که با علم و آگاهی و فقط از روی ستم در مقابل دین جدید مقاومت می‌کردند.

۱۸. آمدن پیامبر اسلام در کدام کتاب الهی وعده داده شده است؟

➤ پاسخ: در تورات و انجیل

۱۹. ویژگی‌های پیامبران را نام ببرید؟

- ۱ وحی
- ۲ اعجاز
- ۳ عصمت

۲۰. وحی از ویژگی‌های پیامبران را توضیح دهید؟

➤ پاسخ: کلمه‌ی وحی در قرآن کریم برای موارد مختلف به کار رفته و اختصاص به پیامبران ندارد. اما عالی‌ترین درجه آن مخصوص پیامبران است، به معنای القای معانی و معارف به قلب پیامبر از سوی خداوند و سخن گفتن خداوند و جبرئیل با اوست. از طریق وحی برنامه‌ی هدایت الهی به پیامبران داده می‌شد و آنان این برنامه را به مردم ابلاغ می‌کردند.

۲۱. عالی‌ترین درجه وحی متعلق به چه کسانی است و به چه معناست؟

➤ پاسخ: عالی‌ترین درجه آن که مخصوص پیامبران است، به معنای القای معانی و معارف به قلب پیامبر از سوی خداوند و سخن گفتن خداوند و جبرئیل با اوست.

۲۲. برنامه‌ی هدایت الهی چگونه به مردم می‌رسید؟

➤ **پاسخ:** از طریق وحی به پیامبران داده می‌شد و پیامبران آن را به مردم ابلاغ می‌کردند.

۲۳. اعجاز از ویژگی‌های پیامبران را توضیح دهید؟

➤ **پاسخ:** پیامبران از جانب خداوند، کارهای خارق‌العاده‌ای انجام می‌دهند که هیچ‌کس نمی‌تواند مانند آن را انجام دهد تا مردم دریابند که آنان با خداوند ارتباط دارند و از طرف او مأمور به پیامبری شده‌اند قرآن کریم این آثار خارق‌العاده را (آیت) یعنی نشانه و علامت نبوت می‌گویند. دانشمندان اسلامی آن را معجزه می‌نامند. زیرا عجز و ناتوانی سایر افراد را در انجام این امور آشکار می‌سازد.

۲۴. قرآن کریم این آثار خارق‌العاده را چه می‌نامد و به چه معناست؟

➤ **پاسخ:** قرآن کریم این آثار خارق‌العاده را (آیت) یعنی نشانه و علامت نبوت می‌خواند.

۲۵. دانشمندان اسلامی آثار خارق‌العاده پیامبران را چه می‌نامند و علت آن چیست؟

آن را معجزه می‌نامند زیرا عجز و ناتوانی سایر افراد را در انجام این امور آشکار می‌سازد.

۲۶. کدام عامل ضامن صحت انجام مسئولیت پیامبران است؟ عصمت

۲۷. مردم چه زمانی گفته‌ها و هدایت‌های پیامبرانشان را نمی‌پذیرند؟

➤ **پاسخ:** مردم نیز زمانی گفته‌های و هدایت‌های وی را می‌پذیرند که مطمئن باشند هیچ‌گاه مرتکب گناه و اشتباه نمی‌شود. اگر آنان احتمال دهند که پیامبرشان گناه می‌کند و دچار خطا می‌شود، به او اعتماد نمی‌کنند و از وی پیروی نخواهند کرد. بنابراین، پیامبران نه تنها باید در اجرای مأموریت خود از گناه و اشتباه مصون باشند بلکه این عصمت باید در مجموعه رفتارهای آنان متجلی شود در غیر این صورت مردم، کردار ناشایست آن‌ها را دلیل بر دروغ‌گویی‌شان می‌دانند و به آن‌ها اعتماد نمی‌کنند.

۲۸. حوزه‌ی عصمت پیامبران را بیان کنید؟

➤ **پاسخ:**

۱) دریافت و ابلاغ وحی ۲) تعلیم و تبیین تعالیم دینی ۳) اجرای فرامین الهی

۲۹. اگر پیامبری در دریافت و ابلاغ وحی معصوم نباشد چه نتایج خواهد داشت؟

➤ **پاسخ:** نرسیدن دین الهی، سلب هدایت

۳۰. اگر پیامبری در تعلیم و تبیین تعالیم دینی معصوم نباشد، چه نتایج خواهد داشت؟

➤ **پاسخ:** مکان انحراف در تعالیم الهی، بی‌اعتمادی مردم به دین

۳۱. اگر پیامبری در اجرای فرامین الهی معصوم نباشد چه نتایج خواهد داشت؟

امکان دارد کارهایی مخالف دستورات الهی انجام دهد و مردم نیز از او سرمشق بگیرند و به گمراهی و انحراف مبتلا شوند.

۳۲. آیا یک مانع بیرونی پیامبران را از ارتکاب گناه و خطا باز می‌دارد یا خود به اختیار به سمت گناه نمی‌روند؟

➤ **پاسخ:** پیامبران، با وجود مقام و منزلتی که دارند انسان‌اند و کارهای خود را با اختیار انجام می‌دهند بنابراین مصونیت پیامبران از گناه ناشی از ایمان و تقوا و مصونیت آن‌ها از اشتباه ناشی از بینش عمیق آنان بوده است.

۳۳. مصونیت پیامبران از گناه ناشی از چیست؟

➤ **پاسخ:** ایمان و تقوا

۳۴. مصونیت پیامبران از اشتباه ناشی از چیست؟

➤ **پاسخ:** بینش عمیق

۳۵. علل ختم نبوت را فقط نام ببرید؟

➤ **پاسخ:**

۱) آمادگی جامعه بشری برای دریافت برنامه کامل زندگی

۲) حفظ قرآن کریم از تحریف

۳) وجود امام معصوم پس از پیامبر اکرم (ص)

۴) پیش‌بینی راه‌های پاسخ‌گویی به نیازهای زمانه

۳۶. چه دورانی دوران بلوغ فکری انسان‌ها بود؟

➤ پاسخ: عصر خاتمیت (عصر نزول قرآن)

۳۷. آمادگی جامعه بشری برای دریافت برنامه کامل زندگی از علل ختم نبوت را توضیح دهید؟

➤ پاسخ: یکی از عوامل بعثت پیامبر جدید، پایین بودن سطح درک انسان‌ها و عدم توانایی آنان در گرفتن برنامه کامل زندگی بود در عصر نزول قرآن رشد عقلی بشریت به میزانی رسیده بود که بتواند کامل‌ترین برنامه را دریافت کند و به کمک این برنامه، پاسخ نیازهای فردی و اجتماعی خود را به دست آورد. در واقع، انسان‌ها وارد دوره بلوغ فکری شده بودند. خداوند کتابی بر پیامبر اکرم (ص) نازل کرد که نیازهای هدایتی بشر را در طول زمان‌ها پاسخ گوید و مؤمنان با تفکر در این کتاب بتوانند در هر دوره‌ای به دروازه‌های جدیدی از معرفت دست یابند.

۳۸. عوامل حفظ قرآن از تحریف را نام ببرید؟

➤ پاسخ:

۱ خواست و عنایت الهی ۲ اهتمام پیامبر (ص) ۳ تلاش و کوشش مسلمین در تمام دوره‌ها

۳۹. وجود امامان معصوم پس از پیامبر از علل ختم نبوت را توضیح دهید؟

➤ پاسخ: تعیین امام معصوم از طرف خداوند سبب آن شد که مسئولیت‌های پیامبر، به جز دریافت وحی، ادامه یابد و جامعه از این جهت کمبودی نداشته باشد.

۴۰. ویژگی‌های دین اسلام که سبب انطباق آن با نیازهای زمانه است را نام ببرید و به ترتیب هر یک را توضیح دهید.

➤ پاسخ:

۱ توجه به نیازهای متغیر در عین توجه به نیازهای ثابت: انسان در زندگی فردی و اجتماعی خود دو دسته نیاز دارد: نیاز ثابت مانند نیاز به امنیت، عدالت، شغل، معاشرت، ازدواج و تشکیل خانواده. دین اسلام برای هر کدام از این‌ها قوانین ثابت و مشخصی دارد که پاسخ‌گوی نیازهاست. دسته دیگر نیازهای متغیراند که در داخل همین نیازهای ثابت پیدا می‌شوند. مثلاً نیاز به داد و ستد یک نیاز ثابت است، اما شیوه و چگونگی داد و ستد برحسب زمان قابل تغییر است. معارف اسلام به گونه‌ای است که متخصصان دین می‌توانند از درون آن با توجه به نیازهای جدید به وجود آمده در جامعه، قوانین موردنیاز جامعه درباره‌ی بانکداری، اسکناس، خرید سلاح‌های جدید و ... را استخراج کنند و در اختیار مردم قرار دهند.

۲ وجود قوانین تنظیم‌کننده: در اسلام دسته‌ای از قواعد و قوانین وجود دارد که به مقررات اسلامی خاصیت انطباق و تحرک داده است. مانند بازرسان عالی احکام و مقررات را تحت نظر قرار می‌دهند و کنترل می‌کنند مثل: لا ضرر و لا ضرار فی الإسلام (اسلام با ضرر دیدن و ضرر رساندن مخالف است. یا مثلاً روزه ماه رمضان بر هر مکلفی واجب است اما اگر این روزه برای شخصی ضرر داشته باشد بر او حرام می‌گردد).

۳ اختیارات حاکم و نظام اسلامی: یکی دیگر از راه‌هایی که اسلام برای پاسخ‌گویی به نیازهای جدید پیش‌بینی کرده، اختیارات حکومت اسلامی است. تحولات و مسائل اجتماعی گاهی شرایط خاصی را در جامعه اسلامی پدید می‌آورد که نیازمند تصمیم‌گیری‌های فوری و مقطعی است. اسلام برای این منظور اختیارات خاصی را به حاکم اسلامی داده که این اختیارات حل‌کننده این‌گونه مسائل است.

۴۱. اگر پیامبران عصمت نمی‌داشتند در مسیر هدایت چه خطرهایی انسان‌ها را تهدید می‌کرد؟

➤ پاسخ:

۱ انسان‌ها الگوی حقیقی و قابل اعتمادی نداشتند.

۲ پیام الهی و راه هدایت به درستی در اختیار مردم قرار نمی‌گرفت.

۳ راه کمال و رستگاری بسته می‌شد و امکان رستگاری از بین می‌رفت.

۴۲. آیه‌ی شریفه‌ی: «و ما أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ ...» بیانگر کدام‌یک از علل تجدید نبوت است؟

➤ پاسخ: رشد تدریجی سطح فکر جوامع و اقوام

۴۳. آیه‌ی شریفه‌ی «إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ» را ترجمه و یک پیام از آن استخراج کنید.

➤ پاسخ: ترجمه: همانا دین نزد خدا اسلام است.

پیام آیه: همانا دین الهی واحد است که بهترین معرف آن لفظ اسلام است.

۴۴. طبق آیات قرآن کریم، هدایت شده واقعی چه کسی است؟

➤ پاسخ: هدایت شده واقعی کسی است که به همه پیامبران ایمان داشته باشد و میان آن‌ها تفرقه نیاندازد.

درس سوم

معجزه‌های از نوع کتاب

و اگر شک دارید
درباره‌ی آن چه بر بنده‌ی خود نازل کردیم
پس سوره‌ای همانند آن بیاورید
و شاهدان خود را فراخوانید
از غیر خدا
اگر راست می‌گویید
که برای کافران آماده شده است.

بررسی آیات و مفاهیم

و اِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ
مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا
فَاْتُوا بِسُوْرَةٍ مِّنْ مِّثْلِهٖ
وَ ادْعُوْا شُهَدَاءَكُمْ
مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ
اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِيْنَ
اَعَدَّتْ لِلْكَافِرِيْنَ

پیام آیه:

۱ این آیه جنبه اعجاز و فوق بشری بودن قرآن را نشان می‌دهد.
۲ پیامبر (ص) رسماً به وسیله این آیه در مقابل مشرکان تحدی (دعوت از مخالفان برای آوردن سوره‌ای همانند قرآن) می‌کند که نشانه معجزه بودن قرآن کریم است.

پس اگر انجام ندادید
و هرگز نتوانید انجام داد
پس بترسید از آتشی که
هیزمش آدمیان و سنگ‌هاست

فَاِنْ لَّمْ تَفْعَلُوْا
وَ لَنْ تَفْعَلُوْا
فَاْتَفُوْا النَّارَ الَّتِي
وَ قُوْدُهَا النَّاسُ وَ الْحِجَارَةُ

پیام آیه:

۱ این آیه عجز و ناتوانی مخالفان قرآن و شکاکان نبوت پیامبر (ص) در آوردن سوره‌ای همانند قرآن را نشان می‌دهد. (آوردن سوره‌ای همانند قرآن غیرممکن است).
۲ هیزم دوزخ (جهنم) آدمیان و سنگ‌هاست که منظور از آدمیان کفار و منظور از سنگ‌ها، بت‌های مورد پرستش است.

آیا درباره‌ی قرآن نمی‌اندیشند؟
اگر از نزد غیر خدا می‌بود
در آن ناسازگاری بسیار می‌یافتند

اَفَلَا يَتَذَكَّرُوْنَ الْقُرْآنَ
وَ لَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ
لَوَجَدُوْا فِيْهِ اِخْتِلَافًا كَثِيْرًا

پیام آیه:

۱ این آیه بیانگر انسجام درونی، در عین نزول تدریجی قرآن کریم از نشانه‌های اعجاز محتوایی قرآن است.

و پیش از آن هیچ نوشته‌ای نمی‌خواندی
و با دست خود آن را نمی‌نوشتی
که در آن صورت کجروان به شک می‌افتادند

وَ مَا كُنْتَ تَتْلُوْا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ كِتَابٍ
وَ لَا تَخْطُهٗ بِيَمِيْنِكَ
اِذَا لَا رَتَابَ الْمُبْتَلُوْنَ

پیام آیه:

۱ این آیه بیانگر امی بودن پیامبر (ص) است.
۲ اگر پیامبر (ص) امی نبود (باسواد بود) کجروان به شک می‌افتادند که قرآن کریم از جانب پیامبر (ص) است.

بررسی متن

قرآن کریم، آخرین کتاب الهی است که بر خاتم پیامبران (ص) نازل شده است. عامل برتری قرآن نسبت به دیگر کتب آسمانی، این ویژگی است که دلیل و سند جاودانه‌ی نبوت پیامبر (ص) است.

سند و دلیل نبوت

هریک از پیامبران الهی معجزه‌ای داشتند که بدان وسیله پیامبر بودن خود را اثبات می‌کردند. معجزه‌ها به اذن خدا انجام می‌شد و فقط برای اثبات نبوت پیامبران به کار می‌رفت. برخی از پیامبران گذشته کتاب آسمانی داشتند اما به عنوان معجزه مطرح نکردند.

معجزات پیامبران

حضرت موسی (ع): تبدیل عصای خود به ماری بزرگ، نوری که هنگام بیرون آمدن دست ایشان همه‌جا را روشن می‌کرد. (ید بیضاء)
حضرت عیسی (ع): شفا دادن بیماران لاعلاج، زنده کردن مردگان
حضرت محمد (ص): معجزه‌ی اصلی پیامبر (ص) قرآن کریم است.

توجه:

تحدی: تحدی به معنای دعوت به مبارزه (مبارزه طلبی) است. یعنی پیامبر(ص) از مخالفان می‌خواهد اگر در الهی بودن قرآن شک دارند، یک سوره همانند آن بیاورند. آسان‌ترین روش برای غیرالهی نشان دادن اسلام و قرآن کریم: آوردن سوره‌ای مشابه یکی از سوره‌های قرآن کریم است.

رابطه‌ی ختم نبوت و معجزه‌ی جاویدان

از آن‌جا که پیامبر(ص) آخرین پیامبر و تعلیماتش برای همه دوران‌های پس از اوست، سند نبوت و حقانیت او نیز به صورتی است که در همه زمان‌ها حضور دارد. اگر معجزه‌ی پیامبر(ص)، از نوع کتاب و علم و فرهنگ نبود، نمی‌توانست شاهدهی حاضر و دائمی بر نبوت ایشان باشد. شگفتی این اعجاز در آن است که با گذر زمان از ارزشش کاسته نشده بلکه ابعاد جدیدی از معارفش کشف می‌شود.

جنبه‌های اعجاز قرآن

۱ **اعجاز لفظی:** هر کس اندکی با زبان عربی آشنا باشد، متوجه فصاحت و بلاغت قرآن کریم می‌شود که حتی مورد توجه مخالفان قرار گرفت. زیبایی‌های لفظی، ساختار موزون کلمه‌ها و جمله‌ها، رسایی در معنا با وجود ایجاز و اختصار از ویژگی‌های بی‌مانند قرآن کریم است که در طول تاریخ سبب نفوذ خارق‌العاده قرآن در افکار و نفوس شده است. در اوایل بعثت، سران مکه افرادی را مأمور کرده بودند که کسی به خانه پیامبر(ص) نرود تا آیات را بشنود، زیرا می‌دانستند که این آیات، شنونده را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۲ **اعجاز محتوایی:** محتوای قرآن دارای ویژگی‌هایی است که نشان می‌دهد از قلم هیچ دانشمندی تراوش نکرده است، چه رسد به شخصی که آموزشی ندیده است. قرآن در چنان اوجی از معنا قرار دارد که همه‌ی انسان‌ها نمی‌توانند حتی سوره‌ای مانند آن بیاورند. این ویژگی‌ها عبارتند از:

الف) انسجام درونی، در عین نزول تدریجی: آثار اولیه دانشمندان با آثار دوران پختگی و کمالشان متفاوت است؛ اما قرآن با وجود بیش از شش هزار آیه که در طول ۲۳ سال نازل شده و درباره موضوعات متنوعی مانند: توحید، معاد، انسان، اخلاق و ... سخن گفته است، هیچ تعارض و ناسازگاری بین آیاتش مشاهده نمی‌شود، بلکه آیات با یکدیگر هماهنگ و مؤید یکدیگرند.

ب) تأثیرناپذیری از عقاید دوران جاهلیت: در هر دوره‌ای، مجموعه‌ای از افکار، عقاید و آداب و رسوم که به فرهنگ تعبیر می‌شود، مردم را تحت تأثیر قرار می‌دهد. فرهنگ مردم حجاز خرافی و آلوده به شرک بود و حتی آداب توحیدی باقی مانده از دوران حضرت ابراهیم(ع) را نیز از بین برده بودند. با این وجود، قرآن نه تنها از این فرهنگ تأثیر نپذیرفت بلکه با آن مبارزه و به اصلاح جامعه پرداخت و از موضوعاتی چون عدالت‌خواهی، علم دوستی، معنویت و حقوق برابر انسان‌ها که آرمان‌های مقدس بشری به شمار می‌روند سخن گفت.

ج) جامعیت و همه‌جانبه بودن: قرآن علی‌رغم نزول در حدود پانزده قرن پیش و در جامعه‌ای به دور از فرهنگ و دانش، در مورد همه مسائل مهم و حیاتی انسان اعم از مادی و معنوی سخن گفته و برنامه‌ای جامع و همه‌جانبه ارائه کرده است.

د) تازگی و شادابی دائمی: معمولاً اندیشه‌ها و افکار به تدریج کهنه می‌شوند و جای خود را به اندیشه‌های جدید می‌دهند. قرآن نه تنها با پیشرفت زمانه کهنه نمی‌شود، بلکه افق‌های جدیدی از حکمت، علم و معرفت را به روی جویندگان می‌گشاید. قرآن کتاب دیروز، امروز و فرداهای انسان است و هرچه زمان بگذرد، درخشندگی و شادابی قرآن بیش‌تر نمایان خواهد شد.

ه) ذکر نکات علمی بی‌سابقه: در جامعه‌ای که علم و دانش جایگاهی نداشت و خبری از رشته‌های مختلفی مانند: فیزیک، زیست‌شناسی و ... نبود، قرآن به برخی نکات علمی اشاره کرده بود که بعدها توسط دانشمندان کشف گردید. به دو نمونه از این نکات توجه کنید:

۱ **مردم از وجود زوجیت در انسان و حیوان مطلع بودند، اما بعدها دانشمندان متوجه زوجیت در گیاهان نیز شدند.** امروزه روشن شده که گونه‌هایی از زوجیت در سایر موجودات هم وجود دارد مانند بار مثبت و منفی الکترون و پروتون. قرآن از این زوجیت‌ها خبر داده است، مثلاً می‌فرماید: «از هر چیز دو گونه آفریدیم.»

۲ **تا قبل از قرن ۱۸ دانشمندان فکر می‌کردند که ستارگان به سقف آسمان‌ها چسبیده‌اند، اما قرآن از وجود جاذبه میان ستارگان خبر داد و فرمود:**

«خداوند، آسمان‌ها را با ستون‌هایی که برای شما دیدنی نیست، برپا داشته است.»

امی بودن پیامبر(ص) و معجزه بودن قرآن:

از موضوعات شگفت‌انگیز و زیبا، عرضه قرآن توسط پیامبری امی و درس نخوانده بود. طبق نظر مورخان، آموختن علم در میان مردم حجاز قبل از اسلام مرسوم نبود و پیامبر(ص) نیز مطابق رسم زمانه درس نخواند. در عین حال از ابتدای بعثت آیاتی را بر مردم خواند که برترین معارف را در برداشت و بزرگ‌ترین دانشمندان را به تکاپو واداشت.

بررسی سؤالات امتحانی

۱. کدام عامل سبب تمایز قرآن با دیگر کتب آسمانی است؟

➤ **پاسخ:** دلیل و سند جاودانه نبوت پیامبر اکرم (ص) است.

۲. معجزه‌ها به چه دلیل و با اجازه چه کسی صورت می‌گرفت؟

➤ **پاسخ:** معجزه‌ها برای اثبات حقانیت ادعای پیامبری پیامبران به کار می‌رفت و تمام معجزه‌ها به دستور خداوند صورت می‌گرفت.

۳. معجزات حضرت موسی (ع) چه بود؟ بیان کنید.

➤ **پاسخ:** ۱) تبدیل شدن عصایش به ماری بزرگ ۲) نوری که هنگام بیرون آمدن دستشان همه جا را روشن می‌کرد. (ید بیضاء)

۴. معجزات حضرت عیسی (ع) را بر شمارید.

➤ **پاسخ:** ۱) زنده کردن مردگان ۲) شفا دادن بیماران لاعلاج

۵. پیامبر اسلام دارای چه معجزاتی بود؟ بیان کنید.

➤ **پاسخ:** ایشان دارای معجزات گوناگون بود، اما معجزه اصلی ایشان قرآن کریم بود.

۶. تحدی به چه معناست؟

➤ **پاسخ:** پیامبر (ص) از مخالفان می‌خواهد اگر در الهی بودن این کتاب شک دارند، یک سوره همانند آن بیاورند. این دعوت به مبارزه را تحدی گویند.

۷. آسان‌ترین روش برای غیرالهی نشان دادن اسلام و قرآن چیست؟

➤ **پاسخ:** آسان‌ترین روش برای اثبات غیرالهی بودن اسلام و قرآن آوردن سوره‌ای همانند قرآن کریم است.

۸. چه رابطه‌ای میان ختم نبوت و معجزه پیامبر (ص) وجود دارد؟

➤ **پاسخ:** از آن‌جا پیامبر اکرم آخرین پیام‌آور الهی و تعلیمات ایشان برای همه زمان‌های بعد از اوست، سند نبوت و حقانیت او نیز به گونه‌ای است

که در همه زمان‌ها حضور دارد و هم‌اکنون نیز مخالفان را به آوردن سوره‌ای همانند سوره‌های قرآن دعوت می‌کند. اگر معجزه پیامبر (ص) از نوع کتاب و علم و فرهنگ نبود نمی‌توانست شاهدی حاضر بر نبوت ایشان باشد. شگفتی این اعجاز در آن است که هر قدر زمان می‌گذرد، نه تنها از ارزش آن کاسته نمی‌شود بلکه ابعاد جدیدی از معرفت آن آشکار می‌شود.

۹. جنبه‌های اعجاز قرآن کریم را فقط نام ببرید؟

➤ **پاسخ:**

۱) لفظی ۲) محتوایی

۱۰. اعجاز لفظی قرآن کریم را توضیح دهید؟

➤ **پاسخ:** هرکس که اندکی با زبان عربی آشنا باشد، پس از انس با قرآن درمی‌یابد که این کلام با سایر کلام‌ها کاملاً متفاوت است. فصاحت و

بلاغت قرآن کریم از آغاز نزول قرآن مورد توجه همگان قرار گرفت. زیبایی‌های لفظی، ساختار موزون کلمه‌ها و جمله‌ها، رسایی در معنا با وجود ایجاز و اختصار و بسیاری دیگر از ویژگی‌های قرآن کریم بی‌مانند است. در اوایل بعثت، سران مکه افرادی را مأمور کرده بودند که نگذارند مردم به خانه پیامبر (ص) بروند و آیات قرآن را بشنوند، زیرا می‌دانستند که این آیات، شنونده را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۱۱. ویژگی نشانه‌های محتوایی را نام ببرید.

➤ **پاسخ:**

۱) انسجام درونی در عین نزول تدریجی

۲) تازگی و شادابی دائمی

۳) تأثیرناپذیری از عقاید دوران جاهلیت

۴) جامعیت و همه‌جانبه بودن

۵) ذکر نکات علمی بی‌سابقه

۱۲. انسجام درونی در عین نزول تدریجی از نشانه‌های محتوایی و معنایی را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** می‌دانیم که آثار و نوشته‌های اولیه‌ی دانشمندان و متفکران با آثار دوران پختگی و کمالشان متفاوت است. از این‌رو دانشمندان معمولاً

در نوشته‌های گذشته‌ی خود تجدیدنظر می‌کنند و اگر بتوانند کتاب‌های گذشته خود را اصلاح می‌نمایند. بیش از شش هزار آیه قرآن کریم در طول ۲۳ سال نازل شده و درباره موضوعات متنوعی مانند توحید، معاد، انسان، نظام خلقت و ... است. با وجود این، نه تنها میان آیات آن تعارض و ناسازگاری نیست، بلکه آیاتش دقیق‌تر از اعضای یک بدن با یکدیگر هماهنگ‌اند.

۱۳. فرهنگ را تعریف کنید.

➤ **پاسخ:** در هر دوره‌ای از زمان مجموعه‌ای از افکار، عقاید، آداب و رسوم وجود دارد که از آن به فرهنگ تعبیر می‌شود.

۱۴. تأثیرناپذیری و تبعیت نکردن از عقاید زمانه از نشانه‌های محتوایی و معنایی را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** در هر دوره‌ای از زمان، مجموعه‌ای از افکار، عقاید، آداب و رسوم خرافی و شرک‌آلود بود. آنان حتی آداب توحیدی باقی‌مانده از زمان حضرت ابراهیم را با شرک آمیخته و کعبه را مرکز بت‌های کوچک و بزرگ کرده بودند. با وجود این قرآن کریم نه تنها از این فرهنگ تأثیر نپذیرفت بلکه به شدت با آداب جاهلی آن مبارزه کرد و به اصلاح جامعه پرداخت و از موضوع‌هایی چون عدالت‌خواهی، علم دوستی، معنویت، حقوق برابر انسان‌ها که آرمان‌های مقدس بشریت به شمار می‌روند سخن گفت.

۱۵. جامعیت و همه‌جانبه بودن از نشانه‌های محتوایی و معنایی را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** قرآن کریم با این‌که حدود پانزده قرن پیش و در جامعه‌ای به دور از فرهنگ و دانش نازل شده در مورد همه مسائل مهم و حیاتی که انسان در هدایت بدان نیاز دارد سخن گفته و چیزی را فروگذار نکرده است. این کتاب فقط از امور معنوی یا آخرت و رابطه انسان با خدا سخن نمی‌گوید بلکه از زندگی مادی و دنیوی انسان، مسئولیت‌های اجتماعی انسان‌های دیگر سخن می‌گوید و برنامه‌های جامع و همه‌جانبه را در اختیارشان قرار می‌دهد.

۱۶. تازگی و شادابی دائمی قرآن کریم از نشانه‌های محتوایی و معنایی را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** معمولاً افکار و اندیشه‌ها به تدریج کهنه می‌شوند و با پیشرفت فرهنگ و دانش بشری همه یا قسمتی از آن‌ها جای خود را به اندیشه‌های جدید می‌دهند. اما می‌بینیم که قرآن کریم نه تنها با پیشرفت زمانه کهنه نمی‌شود، بلکه افق‌های جدیدی از حکمت، علم و دانش را به روی جویندگان می‌گشاید. این کتاب، کتاب دیروز، امروز و فرداهای انسان‌هاست. هرچه زمان بگذرد و انسان‌ها به درجات عالی‌تری از فرهنگ و دانش برسند، شادابی قرآن بیش‌تر معلوم خواهد شد.

۱۷. ذکر نکات علمی بی‌سابقه از نشانه‌های محتوایی و معنایی قرآن کریم را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:**

① مردم از وجود زوجیت‌ها در انسان‌ها و حیوان‌ها مطلع بودند اما بعدها دانشمندان توانستند که نوعی از زوجیت در گیاهان را کشف کنند. همچنین بار مثبت و منفی پروتون و الکترون و بارهای مغناطیسی متضاد که قرآن کریم از این زوجیت‌ها خبر داده است. آن‌گاه دامنه‌ی زوجیت را توسعه می‌دهد و به همه اشیا می‌رساند و می‌فرماید: «از هر چیز دو گونه آفریدیم.»

② تا قبل از قرن هجدهم دانشمندان فکر می‌کردند که سیارگان به سقف آسمان‌ها چسبیده‌اند و به همین علت نمی‌افتند و در نهایت خداوند فرمود: (قبل از سخن خدا لازم به ذکر است که قرآن کریم از قانونی به نام جاذبه سخن گفت): خداوند، آسمان‌ها را با ستون‌هایی که برای شما دیدن نیستند، برپا داشته است.

۱۸. رابطه‌ی امی بودن پیامبر و معجزه بودن قرآن کریم را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** از موضوعات زیبا و شگفت‌انگیز عرضه قرآن کریم توسط پیامبری امی و درس‌نخوانده بود. مورخان نوشته‌اند که تا قبل از ظهور اسلام، آموختن علم در میان مردم حجاز مرسوم نبود و جایی برای درس خواندن وجود نداشت. رسول خدا نیز که قبل از تولد، پدر و پس از مدتی مادر خود را از دست داده بود، مطابق رسم زمانه نزد کسی درس نخواند و خواندن و نوشتن نیاموخت. در عین حال، از همان اول بعثت، آیاتی را بر مردم خواند که برترین معارف را در زمینه خداپرستی، معاد، انسان‌شناسی و سایر جنبه‌های زندگی فردی و اجتماعی دربرداشت و بزرگ‌ترین دانشمندان را به تکاپو واداشت و عارفان و ادیبان را خاضع کرد.

۱۹. چرا خداوند در سوره نساء آیه ۸۲ می‌فرماید «اگر قرآن از غیر خدا بود، اختلاف و ناسازگاری بسیاری در آن مشاهده شد»؟

➤ **پاسخ:** این آیه بیانگر انسجام درونی در عین نزول تدریجی قرآن کریم است یعنی که اگر کسی غیر از خدا قرآن را می‌آورد آیاتی که در طول ۲۳ سال مطرح شد با هم تضاد داشت.

درس چهارم

گستره‌ی رسالت پیامبر (ص)

بررسی آیات و مفاهیم

به حقیقت که خداوند بر مومنین منت نهاد که در میانشان رسولی برانگیخت از خودشان که آیاتش را برای آن‌ها بخواند و آن‌ها را پاک کند به آن‌ها کتاب و حکمت بیاموزد و گرچه از قبل بودند در گمراهی آشکار

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ إِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

پیام آیه:

- ۱- این آیه به قلمرو «تعلیم و تبیین تعالیم وحی» یا «مرجعیت دینی» از قلمروهای رسالت پیامبر (ص) اشاره دارد.
- ۲- طبق این آیه، سه وظیفه اصلی پیامبر (ص) عبارتند از: الف: تلاوت قرآن ب: تزکیه نفس ج: تعلیم کتاب و حکمت
- ۳- خداوند بر مومنان با برانگیختن رسولی از میان خودشان، منت نهاده است.

بگو از خدا و فرستاده (او) اطاعت کنید پس اگر روی برتابند خداوند کافران را دوست نمی‌دارد.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ

پیام آیه:

- ۱- هر انسانی وظیفه دارد از خدا و رسول خدا اطاعت کند، تا از محبت خدا بهره مند شود.
- ۲- بیانگر قلمرو «ولایت ظاهری» از قلمروهای رسالت پیامبر (ص) است.
- ۳- کافر شدن و بی نصیبی از محبت خداوند، معلول روی برتافتن از اطاعت خدا و رسول است.

خداوند سرپرست مومنان است. و بیرون می‌آورد آنها را از تاریکی به سوی روشنایی و کافران، اولیائشان طاغوت‌هایند. آن‌ها را از روشنایی به تاریکی می‌برند. آن‌ها از جهمنیان هستند و در آن جا جاودانه‌اند.

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَائِهِمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

پیام آیه:

- ۱- بیانگر ضرورت پذیرش ولایت الهی و نپذیرفتن حکومت طاغوت از دلایل نیازمندی جامعه به ولایت و حکومت اسلامی است.
- ۲- اگر کسی ولایت و سرپرستی خداوند را نپذیرد و به ولایت طاغوت در آید نتیجه‌اش گمراهی و گرفتار آتش جهنم شدن خواهد بود.
- ۳- خارج شدن از ظلمت و تاریکی و در آمدن به نور و روشنایی نتیجه ایمان آوردن و پذیرش ولایت الهی است.

هرگز خداوند قرار نداده است برای کافران نسبت به مومنان راه تسلطی

... وَ لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

پیام آیه:

- ۱- خداوند هیچ راهی برای تسلط کفار بر مومنان قرار نداده است. (قاعده نفی سبیل)
- ۲- حفظ استقلال جامعه اسلامی در برابر کفار

آیا ننگریستی به کسانی که گمان می‌کنند ایمان آورده‌اند و به آن چه بر تو نازل شده و به آنچه بر قبل از تو نازل شده می‌خواهند داوری نزد طاغوت برند در حالی که باید به او کافر شوند؟ و شیطان می‌خواهد که گمراهشان کند. گمراهی دور

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أَنْزَلَ مِنْ إِلَيْكَ وَ مَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَكَّمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَ قَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِي وَ يُرِيدَ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا

پیام آیه:

- ۱- کسانی که می‌پندارند به خدا ایمان دارند و در عین حال از طاغوت پیروی می‌کنند، شیطان آنها را فریب داده و در گمراهی به سر می‌برند.
- ۲- لازمه ایمان راستین، عدم پذیرش حاکمیت طاغوت است.
- ۳- مراجعه به طاغوت و پذیرفتن حکومت غیر الهی در تمام دوره‌ها حرام است یعنی حکم آیه عموم مومنان را شامل می‌شود و اختصاص به زمان پیامبر (ص) ندارد.

همانا ما پیامبرانمان را با دلایل آشکار فرستادیم.
و همراه آنان کتاب و وسیله سنجش فرو فرستادیم.
تا مردم به دادگری برخیزند.

لقد أرسلنا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ
وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ
لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ

پیام آیه:

- ۱- یکی از اهداف اساسی پیامبران، برقراری عدالت اجتماعی است.
- ۲- مردم با وجود حکومت می‌توانند برای عدل و قسط به پا خیزند و جلوی طغیانگران را بگیرند.

بررسی متن

قلمرو رسالت

تعلیمات قرآن و روش زندگی پیامبر (ص) بیانگر آن است که برنامه هدایت الهی و رسالت ایشان شامل سه قلمرو می‌شد.

۱- دریافت و ابلاغ وحی

رسول خدا آیات قرآن را به طور کامل از فرشته وحی دریافت و بدون کم و کاست آن را به مردم می‌رساند. برای حفظ پیام الهی و امکان دسترسی مردم به آن، عده ای از یاران آیات و سوره‌ها را در سینه خود حفظ می‌کردند و عده ای نیز آیات قرآن را می‌نوشتند. حفظ کنندگان آیات را «حفاظان وحی» و نویسندگان قرآن را «کاتبان وحی» می‌نامند. اولین و برترین کاتب و حافظ قرآن، حضرت علی (ع) بود. پیامبر (ص) این مسئولیت را به طور کامل به انجام رساند و اکنون که قرن‌ها از نزول قرآن می‌گذرد، قرآن با تنظیم خود پیامبر (ص) راه رستگاری را به مردم نشان می‌دهد.

۲- تعلیم و تبیین تعالیم وحی (مرجعیت دینی)

پیامبر (ص) فقط رساننده وحی نبود بلکه وظیفه تعلیم و تبیین قرآن کریم را نیز بر عهده داشت تا مردم بتوانند جزئیات احکام و قوانین را بفهمند و شیوه عمل کردن به آن را بیاموزند. از این رو گفتار و رفتار پیامبر (ص)، اولین و معتبرترین مرجع علمی برای فهم عمیق آیات الهی است و مسلمانان با مراجعه به آن، به معنای واقعی بسیاری از معارف این کتاب پی می‌برند و شیوه انجام دستورات قرآن را می‌آموزند. ما هم اکنون، نماز، روزه، حج و بسیاری دیگر از وظایف که کلیاتش در قرآن آمده، مطابق گفتار و رفتار پیامبر (ص) انجام می‌دهیم. به راستی که پیامبر (ص) اولین و بزرگ ترین معلم قرآن بوده است.

۳- اجرای قوانین الهی از طریق ولایت بر جامعه (ولایت ظاهری)

ولایت به معنی سرپرستی و رهبری می‌باشد. پیامبر (ص) به محض اینکه مردم مدینه اسلام را پذیرفتند به مدینه هجرت و به کمک مردم آن شهر (انصار) و مهاجران مکه، حکومتی را که بر مبنای قوانین اسلام اداره می‌شد، بنا کرد، ایشان مسجد مدینه را محل حکومت و رهبری خود قرار داد و به تدریج با توسعه کشور اسلامی، احکام خداوند را در همه ابعاد سیاسی، اقتصادی، نظامی و ... با کمک مردم به اجرا در آورده و به گسترش عدالت پرداخت. طبق روایات اسلام بر پنج پایه استوار است و از میان آن‌ها «ولایت» مهم ترین پایه است. امام باقر (ع) فرموده است:

اسلام بر پنج پایه استوار است.

بر نماز و زکات

و روزه و حج و ولایت

و به چیز دیگری دعوت نشده است.

آن طور که به ولایت دعوت شده

بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَي خَمْسٍ

عَلَى الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ

و الصَّوْمِ وَالْحَجِّ وَالْوَلَايَةِ

و لَمْ يُنَادِ بِشَيْءٍ

كَمَا نُوَدِّي بِالْوَلَايَةِ

این حدیث از اهمیت ولایت حکایت دارد. زیرا وقتی ولایت و حکومت اسلامی برقرار شود، فرصت برای اجرای تمام احکام از جمله نماز، زکات، روزه و حج فراهم می‌شود و مردم اعمال خود را در سایه ولایت الهی انجام می‌دهند.

دلایل نیازمندی جامعه به ولایت و حکومت اسلامی

الف: جامعیت دین اسلام

اسلام یک دین کامل و در برنارنده هدایت انسان در همه ابعاد فردی و اجتماعی آن است. از آن جایی که حیات فردی و اجتماعی انسان امری کاملاً مرتبط با یکدیگر است، برنامه هدایت وی نیز باید جامع و در برگیرنده هر دو جنبه حیات انسان باشد و همه بخش‌های زندگی انسان را پوشش دهد. مهم‌ترین بخش زندگی اجتماعی، حکومت و اداره جامعه و تنظیم روابط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است.

ب: ضرورت اجرای احکام اسلامی

یکی از اهداف ارسال پیامبران آن بود که مردم، جامعه‌ای بر پایه عدل بنا کنند و روابط اجتماعی خود را بر اساس قوانین عادلانه بنانهند. رسیدن به این هدف بزرگ نیازمند یک «نظام حکومتی» سالم است. قرآن برای رسیدن به جامعه عادلانه احکامی مانند: خمس، زکات، حفظ استقلال جامعه و ... دارد که اجرای آن بدون حکومت اسلامی امکانپذیر نیست.

ج: پذیرش ولایت الهی و نپذیرفتن حاکمیت طاغوت

ولی و سرپرست حقیقی انسان‌ها خداست و به همین جهت، فرمانبرداری و اطاعت از او و کسانی که خودش معین کرده، ضروری و واجب است. اجرای هر قانون و پیروی از هر کس زمانی صحیح است که به گونه‌ای به قانون الهی و فرمان او باز گردد. کسانی که به مردم فرمان می‌دهند و قانون گذاری می‌کنند، در حالی که خداوند آنها را تعیین نکرده و فرمان و قانونشان نشأت گرفت از قرآن، یعنی برخاسته از فرمان الهی نیست، «طاغوت» نامیده می‌شوند مراجعه و پیروی از طاغوت بر مسلمین حرام است.

د: حفظ استقلال جامعه اسلامی در برابر کنار

قرآن از مسلمین می‌خواهد که سلطه بیگانگان را نپذیرند و زیر بار آن‌ها نروند؛ این حکم قرآنی «قاعده نفی سبیل» نام دارد. ستمگران همواره در پی تسلط بر جوامع دیگر و استفاده از منابع مادی آنها هستند. تشکیل حکومت اسلامی، با آن رهبری که خدا معین فرموده، هم مانع تسلط بیگانگان می‌شود و هم می‌تواند روابط سیاسی، اجتماعی و ... را با کشورهای دیگر به گونه‌ای تنظیم کند که جامعه اسلامی استقلال خود را حفظ نموده و راهی برای تسلط بیگانگان وجود نداشته باشد.

* کشف رابطه

امام خمینی (ره) بزرگترین شخصیت عصر حاضر است که به تبیین ضرورت حکومت اسلامی پرداخته و توجه مردم را بدان جلب کرده است. در جدول ذیل تعدادی از سخنان ایشان که مرتبط با علل نیازمندی جامعه به حکومت است، آورده شده است.

ارتباط	سخنان امام خمینی (ره)
ضرورت پذیرش ولایت الهی و دوری از حکومت طاغوت	به این دلیل که هر نظام سیاسی غیر اسلامی، نظامی شرک آمیز است، چون حاکمش «طاغوت» است. ما موظفیم آثار شرک را از جامعه‌ی مسلمانان و از حیات آنان دور کنیم و از بین ببریم.
جامعیت دین اسلام	مذهب اسلام هم زمان با این که به انسان می‌گوید که خدا را عبادت کن و چگونه عبادت کن، به او می‌گوید چگونه زندگی کن و روابط خود را با سایر انسان‌ها چگونه باید تنظیم کنی و حتی جامعه‌ی اسلامی با سایر جوامع چگونه روابطی باید برقرار نماید. هیچ حرکتی و عملی از فرد و جامعه نیست مگر این که مذهب اسلام برای آن حکمی مقرر داشته است.
ضرورت اجرای احکام اسلامی	مجموعه‌ی قانون برای اصلاح جامعه کافی نیست. برای این که قانون مایه‌ی اصلاح بشر شود، به قوه‌ی اجراییه و مجریه احتیاج دارد. به همین جهت، خداوند متعال در کنار فرستادن یک مجموعه قانون - یعنی احکام شرع - یک حکومت و دستگاه اجرا و اداره مستقر کرده است. رسول اکرم (ص) در رأس تشکیلات اجرایی و اداری جامعه‌ی مسلمانان قرار داشت.
ضرورت اجرای احکام اسلامی	با دقت در ماهیت و کیفیت احکام شرع در می‌یابیم که اجرای آن‌ها و عمل به آن‌ها مستلزم تشکیل حکومت است و بدون تأسیس یک دستگاه عظیم و پهناور اجرا و اداره نمی‌توان به و وظیفه‌ی اجرای احکام الهی عمل کرد.

ولایت معنوی، برترین مقام پیامبر (ص)

رسول خدا علاوه بر ولایت ظاهری دارای ولایت معنوی است که همان سرپرستی و رهبری معنوی انسان‌هاست. پیامبر (ص) با انجام وظایف عبودیت و بندگی و در مسیر قرب الهی به مرتبه‌ای از کمال نائل شد که می‌توانست عالم غیب و ماورای طبیعت را مشاهده کند و به اذن الهی در عالم طبیعت تصرف نماید. به طور مثال، به اذن الهی بیماران را شفا می‌داد و در صورت صلاح مردم حاجات آنها را برآورده می‌ساخت. نمونه دیگر ولایت معنوی، هدایت بندگان خداست، نه از طریق آموزش معمولی بلکه از طریق امداد غیبی و الهامات روحی و معنوی و تصرف در قلوب.

میزان بهره‌مندی انسان‌ها از هدایت معنوی به میزان ایمان و عمل آنها بستگی دارد. نمونه کامل هدایت معنوی را می‌توان در حضرت علی (ع) مشاهده کرد. آن حضرت که از همان دوران کودکی تحت تربیت پیامبر (ص) قرار گرفت، با استعداد بالای خود مراتب کمال را در ایمان و عمل به سرعت طی کرد. به همین جهت، علاوه بر تربیت از روش‌های معمولی، از هدایت‌های معنوی رسول خدا نیز بهره می‌برد. ایشان می‌فرماید: «روزی رسول خدا هزار باب از علم به رویم گشود که از هر کدام، هزار باب دیگر گشوده می‌شد.»

روشن است که آموزش این علوم از طریق آموختن معمولی نبود، بلکه به صورت الهام بر روح و جان علی (ع) بوده است.

بررسی سوالات امتحانی

۱. پیامبر (ص) به عنوان مرجع دینی مسلمین، چه کارهایی انجام می‌داد؟
➤ **پاسخ:** پیامبر (ص) آیات قرآن را برای مردم تلاوت می‌کرد یعنی به تفسیر و تبیین قرآن می‌پرداخت، آن‌ها را پاک می‌کرد و به آن‌ها کتاب و حکمت می‌آموخت.
۲. مدت رسالت پیامبر (ص) چند سال بود؟
➤ **پاسخ:** ایشان ۲۳ سال مردم را به دین اسلام فرا خواند و برای رستگاری مردم تلاش کرد.
۳. خداوند از چه جهت بر مومنان منت نهاده است؟
➤ **پاسخ:** خداوند با برانگیختن رسولی از میان خودشان بر مومنان منت نهاده است.
۴. اولین و برترین کاتب و حافظ قرآن چه کسی بود؟
➤ **پاسخ:** حضرت علی (ع)
۵. به تربیت منظور از حافظان وحی و کاتبان وحی، چه کسانی هستند؟
➤ **پاسخ:** کسانی که آیات و سوره‌ها را در سینه خود حفظ می‌کردند، حافظان وحی و نویسندگان قرآن را کاتبان وحی گویند.
۶. کدام عوامل بیانگر آن است که برنامه هدایت الهی و رسالت پیامبر (ص) شامل سه قلمرو می‌باشد؟
➤ **پاسخ:** تعلیمات قرآن و روش زندگی پیامبر (ص) نشان دهنده آن است که برنامه هدایت الهی و رسالت پیامبر (ص) شامل سه قلمرو می‌باشد.
۷. مفهوم آیه شریفه «و لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» را بیان کنید.
➤ **پاسخ:** این آیه بیانگر حفظ استقلال جامعه (قاعده نفی سبیل) می‌باشد.
۸. تعلیم و تبیین تعالیم وحی از قلمرو رسالت پیامبر را توضیح دهید.
➤ **پاسخ:** پیامبر اکرم فقط رساننده وحی نبود بلکه وظیفه تعلیم و تبیین قرآن کریم را نیز بر عهده داشت تا مردم بتوانند به معارف بلند این کتاب آسمانی دست یابند و جزئیات احکام و قوانین را بفهمند و شیوه عمل کردن به آن را بیاموزند. از این رو گفتار و رفتار پیامبر اولین و معتبرترین مرجع علمی برای فهم عمیق آیات الهی است و مسلمانان با مراجعه به آن، به معنای واقعی بسیاری از معارف این کتاب پی می‌برند و شیوه انجام دستورات قرآن را می‌آموزند. ما هم اکنون نماز و روزه، حج و بسیاری دیگر از وظایف خود را که کلیات آن‌ها در قرآن کریم آمده، مطابق گفتار و رفتار رسول خدا انجام می‌دهیم. به راستی که ایشان اولین و بزرگترین معلم قرآن بوده است.
۹. اولین و معتبرترین مرجع علمی برای فهم عمیق آیات الهی چیست؟
➤ **پاسخ:** رفتار و گفتار پیامبر (ص) اولین و معتبرترین مرجع علمی برای فهم عمیق آیات الهی است.
۱۰. اولین و بزرگترین معلم قرآن چه کسی بود؟
➤ **پاسخ:** پیامبر (ص)
۱۱. اجرای قوانین الهی از طریق ولایت بر جامعه از قلمروهای رسالت پیامبر را توضیح دهید.
➤ **پاسخ:** دیگر قلمرو رسالت پیامبر ولایت بر جامعه است. ولایت به معنی سرپرستی و رهبری می‌باشد. ایشان، به محض این که مردم مدینه اسلام را پذیرفتند به مدینه هجرت کرد و به کمک مردم آن شهر (انصار) و مهاجرانی که از مکه آمده بودند، حکومتی را که بر مبنای قوانین اسلام دارا می‌شد، پی ریزی نمود. ایشان مسجد مدینه را که در همان روزهای اول ورود به شهر ساخته شد محل حکومت و رهبری خود قرار داد و به تدریج با توسعه کشور اسلامی، احکام خداوند را در همه‌ی ابعاد سیاسی، اقتصادی، قضایی، نظامی و فرهنگی با کمک مردم به اجرا در آورده و به گسترش عدالت پرداخت.
۱۲. طبق فرموده‌ی امام محمد باقر پنج پایه اسلام چیست؟ مهم‌ترین آن کدام است؟
➤ **پاسخ:** اسلام بر پنج پایه استوار است بر نماز و زکات و روزه و حج و ولایت که مهم‌ترین آن ولایت است.
۱۳. چرا ولایت مهم‌ترین پایه اسلام شمرده شده است؟
➤ **پاسخ:** زیرا، وقتی ولایت و حکومت اسلامی برقرار شود، فرصت برای اجرای تمام احکام دین از جمله نماز، زکات، روزه، و حج فراهم می‌شود و مردم اعمال خود را در سایه ولایت الهی انجام می‌دهند.
۱۴. دلایل نیازمندی جامعه به ولایت و حکومت اسلامی را بیان کنید.
➤ **پاسخ:** الف) جامعیت دین اسلام
ب) ضرورت اجرای احکام اسلامی
ج) پذیرش ولایت الهی و نپذیرفتن حاکمیت طاغوت
د) حفظ استقلال جامعه‌ی اسلامی در برابر کفار

۱۵. جامعیت دین اسلام از دلایل نیازمندی جامعه به حکومت اسلامی را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** اسلام یک دین کامل و دربر دارنده‌ی هدایت انسان در همه‌ی ابعاد فردی و اجتماعی آن است. از آن جایی که حیات فردی و اجتماعی انسان امری به هم پیوسته و کاملاً مرتبط با یکدیگر است. برنامه‌ی هدایت وی نیز باید جامع و در برگیرنده هر دو جنبه حیات انسان باشد و همه‌ی بخش‌های زندگی وی را پوشش دهد. مهمترین بخش زندگی اجتماعی، حکومت و اداره جامعه و تنظیم روابط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است.

۱۶. مهم‌ترین بخش زندگی اجتماعی چیست؟

➤ **پاسخ:** حکومت و اداره جامعه و تنظیم روابط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است.

۱۷. ضرورت اجرای احکام اسلامی از دلایل نیازمندی جامعه به حکومت اسلامی را بنویسید.

➤ **پاسخ:** الف) یکی از اهداف پیامبران آن بود که مردم، جامعه‌ای بر پایه عدل بنا کنند و روابط مردمی و زندگی اجتماعی خود را براساس قوانین عادلانه بنا نهند. این هدف بزرگ بدون وجود یک نظام حکومتی سالم میسر نیست.

ب) رسیدن به جامعه عادلانه احکامی مانند خمس، زکات، مبارزه با ظلم و جهاد دارد. روشن است که اجرای این قوانین بدون تشکیل حکومت اسلامی امکان پذیر نیست.

۱۸. پذیرش ولایت الهی و پذیرفتن حکومت طاغوت را از دلایل نیازمندی جامعه به حکومت اسلامی را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** ولی و سرپرست حقیقی انسان‌ها خداست و به همین جهت، فرمانبرداری و اطاعت از دستورهای او و کسانی که خودشان معین کرده‌اند ضروری و واجب است. اجرای هر قانون و پیروی از هر کس هنگامی صحیح است که به گونه‌ای به فرمان او بازگردد، کسانی که به مردم فرمان می‌دهند و قانون گذاری می‌کنند، در حالی که خداوند آن‌ها را تعیین نکرده و فرمان و قانونشان نشأت گرفته از قرآن، یعنی برخاسته از فرمان الهی نیست طاغوت نامیده می‌شود مراجعه به طاغوت و انجام دستورات او بر مسلمانان حرام است.

۱۹. طاغوت را تعریف کنید و بگویید مراجعه به آن چه حکمی دارد؟

➤ **پاسخ:** کسانی که به مردم فرمان می‌دهند و قانون گذاری می‌کنند در حالی که خداوند آن‌ها را تعیین نکرده و فرمان و قانونشان نشأت گرفته از قرآن و برخاسته از فرمان الهی نیست طاغوت نامیده می‌شود و مراجعه به طاغوت و انجام دستورات او حرام است.

۲۰. حفظ استقلال جامعه‌ی اسلامی در برابر کفار از دلایل نیازمندی جامعه به ولایت حکومت اسلامی را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** قرآن کریم از مسلمانان می‌خواهد که سلطه بیگانگان را نپذیرند و زیر بار آن‌ها نروند، این حکم قرآنی را (قاعده‌ی نفی سبیل) می‌گویند. متکبران و ستمگران جهان همواره در پی آنند که بر جوامع دیگر مسلط شوند و از منابع مادی آنان بهره ببرند تشکیل حکومت اسلامی، با آن رهبری که خداوند معین کرده هم مانع سلطه بیگانگان می‌شود و هم می‌تواند روابط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را با سایر کشورها به گونه‌ای تنظیم کند که جامعه‌ی اسلامی را در جهات مختلف هدایت کند و بیگانگان راهی بر تسلط نیابند.

۲۱. منظور از قاعده نفی سبیل چیست؟

➤ **پاسخ:** اینکه قرآن کریم از مسلمانان می‌خواهد که سلطه بیگانگان را نپذیرند و زیر بار آن نروند را گویند.

۲۲. وظیفه‌ی مسلمین در مقابل نظام سیاسی غیر اسلامی چیست؟

➤ **پاسخ:** به این دلیل که هر نظام سیاسی غیر اسلامی نظامی شرکت آمیز است، چون حاکمش طاغوت است و ما موظفیم آثار شرکت را از حیات جامعه‌ی اسلامی مسلمانان خارج کنیم و از بین ببریم.

۲۳. چرا هر نظام سیاسی غیر اسلامی شرکت آمیز است.

➤ **پاسخ:** چون حاکم آن طاغوت است.

۲۴. ولایت معنوی چیست و چگونه انجام می‌پذیرد؟

➤ **پاسخ:** رسول خدا با انجام وظایف عبودیت و بندگی در مسیر قرب الهی به مرتبه‌ای از کمال نائل شد که می‌توانست عالم غیب و ماورای طبیعت را مشاهده کند و به اذن الهی در عالم طبیعت تصرف نماید به طور مثال، به اذن الهی قادر بود بیمار را شفا دهد و در عالم طبیعت خطری را از کسی دفع نماید و سایر حاجات مردم را در صورتی که صلاح آنها در آن باشد، برآورده سازد. نمونه‌ی دیگر ولایت معنوی هدایت بندگان خداست، نه از طریق آموزش معمولی و عمومی بلکه از طریق الهامات روحی و معنوی و از طریق امداد غیبی و تصرف در قلوب و مانند آنها.

۲۵. میزان بهره‌مدی انسان‌ها از هدایت معنوی به چه عواملی بستگی دارد؟

➤ **پاسخ:** به میزان ایمان و عمل انسان وابسته است.

۲۶. حضرت علی از چه دورانی تحت تعلیم پیامبر قرار گرفت؟

➤ **پاسخ:** از دوران کودکی

درس پنجم

تداوم رسالت

ای کسانی که ایمان آورده اید اطاعت کنید خدا را و اطاعت کنید پیامبر را و صاحبان امر که از شمایند. و اگر در چیزی ستیز و نزاع کردید آن را به خدا و پیامبر باز گردانید و اگر ایمان دارید به خداوند و واپسین (آخرت) که این بهتر است و سرانجامی نیکوتر است

بررسی آیات و مفاهیم
یا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَ الرَّسُولِ إِن كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَ أَحْسَنُ تَأْوِيلًا

پیام آیه:

۱- این آیه معروف به آیه «اطاعت» یا «اولی الامر» است و منظور از اولی الامر دوازده امام جانشین پیامبر (ص) بودند که اسامی آنها در حدیث جابر به ترتیب و به صورت کامل ذکر شده است. پس مسلمانان باید از خدا و پیامبر (ص) و امامان اطاعت کنند و سرپیچی از فرمان آنها حرام است.
۲- وظیفه مسلمانان در صورت ایجاد اختلاف و کشمکش این است که آن نزاع و اختلاف را نزد خدا و رسولین ببرند و این امر نشانه ایمان به خدا و آخرت است.
۳- به علت ذکر نشدن مصداق «اولی الامر» در این آیه شریفه، برای دوری مردم از خطا و اشتباه، پیامبر (ص) می‌بایست مصداق آن را تعیین و معرفی نماید که این کار را در حدیث جابر انجام داده است.

ولی شما تنها خدا و رسول او و کسانی که ایمان آورده‌اند کسانی که نماز را بر پا می‌دارند و زکات می‌دهند در حالی که رکوع می‌کنند.

إِنَّمَا وَ لِيُكْمِلَ اللَّهُ وَ رَسُولَهُ وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ

پیام آیه:

۱- این آیه معروف به آیه «ولایت» است و زمانی نازل شد که علی (ع) در هنگام رکوع انگشتری خود را به فقیری بخشید.
۲- نزول این آیه سبب رفتن با شتاب پیامبر (ص) به مسجد شد، زیرا پیامبر (ص) می‌خواست مصداق ولی در آیه که حضرت علی (ع) می‌باشد را به مردم نشان دهد.
۳- این آیه در شأن علی (ع) نازل شده و نشاندهنده مقام ولایت و امامت حضرت علی (ع) می‌باشد.

ای پیامبر آنچه از پروردگارت بر تو نازل شده ابلاغ کن و اگر (ابلاغ) نکنی رسالت او را انجام نداده ای خداوند تو را از مردم در امان می‌دارد به یقین خداوند گروه کافران را هدایت نمی‌کند.

یا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَ إِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَ اللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّا اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

پیام آیه:

۱- این آیه معروف به آیه «ابلاغ» یا «تبلیغ» است و در هجدهم ذی الحجه سال دهم هجری در محلی به نام غدیر خم نازل شد و حدیث غدیر پس از نزول این آیه توسط پیامبر (ص) بیان شد.
۲- خداوند در این آیه به پیامبر (ص) مأموریت ابلاغ و جانشینی را محول کرده است و اهمیت اعلام خلافت و جانشینی حضرت علی (ع) را به اندازه اهمیت رسالت بیست و سه ساله پیامبر (ص) می‌داند.
۳- ابلاغ این مأموریت (اعلام خلافت و جانشینی حضرت علی (ع)) تکمیل کننده رسالت است.
۴- کسانی هستند که نمی‌خواهند بگذارند این مأموریت انجام شود و برای پیامبر (ص) ایجاد خطر می‌کنند، خداوند وعده حفظ پیامبر (ص) از این خطرات را می‌دهد.

همانا خدا اراده کرده که دور گرداند از شما اهل بیت، پلیدی و ناپاکی را و شما را کاملاً پاک و طاهر قرار دهد.

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمْ الرَّجْسَ أَهْلِ الْبَيْتِ وَ يَطْهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

پیام آیه:

۱- این آیه معروف به آیه «تطهیر» است و در منزل ام سلمه نازل شد.

۲- این آیه بیانگر «عصمت» پیامبر (ص) و ۴ نفر از اعضای خانواده‌اش (حضرت علی (ع) و حضرت امام حسن (ع)، امام حسین (ع) و حضرت فاطمه (س)) است.

۳- اهل بیت به این معنای خاص که از هر پلیدی دور باشند، فقط شامل ۵ نفر ذکر شده است.

۴- چون اهل بیت معصوم هستند. سخن و عمل آنها برای ما حجیت دارد و پیروی از آنها بر ما واجب است.

بررسی متن

ضرورت تداوم دو قلمرو رسالت

در میان قلمروهای رسالت پیامبر (ص)، قلمرو اول رسالت یعنی دریافت و ابلاغ وحی با وجود قرآن در میان مسلمانان پس از رحلت پیامبر (ص) پایان می‌پذیرد و پیامبر (ص) خاتم النبیین می‌شود. اما دو قلمرو دیگر رسالت ایشان به همان دلایلی که در زمان حیاتشان ضروری بود، پس از رحلت نیز ضرورت داشته و تداوم می‌یابد. زیرا با گذشت زمان و گسترش سرزمین اسلامی و پیدایش مسائل و مشکلات جدید در ابعاد مختلف، نیاز به امام و رهبری که جامعه را به سمت رستگاری و عدالت هدایت کند، همچنان وجود دارد. یعنی همان طور که در زمان پیامبر (ص)، تعلیم و تبیین تعالیم دینی و ولایت و سرپرستی جامعه ضروری بود و ایشان این وظایف را انجام می‌دادند، ضروری است که پس از ایشان، کسانی به عنوان «امام» از جانب خدا این مسئولیت‌ها را به انجام رسانده و راه پیامبر (ص) را ادامه دهند. همچنین لازم است انسان‌هایی که لایق پذیرش هدایت معنوی هستند، از این هدایت بهره مند شوند.

پیامبر (ص) در این ارتباط فرموده است:

مَنْ مَاتَ

و لَمْ يَعْرِفْ إِمَامَ زَمَانِهِ

مَاتَ مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةً

پیام حدیث:

ضرورت شناخت امام

توجه: مصداق امام در این حدیث شریفه، حضرت مهدی (عج) نمی‌باشد، بلکه منظور تمامی امامان در دوره‌های مختلف است.

تعیین امام

از آن جا که امام همه مسئولیت‌های پیامبر (ص) جز دریافت و ابلاغ وحی را دارد، باید دارای ویژگی‌های خاصی باشد تا مردم در درستی فرمان‌های وی به یقین برسند. از جمله این ویژگی‌ها «عصمت» است که تشخیص آن برای انسان‌ها ممکن نیست؛ بنابراین، همان طور که پیامبر از طرف خدا تعیین می‌شود، تنها خداست که می‌تواند فرد شایسته مقام امامت را معرفی کند.

با تدبر در آیات و روایات مطمئن و مسلم نقل شده از پیامبر و مطالعه تاریخ اسلام در می‌یابیم که خداوند علی بن ابی طالب (ع) را به جانشینی رسول خدا و امامت بعد از ایشان منصوب فرموده است. حال به برخی از این آیات و روایات اشاره می‌کنیم:

۱- معرفی امام در مراسم دعوت خویشان

حدود سه سال پس از بعثت فرمانی از جانب خدا برای پیامبر (ص) آمد که:

«خویشان نزدیک خود را انذار کن» پیامبر (ص) برای انجام این دستور، چهل نفر از بزرگان بنی‌هاشم را دعوت کرد و درباره اسلام با آنان سخن گفت و در پایان به آنها فرمود: «کدامیک از شما در این راه کمک می‌دهد تا برادر، وصی و خلیفه من در میان شما باشد؟»

همه میهمانان با توجه به اینکه به گسترش دین اسلام امید نداشتند، سکوت کردند و علی (ع) که نوجوانی بیش نبود، برخاست و گفت: «من یار و یاور تو خواهم بود، ای رسول خدا!»

درخواست پیامبر (ص) ۳ بار تکرار و هر مرتبه علی (ع) اعلام آمادگی کرد. پس پیامبر (ص) بیعت ایشان را پذیرفت و فرمود: «همانا این، برادر من، وصی من و جانشین من در میان شما خواهد بود.»

۲- نزول آیه ولایت

در یکی از روزها، نزدیک ظهر، فرشته وحی آمد و از جانب خدا آیه‌ای آورد که در آن ویژگی‌های ولی و سرپرست مسلمانان مشخص شده بود. در این آیه، ابتدا خداوند و سپس پیامبر (ص) و پس از ایشان کسی به عنوان ولی معرفی شده بود که به خدا ایمان دارد، نماز را بر پا می‌دارد و در حال رکوع صدقه می‌دهد.

هنگامی که پیامبر (ص) مطلع شد که کسی در حال رکوع صدقه داده و خداوند قصد معرفی این شخص را دارد، در حالی که آیه را می‌خواند و مردم را از آن آگاه می‌کرد و با شتاب به مسجد رفت و از مردم پرسید: آیا کسی در حال رکوع صدقه داده است؟

فقیری که انگشتی در دست داشت، به حضرت علی (ع) که در حال نماز بود، اشاره کرد و گفت: آری این مرد در حال رکوع، انگشترش را به من بخشید.

مردم تکبیر گفته و رسول خدا ستایش خدا را به جا آورد.

اعلام این حقیقت از جانب رسول خدا که مصداق آیه علی (ع) است، برای آن بود که مردم به چشم خود ببینند و از زبان پیامبر (ص) بشنوند و امکان کتمان و مخفی کردن آن از بین برد.

۳- نزول آیه تطهیر

ام سلمه، همسر پیامبر (ص) می‌گوید: روزی ایشان در خانه استراحت می‌کرد که حضرت زهرا (س) در کنار ایشان نشست. پس از وی به ترتیب، علی (ع)، امام حسن (ع) امام حسین (ع) آمدند و در کنار پیامبر نشستند و پیامبر (ص) برای آنان دعا کرد و فرمود: «خدایا! اینان اهل بیت من‌اند، آنان را از هر پلیدی و ناپاکی حفظ کن!» در همین زمان فرشته وحی آمد و آیه تطهیر را قرائت کرد. ام سلمه می‌گوید: «من نیز رفتم که در کنار آن‌ها قرار بگیرم تا جزو اهل بیت باشم» اما پیامبر (ص) فرمود: «ای ام سلمه، نه، تو همسر من هستی و عاقبت نیکویی داری اما اینان اهل بیت من‌اند» برای این که مردم از این موضوع مطلع شوند، پیامبر مدت‌ها هر روز صبح، هنگام رفتن به مسجد از در خانه فاطمه (س) می‌گذشت و اهل خانه را «اهل بیت» صدا می‌زد و آیه تطهیر را می‌خواند.

۴- حدیث جابر

وقتی آیه «یا ایها الذین آمنوا أطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم...» نازل شد، جابر بن عبد الله انصاری به پیامبر (ص) گفت: «یا رسول الله ما خدا و رسول او را شناخته ایم. لازم است «اولی الامر» را هم بشناسیم.» رسول خدا فرمود:

«ای جابر آنان جانشینان و امامان بعد از من‌اند. نخستین آنها علی بن ابی طالب است و سپس به ترتیب: حسن بن علی، حسین بن علی، علی بن الحسین، محمد بن علی، که در تورات به «باقر» معروف است- و تو در هنگام پیری او را خواهی دید و هر وقت او را دیدی، سلام مرا به او برسان. پس از محمد بن علی (محمد باقر) نیز به ترتیب، جعفر بن محمد، موسی بن جعفر، علی بن موسی، محمد بن علی، علی بن محمد، حسن بن علی و پس از ایشان فرزندش (مهدی (عج)) که هم نام و هم کنیه من است اوست که از نظر مردم پنهان می‌شود و غیبت او طولانی می‌گردد تا آن جا که فقط افرادی که ایمان راسخ دارند بر عقیده به او باقی می‌مانند.»

۵- حدیث ثقلین

پیامبر (ص) به طور مکرر، از جمله در روزهای آخر عمر شریف خود، می‌فرمود:

من در میان شما دو چیز گران بها می‌گذارم
کتاب خدا و عترتم اهل بیتم را
تا وقتی که به این دو تمسک جویند
هرگز گمراه نمی‌شوید
و این دو هیچ‌گاه از هم جدا نمی‌شوند.
تا کنار حوض کوثر بر من وارد شوند.

أني تارك فيكم الثقلين
كتاب الله و عترتي اهل بيتي
ما إن تمسكتم بهما
لن تضلوا أبداً
وأنهما لن يفترقا
حتى يردا على الحوض

پیام حدیث:

- همان‌طور که قرآن و پیامبر لازم و ملزوم یکدیگرند و از هم جدا نمی‌شوند، قرآن و اهل بیت نیز همواره در کنار هم هستند.
- همان‌طور که قرآن همیشگی است، وجود معصوم نیز در کنار آن همیشگی می‌باشد.
- در صورتی مسلمانان گمراه نمی‌شوند که به قرآن و اهل بیت تمسک جویند.
- چون عترت با قرآن پیوند ناگسستنی دارند، بنابراین عترت نیز مانند قرآن از خطا و اشتباه مصون است.
- منظور از ثقلین دو امانت گرانبهای پیامبر (ص) یعنی قرآن و عترت است.

۶- حدیث منزلت

وقتی خداوند موسی را مأمور و مبارزه با فرعون کرد، آن حضرت از خداوند خواست که برادرش هارون را مشاور، پشتیبان و شریک در امر هدایت مردم قرار دهد و خداوند نیز این درخواست را پذیرفت. پیامبر (ص) نیز بارها به حضرت علی (ع) فرمود:

تو برای من
به منزله‌هارون برای موسی هستی
جز اینکه بعد از من پیامبری نیست.

أنت مني
بمنزلة هارون من موسى
إلا أنه لا نبي بعدي

پیام حدیث:

- این حدیث مقام و شأن (امامت) حضرت علی (ع) را بیان می‌کند.
 - این حدیث به ختم نبوت توسط پیامبر (ص) اشاره می‌کند.
- توجه: این حدیث با آیه: «ما كان محمدًا أباً ... و لكن رسول الله و خاتم النبیین...» موجود در درس دوم، قرابت معنایی دارد.

۷- حدیث غدیر

پیامبر (ص) در سال دهم هجری عازم مکه شد تا فریضه حج را به جا آورد و چون در آخرین سال زندگی ایشان برگزار شد، به «حجة الوداع» مشهور است. در این مراسم حج حدود ۱۲۰ هزار نفر شرکت کرده بودند تا روش انجام دادن اعمال حج را از پیامبر (ص) بیاموزند و اعمالشان را همراه ایشان به جا آورند. در مسیر بازگشت به مدینه در روز هجدهم ذی الحجه در محلی به نام غدیر خم آیه ابلاغ (تبلیغ) بر پیامبر (ص) نازل شد. بعد از نزول آیه ابلاغ پیامبر (ص) دستور داد همه توقف کنند تا باز ماندگان برسند و پیش رفتگان باز گردند. پیامبر (ص) پس از به جا آوردن نماز ظهر، با یک سخنرانی مفصل مردم را آماده دریافت آن پیام بزرگ (اعلام خلافت و جانشینی) کرد. در این جا بود که پیامبر (ص) از مردم پرسید:

ای مردم
چه کسی به مومنان
از خودشان سزاوتر است؟

أَيُّهَا النَّاسُ
مَنْ أَوْلَى النَّاسِ بِالْمُؤْمِنِينَ
مِنْ أَنْفُسِهِمْ

مردم پاسخ دادند: خدا و پیامبرش بر ما ولایت و سرپرستی دارند. سپس پیامبر (ص) فرمود:

هر کسی که من ولی و سرپرست اویم
علی نیز ولی و سرپرست اوست

مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ
فَهَذَا عَلِيٌّ مَوْلَاهُ

و این جمله را سه بار تکرار کرد.

پس از سخنان پیامبر (ص)، مردم برای عرض تبریک و شاد باش به سوی امام آمدند و با علی (ع) بیعت کردند. حدیث غدیر از جهت سلسله روایان آن چنان محکم است که شاید کمتر حدیث مانند آن وجود داشته باشد. صد و ده نفر از صحابه پیامبر (ص) که در غدیر حاضر بودند، آن را بدون واسطه نقل کرده‌اند. دانشمندان و تاریخ نویسان و مفسران اهل سنت نیز این حدیث را با مدارک زیاد در کتاب‌های خود آورده‌اند که نام سیصد پنجاه نفر از آن‌ها در کتاب «الغدیر» آمده است.

نتیجه گیری کلی از آیات و احادیث

الف: پیامبر (ص)، حضرت علی (ع) و یازده فرزند ایشان را به جانشینی خود منصوب و آنان عهده دار مسئولیت امامت‌اند.

ب: لازمه جانشینی پیامبر (ص)، علم و معرفت کامل و عصمت از گناه و اشتباه است.

ج: تعیین جانشین پیامبر (ص) با هدایت و راهنمایی خداوند بوده و خداوند، ائمه اطهار را به این مقام برگزیده است.

د: حضرت فاطمه (س)، جزء اهل بیت است و اگرچه عهده دار امامت نبوده، اما دارای علم و عصمت کامل است و پیروی از ایشان بر همه مسلمانان واجب و سرچشمه رستگاری است.

بررسی سوالات امتحانی

۱. در میان قلمروهای سه گانه رسالت پیامبر، کدام یک با رحلت ایشان پایان می‌پذیرد و کدام یک باید ادامه یابد؟

➤ **پاسخ:** قلمرو اول رسالت - یعنی دریافت و ابلاغ وحی - با وجود قرآن و حفظ آن در میان مسلمانان پایان می‌پذیرد و آن بخش از رسالت پیامبر که مربوط به نبوت می‌باشد، با رحلت ایشان تمام می‌شود و پیامبر اکرم «خاتم النبیین» است. اما دو قلمرو دیگر به همان دلایلی که در زمان حیات ایشان ضروری بود، پس از ایشان نیز ضروری است و ادامه می‌یابد. زیرا با گذشت زمان و گسترش سرزمین اسلامی ظهور فرقه و اندیشه‌های مختلف، پیرایش مسائل و مشکلات پیچیده اجتماعی و ... نیاز به امام و رهبری که جامعه‌ی اسلامی را به سوی رستگاری و عدالت هدایت کند، همچنان وجود دارند. یعنی همان طور که در زمان پیامبر اکرم (تعلیم و تبیین تعالیم دین) و ولایت و سرپرستی) ضروری بود و ایشان این مسئولیت‌ها را از جانب خداوند انجام می‌داد، ضروری است که پس از ایشان، کسانی به عنوان (امام) از جانب خداوند این مسئولیت‌ها را به انجام رسانند و راه پیامبر را ادامه دهند. همچنین لازم است انسان‌هایی که قلب خود را لایق هدایت معنوی کرده‌اند از این هدایت برخوردار شوند.

۲. چه کسی امام را معرفی می‌کند و چگونه می‌توان او را شناخت؟

➤ **پاسخ:** از آن جا که امام همه‌ی مسئولیت‌های پیامبر جز دریافت و ابلاغ وحی را دارد، باید صفات و ویژگی‌های خاصی داشته باشد تا مردم در درستی راهنمایی‌ها و فرمان‌های وی به یقین و اطمینان برسند. از جمله این ویژگی‌ها (عصمت) است. تشخیص عصمت برای انسان‌ها ممکن نیست. بنابراین همان طور که پیامبر از طرف خدا معین می‌شود، تنها کسی که می‌تواند فرد شایسته‌ی مقام امامت را معرفی کند، خداست.

۳. معرفی امام در مراسم دعوت خویشاوندان را بنویسید.

➤ **پاسخ:** حدود ۳ سال از بعثت گذشته بود که این فرمان از جانب خداوند برای پیامبر آمد «خویشان نزدیک خود را انداز کن» رسول خدا چهل نفر از بزرگان بنی‌هاشم را دعوت کرد و درباره‌ی اسلام با آنان سخن گفت همه‌ی مهمانان سکوت کردند و درخواست پیامبر سه بار مطرح شد که هر بار همه سکوت کردند و تنها علی قاطعانه اعلام آمادگی کرد پس از آن پیامبر دست او را به عنوان جانشین بالا برد.

۴. نزول آیه ولایت از موارد تعیین امام را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** یک روز هنگام ظهر فرشته‌ی وحی آمد و از جانب خداوند آیه‌ای آورد که در آن ویژگی‌های ولی و سرپرست مسلمانان مشخص شده است. در این آیه ابتدا خداوند پس پیامبر و پس از ایشان کسی به عنوان ولی معرفی شده بود که به خدا ایمان دارد نماز را بر پا می‌دارد و در حال رکوع صدقه می‌دهد. هنگامی که رسول خدا دریافت که چنین واقعه‌ای رخ داده است و کسی در رکوع صدقه می‌دهد و خداوند قصد معرفی او را دارد، با شتاب و در حالیکه که آیه را می‌خواند به مسجد آمد و پرسیدک آیا کسی در حال رکوع صدقه داده است؟ فقیری که انگشتی در دست داشت، به حضرت علی که در حال نماز بود اشاره کرد و گفت آری، این مرد در حال رکوع صدقه داده است. صدای تکبیر یاران بلند شد و رسول خدا ستایش و سپاس خداوند را به جا آورد. این موضوع برای آن بود که مردم به چشم خود ببینند و از زبان پیامبر بشنوند و امکان کتمان و مخفی کردن آن را از بین ببرد.

۵. آیه تطهیر در کجا نازل شد و چه پیامی را بیان می‌کرد؟

➤ **پاسخ:** در منزل ام سلمه (همسر پیامبر) و عصمت حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین را نشان می‌دهد.

۶. پیامبر برای اثبات آیه تطهیر چه اقدامی انجام داد؟

➤ **پاسخ:** برای اینکه مردم از این موضوع مطلع شوند، پیامبر مدت‌ها هر روز صبح، هنگام رفتن به مسجد از در خانه فاطمه می‌گذشت و اهل خانه را (اهل بیت) صدا می‌زد و آیه تطهیر را می‌خواند.

۷. اولوالأمر را تعریف کنید.

➤ **پاسخ:** جانشینان و امامان پس از پیامبر (ص) هستند.

۸. حدیث جابر با کدام آیه در ارتباط است؟

➤ **پاسخ:** آیه اطاعت (اولوالامر)

۹. طبق پیش بینی پیامبر، جابر کدام یک از ائمه را در زمان پیری ملاقات می‌کند و سلام پیامبر را به ایشان می‌رساند.

➤ **پاسخ:** امام محمد باقر (ع)

۱۰. امام محمد باقر لقب کیست این لقب را کدام کتاب آورده است؟

➤ **پاسخ:** محمد بن علی - تورات

۱۱. کدام امام هم کینه پیامبر است و آن نام و کینه چیست؟

➤ **پاسخ:** حضرت مهدی (ابوالقاسم)

۱۲. پیامبر در آخرین روزهای عمر خود کدام حدیث را به طور مکرر بیان می‌کرد؟

➤ **پاسخ:** حدیث ثقلین

۱۳. منظور از دو میراث گرانبهای پیامبر چیست و تا چه زمانی در کنار یکدیگر خواهند ماند؟

➤ **پاسخ:** قرآن و عترت اهل بیت و این دو هیچگاه جدا نشده تا کنار حوض کوثر بر پیامبر وارد شوند.

۱۴. وقتی موسی مامور مبارزه با فرعون شد چه درخواستی از خدا نمود؟

➤ **پاسخ:** وقتی خداوند حضرت موسی را مامور مبارزه با فرعون کرد آن حضرت از خداوند خواست که برادرش هارون را مشاور، پشتیبان و شریک در امر هدایت مردم قرار دهد خداوند نیز در خواست او را پذیرفت.

۱۵. مفهوم حدیث منزلت را بیان کنید.

➤ **پاسخ:** ۱- مقام و منزلت حضرت علی (ع) ۲- ختم نبوت

۱۶. منظور از حجة الوداع چیست؟

➤ **پاسخ:** پیامبر گرامی اسلام در سال دهم هجرت عازم مکه شد تا فریضه‌ی حج را به جا آورده، این حج که در آخرین سال زندگی ایشان برگزار شد به حجه الوداع معروف است.

۱۷. در حجه الوداع چند هزار نفر شرکت کرده بودند؟ علت چیست؟

➤ **پاسخ:** در این مراسم حدود ۱۲۰ هزار نفر شرکت کرده بودند تا روش انجام دادن اعمال حج را از ایشان فرا بگیرند و اعمال را همراه ایشان به جا آورند.

۱۸. حدیث غدیر در ارتباط با کدام آیه بیان شد؟

➤ **پاسخ:** آیه ابلاغ (تبلیغ)

۱۹. پیامبر قبل از بیان حدیث غدیر از مردم چه سؤالی کرد و پاسخ مردم چه بود؟

➤ **پاسخ:** ای مردم چه کسی به مومنان از خودشان سزاوارتر است؟ گفتند: خدا و پیامبرش بر ما ولایت و سرپرستی دارند. پس فرمود: هر کس که من ولی و سرپرست اویم علی نیز ولی و سرپرست اوست.

۲۰. پس از بیان کدام حدیث مردم با علی بیعت کردند و به او تبریک گفتند؟

➤ **پاسخ:** حدیث غدیر

۲۱. حدیث غدیر را از نظر سلسله‌ی راویان توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** چنان محکم است که شاید کمتر حدیثی مانند آن وجود داشته باشد صد و ده نفر از اصحاب پیامبر که در غدیر حاضر بوده‌اند، آن را بی‌هیچ واسطه‌ای از پیامبر نقل کرده‌اند، دانشمندان و تاریخ‌نویسان نیز این واقعه را با مدارک زیاد در کتب خود آورده‌اند که نام سیصد و پنجاه نفر آن‌ها در کتاب‌الغدیر آمده است.

۲۲. لازمه‌ی جانشینی پیامبر چیست؟

➤ **پاسخ:** علم و معرفت کامل و عصمت از گناه و اشتباه

۲۳. تعیین جانشین پیامبر بر عهده کیست؟

➤ **پاسخ:** با هدایت و راهنمایی خداوند بوده و خداوند، ائمه‌ی اطهار را به این مقام برگزیده است.

۲۴. جای خالی را پر کنید

➤ **پاسخ:** حضرت فاطمه زهرا جزء اهل بیت است.

۲۵. چرا مراسم غدیر هم زمان با بزرگترین اجتماع مسلمانان برگزار شد؟

➤ **پاسخ:** زیرا پیامبر می‌خواست جانشینی حضرت علی را به گوش همگان برساند. به همین دلیل در حجة الوداع که ۱۲۰ هزار نفر شرکت داشتند پیامبر اسلام اعلام خلافت و جانشینی علی (ع) را نمود.

۲۶. تبریک و تهنیت مردم به حضرت علی (ع) پس از پایان مراسم غدیر نشانه چیست؟

➤ **پاسخ:** نشانه این است که حضرت علی (ع) از طرف خداوند به مقام و مرتبه بزرگی نائل شده است که آن امامت و خلافت پس از پیامبر (ص) است.

۲۷. آیه: «انما یرید الله لیذهب» را تکمیل و ترجمه کنید.

➤ **پاسخ:**

«انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیراً»

ترجمه: همانا خداوند اراده کرده که دور گرداند از شما اهل بیت پلیدی و ناپاکی را و شما را کاملاً پاک قرار دهد.

۲۸. آیه «انما ولیکم الله» را تکمیل و ترجمه و یک پیام از آن استخراج کنید.

➤ **پاسخ:**

«انما ولیکم الله و رسوله و الذین آمنوا الذین یقیمون الصلاة و یؤتون الزکاة و هم راکعون»

ترجمه: ولی شما تنها خدا و رسول او و کسانی که ایمان آورده‌اند کسانی که نماز را بر پا می‌دارند و زکات می‌دهند در حالی که رکوع می‌کنند. پیام: نشان دهنده مقام ولایت و امامت علی (ع) است.

۲۹. حدیث: «من مات و لم» را تکمیل و ترجمه کنید.

➤ **پاسخ:** «من مات و لم یعرف امام زمانه مات میتة جاهلیة»

ترجمه: هر کس بمیرد و امام زمان خود را نشناخته باشد به مرگ جاهلی مرده است.

۳۰. حدیث غدیر را نوشته و ترجمه کنید.

➤ **پاسخ:** «من کنت مولاه فهذا علی مولاه»

ترجمه: هر کسی که من ولی و سرپرست اویم، علی نیز ولی و سرپرست اوست.

۳۱. چرا خداوند انجام ندادن ماموریت اعلام خلافت و جانشینی را مساوی عدم انجام رسالت اعلام کرد؟

➤ **پاسخ:** زیرا اهمیت این امر، به درجه‌ای است که تبلیغ نشدنش به معنی تبلیغ نشدن همه احکام دین است و کوتاهی در آن، کوتاهی در همه آن‌هاست، از طرفی تداوم رسالت در قالب امامت و رهبری است و اگر این اتفاق نمی‌افتاد و مردم علی (ع) را به عنوان جانشین پیامبر (ص) نمی‌شناختند، اصل دین مورد تهدید قرار می‌گرفت.

درس نهم

جایگاه تشیع

بررسی آیات و مفاهیم

وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ

پیام آیه:

۱- شیعه در قرآن به معنای «پیرو» است.

۲- ابراهیم (ع) شیعه نوح (ع) است یعنی ابراهیم (ع) پیرو حضرت نوح (ع) است.

دَخَلَ الْمَدِينَةَ

عَلِي حِينَ غَفَلَةَ مِنْ أَهْلِهَا

فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ

هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ

وَ هَذَا مِنْ عَدُوِّهِ

پیام آیه:

۱- در قرآن پیروان موسی (ع) شیعیان او معرفی شده‌اند.

وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا

وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ

پیام آیه:

۱- مطابق روایتی از پیامبر (ص) مقصود از «اولئك» در این آیه شریفه، شیعیان علی (ع) هستند.

بررسی متن

معنای شیعه

شیعه در لغت به معنای پیرو، یار و طرفدار است. در قرآن نیز به همین معنا به کار رفته و حضرت ابراهیم (ع) شیعه و پیرو نوح (ع) معرفی شده است؛ با این که قرآن آن بزرگوار را «مُسلِم» نیز نامیده است.

کاربرد لفظ شیعه توسط پیامبر اکرم (ص)

پیامبر (ص) که با ایمان و استقامت بی مانند خود دعوت مردم به اسلام را پیش می‌برد و به پیروزی حق بر باطل یقین داشت، از همان ابتدای رسالت، به فرمان الهی، تلاش می‌کرد، در موقعیت‌های مختلف، حضرت علی (ع) که در ایمان و عمل بی نظیر، معصوم از گناه و با حقیقت اسلام به طور کامل آشنا بود، به مردم معرفی کند تا مردم با پیروی از حضرت علی (ع) و عمل به دستوراتش، گمراه و سرگردان نشوند و جامعه بشری نجات یابد. روزی پیامبر (ص) در جمع یاران با اشاره حضرت علی (ع) فرمود:

وَ الَّذِي نَفْسِي بِئِدِيهِ

إِنَّ هَذَا وَ شِيعَتَهُ

لَهُمُ الْفَايزُونَ

سوگند به آن که جانم در دست اوست

این شخص و پیروان او

قطعاً این‌ها رستگارانند

پیام حدیث:

۱- اولین کسی که عنوان شیعه را به کاربرد، شخص پیامبر (ص) بود.

۲- مسلمانان زمان پیامبر (ص) با عنوان شیعه آشنا بوده و می‌دانستند که پس از رحلت پیامبر (ص)، با پیروی از علی (ع) می‌توانند در راه

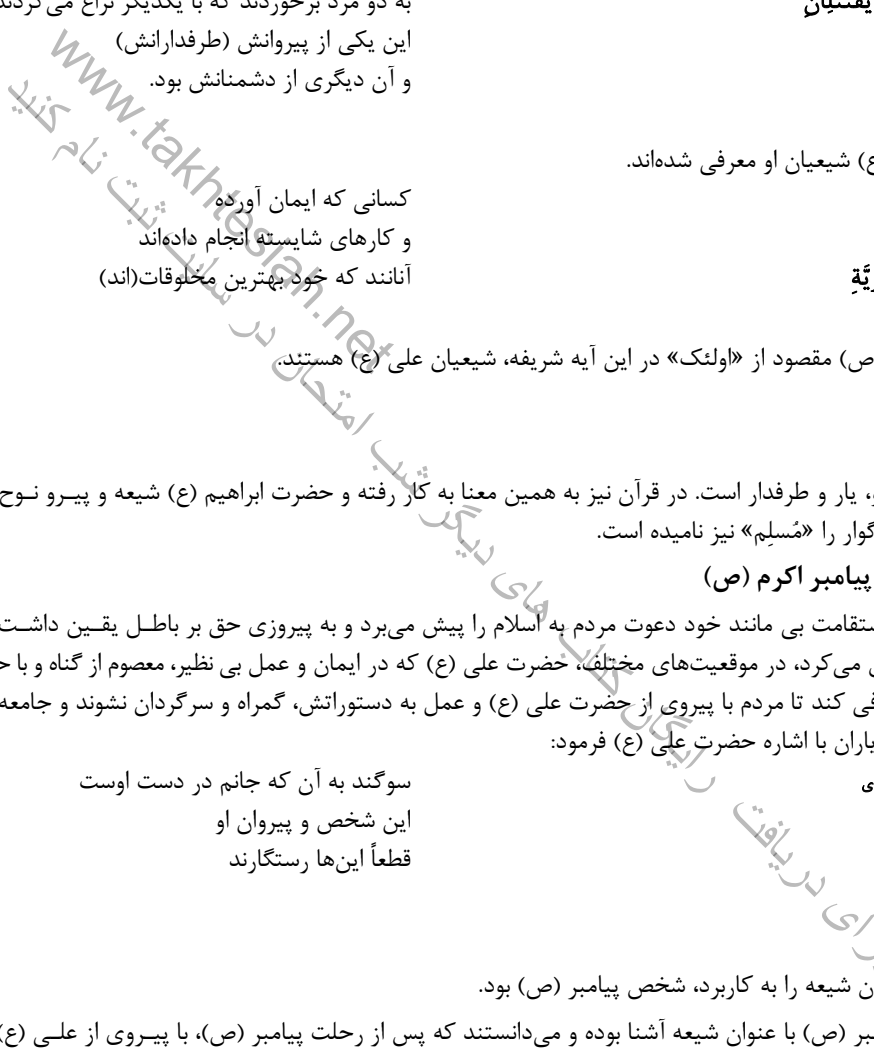
راستین پیامبر (ص) قدم بردارند و به اسلام حقیقی عمل نمایند.

پیامبر (ص) با توجه به شرایط فرهنگی و اجتماعی زمان خود، فعالیت‌های خود سرانه برای رسیدن به قدرت را پیش بینی می‌کرد. به همین دلیل، تمام تلاش خود را برای نشان دادن شخصیت ممتاز علی (ع) به کار می‌برد تا کسانی که می‌خواستند از تعصبات جاهلی برای رسیدن به قدرت استفاده کنند، به انزوا کشاند.

در آن زمان در میان قبایل، بزرگی و شرافت مخصوص رؤسا بود و فضایی همچون علم، عدالت خواهی، صداقت و کرامت زمانی ارزش داشت که رؤسای قوم یا فرزندانشان دارای آن صفات باشند.

پیامبر (ص) با افکار جاهلی به شدت مبارزه می‌کرد اما تحولات فرهنگی امری است تدریجی و تغییر فرهنگ جاهلی به فرهنگ و ارزش‌های اسلامی ناگهانی صورت نمی‌گیرد و برنامه ای مستمر و مداوم نیاز دارد. به همین جهت بسیاری از افراد، میان فرمان پیامبر (ص) و بزرگان قوم تفاوت چندانی قائل نبودند و گاه در لحظات حساس به جای فرمان الهی، به سوی فرمان بزرگان قوم متمایل می‌شدند.

قرآن در آیات متعدد ضمن اشاره به این میل جاهلی، به مردم هشدار می‌دهد. از جمله می‌فرماید:

آیا به دنبال حکم جاهلیت هستند؟ و چه کسی بهتر از خدا حکم می‌کند برای مردمی که یقین دارند؟ از این رو رسول خدا (ص) در هر فرصتی، فضایل و جایگاه حضرت علی (ع) و اهل بیت را برای مردم بیان می‌کرد تا دل‌های آنان را برای پذیرفتن امامت و رهبری کسانی آماده کند که میان عرب و غیر عرب تفاوتی قائل نمی‌شوند و مردم را به تعقل، عدالت و بندگی خدا فرا می‌خواندند و در زندگی دنیایی مانند معمولی‌ترین انسان‌ها زندگی می‌کردند.

از جمله سخنان پیامبر (ص) می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- علی با قرآن است و قرآن با علی است.

۲- علی با حق است و حق با علی است.

۳- من و علی، پدران این امت هستیم

۱- عَلِيٌّ مَعَ الْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ مَعَ عَلِيٍّ

۲- عَلِيٌّ مَعَ الْحَقِّ وَالْحَقُّ مَعَ عَلِيٍّ

۳- أَنَا وَ عَلِيٌّ أَبَوَا هَذِهِ الْأُمَّةِ

حضرت علی (ع) تربیت یافته پیامبر (ص)

تربیت علی (ع) از دوران کودکی، در دامان پیامبر (ص) آغاز شد و درهای دانش الهی به رویش گشوده شد. حضرت علی (ع) در این باره می‌فرماید: «خداوند بزرگ‌ترین فرشته خود را همراه رسول خدا قرار داد. آن فرشته، شب و روز راه کسب مکارم و زیبایی‌های اخلاق را به ایشان نشان می‌داد و من، در نهایت عشق و شیفتگی از آن حضرت تبعیت می‌کردم و ایشان را همراهی می‌نمودم.» تربیت حضرت علی (ع) بدان علت بود که ایشان پس از پیامبر (ص) راه آن حضرت را ادامه دهد و با تکیه بردانش الهی خود، مردم را در زمینه احکام و معارف دینی هدایت کند. رسول خدا نیز در فرصت‌های گوناگون، این مقام علمی مردم گوشزد می‌کرد.

حال به یکی از سخنان پیامبر (ص) اشاره می‌کنیم:

أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ

و عَلِيٌّ بَابُهَا

فَمَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ

فَلْيَأْتِهَا مِنْ بَابِهَا

پیام حدیث:

۱- حضرت علی (ع) پس از پیامبر (ص) از همه داناتر است.

۲- حضرت علی (ع) در علم خود معصوم است؛ وگرنه پیامبر (ص) نمی‌فرمودند که همه به ایشان مراجعه کنند.

۳- بر مردم واجب است که از دانش حضرت علی (ع) بهره ببرند و مطابق نظر ایشان عمل کنند؛ زیرا ایشان راه رسیدن به علم پیامبر (ص) است و بهره مندی از علم پیامبر (ص) بر همه واجب است.

روزی پیامبر (ص) به حضرت علی (ع) فرمود:

«ای علی، من شهر حکمتم و تو در آن شهر هستی. هیچگاه نمی‌توان وارد شهری شد، مگر از در آن، دروغ می‌گوید کسی که می‌پندارد مرا دوست دارد، در حالی که دشمنی و کینه تو در دل اوست؛ زیرا تو از من هستی و من از تو، نجات و رستگاری از آن کسی است که از تو پیروی کند و بدبخت کسی است که با تو در افتد و مخالفت نماید. آن کس سود می‌برد که ولایت تو را بپذیرد و تهی دست کسی است که با تو دشمنی کند. کسی به فلاح می‌رسد که پیرو تو باشد و به هلاکت می‌رسد کسی که از تو دوری گزیند. مثل تو و امامان از فرزندان تو، مثل کشتی نوح است؛ هر کسی بر آن سوار شود نجات یابد و هر کس سر پیچی کند، هلاک شود. مثل شما مثل ستارگان آسمان است که چون ستاره ای غایب شود، ستاره ای دیگر طلوع می‌کند تا روز قیامت.»

پیام حدیث:

پیروی از حضرت علی (ع) و ائمه اطهار مایه نجات و مخالفت با آنان موجب نابودی است.

جابرین عبدالله انصاری می‌گوید: «در کنار خانه خدا و در حضور پیامبر (ص) بودیم که علی (ع) وارد شد. رسول خدا فرمود:

برادرم به سویتان آمد. سپس، رو به سمت کعبه کرد و با دست به آن زد و فرمود:

«سوگند به خدایی که جانم در دست قدرت اوست، این مرد و پیروان او رستگارند و در روز قیامت، اهل نجات‌اند»

سپس فرمود: این مرد اولین ایمان آورنده به خدا، وفادارترین شما در پیمان با خدا، راسخ‌ترین شما در انجام فرمان خدا، صادق‌ترین شما در داوری بین مردم، بهترین شما در رعایت مساوات بین آن‌ها و ارجمندترین شما نزد خداست.

در این هنگام آیه زیر بر پیامبر (ص) نازل شد:

أَنْ أَلْدِينِ ءَامَنُوا

و عَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِّ

پیام آیه:

مقصود از «اولئك» در این آیه شیعیان حضرت علی (ع) است.

توجه: مقام و منزلت حضرت علی (ع) نزد خدا و تمجیدهای فراوان پیامبر (ص) از ایشان، بدون سبب و یا به خاطر خویشاوندی با پیامبر (ص)

آنان که ایمان آوردند

و کارهای شایسته انجام دادند

اینان بهترین مخلوقات‌اند

نیست، بلکه به خاطر ایمان و عمل بی مانند ایشان است.

یکی از ویژگی‌های ممتاز علی (ع) عدالت خواهی و دفاع از مظلومان بود، آن حضرت «عدالت اجتماعی» را رسالت پیامبران می‌دانست. مردمی که با نظام جاهلانه قبل از اسلام خو گرفته بودند و فقط در ده سال حکومت پیامبر (ص) در مدینه نسیم عدالت را حس کرده بودند، پس از انحرافات بعد از رحلت پیامبر (ص)، با حکومت علی (ع) که عدالت و مساوات سر لوحه کارش بود، امید وجود عدالت در دلشان زنده شد. اما با شهادت حضرت علی (ع) امید مظلومان به یأس گرایید. البته امام حسن (ع) و امام حسین (ع) و سایر ائمه پرچم مبارزه با ظلم را برافراشته و همگی در این راه به شهادت رسیدند. این بزرگواران «عدل» را به عنوان یک اصل اساسی اسلام یاد می‌کردند. به همین جهت نام شیعیان و پیروان علی (ع) با عدالت اسلامی همراه شد.

تشیع و وحدت مسلمانان

شناخت جایگاه شیعه و تبیین حقانیت آن، نباید ما را از مسئله مهم «وحدت مسلمین» غافل کند. باورهای مشترک فراوان، مانند اعتقاد به خدا، پیامبر (ص)، قرآن و قیامت، زمینه ساز وحدت بین ما مسلمین است. به همین دلیل، حفظ و تقویت وحدت شیعه و سنی و مبارزه با عوامل تفرقه انگیز یکی از اصول انقلاب اسلامی است که هوشیاری همگان را می‌طلبد.

امام خمینی (ره)، که همواره و در هر فرصت مسلمانان را به اتحاد دعوت می‌کرد، در یکی از پیام‌های خود به مسلمین چنین می‌فرماید: «ای مسلمانان جهان که به حقیقت اسلام ایمان دارید، به پا خیزید و در زیر پرچم توحید و در سایه تعلیمات اسلام مجتمع شوید و دست خیانت ابر قدرت‌ها را از ممالک خود و خزائن سرشار آن کوتاه کنید و مجد اسلام را اعاده کنید و دست از اختلافات و هواهای نفسانی بردارید که شما دارای همه چیز هستید. بر فرهنگ اسلام تکیه بنماید و با غرب و غرب زدگی مبارزه نمایید و روی پای خودتان بایستید.»

پیام سخن امام خمینی (ره):

تأکید بر حفظ وحدت و استقلال مسلمین

* برای حفظ همبستگی و وحدت میان مسلمانان، باید به نکات زیر توجه کنیم:

۱- مستکبران جهانی که با اسلام و پیام قرآن دشمنی دارند و به طرق مختلف به پیامبر (ص) و قرآن اهانت می‌کنند، از طریق تفرقه و جنگ میان مسلمین در صدد نابودی اسلام و ضعیف نگه داشتن مسلمین هستند، پس باید هوشیار باشیم.

۲- از توهین به مقدسات سایر مسلمین خودداری کنیم. مستکبران با همین توهین‌ها بذر کینه میان مسلمین کاشته و در وقت مناسب درو می‌کنند.

۳- خود را از سایر مسلمین دور ندانیم و برای پیروزی و سربلندی مسلمانان در تمام نقاط جهان و پیشرفت جهان اسلام تلاش کنیم و به این سخن پیامبر (ص) توجه داشته باشیم:

«کسی که صبح خود را آغاز کند و در اندیشه رسیدگی به سایر مسلمانان نباشد، مسلمان نیست.»

۴- از مسلمانان مظلوم تمام جهان، با روش‌های درست دفاع کنیم و برای رهایی آن‌ها از ظلم بکوشیم، زیرا پیامبر (ص) در این باره فرمود:

«هر کس فریاد داد خواهی مظلومی را که از مسلمانان یاری می‌طلبد، بشنود، اما به یاری آن مظلوم بر نخیزد، مسلمان نیست.»

۵- اعتقادات خود را با دانش و استدلال، اعتلا و ارتقا ببخشیم تا بتوانیم با دیگر مسلمانان براساس معرفت و استدلال سخن بگوییم و اعتقادات خود را به نحو صحیح بیان کنیم. دفاع منطقی از اعتقادات نه تنها سبب جدایی نمی‌شود، بلکه دل‌ها را به یکدیگر نزدیک می‌کند.

۶- به عنوان پیرو امیرالمومنین، به گونه ای زندگی کنیم که سبب بدبینی دیگران به تشیع نشویم. رسول خدا و اهل بیت ایشان را در انجام تکالیف دینی (نماز، حجاب و ...) اسوه قرار دهیم و بدانیم پیرو رسول خدا و اهل بیت بودن تنها به اسم نیست، بلکه باید با عمل همراه باشد تا شیعه حقیقی پدید آید. شیعه با عمل جایگاه تشیع را در دنیا بالا می‌برد و بدون عمل سبب تضعیف موقعیت تشیع می‌شود، و این خود گناه بزرگی است، از این رو امام صادق (ع) می‌فرماید:

کونوا لَنَا زِينًا

و لا تَكُونُوا عَلَيْنَا شِينًا

زینت خاندان ما باشید

و مایه زشتی و عیب ما نباشد.

بررسی سوالات امتحان

۱. شیعه در لغت به چه معناست؟

➤ پاسخ: شیعه در لغت به معنای پیرو، یارو طرفدار است.

۲. شیعه در قرآن به چه معنایی به کار رفته و موارد استفاده‌ی آن کدام است؟

➤ پاسخ: در قرآن کریم نیز به معنای پیرو، یار و طرفدار به کار رفته و لازم این بود که حضرت ابراهیم شیعه و پیرو حضرت نوع معرفی شود با اینکه قرآن کریم آن بزرگوار را مسلم نیز نامیده است.

۳. مسلم در قرآن برای کدام یک از پیامبران به کار رفته است؟

➤ پاسخ: حضرت ابراهیم

۴. پیامبر از کدام عامل به عنوان مانع گمراهی و سر درگمی مردم یاد می‌کرد؟

➤ **پاسخ:** علی (ع) که با حقیقت اسلام به طور کامل آشنا شده بود و رسول خدا دائماً به مردم یادآوری می‌کرد که پیروی از امام علی و عمل به دستورات او مانع گمراهی و سرگردانی می‌شود و نجات جامعه بشری را به دنبال دارد.

۵. کلمه شیعه برای اولین بار توسط چه کسی به کار برده شد؟ توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** اولین کسی که این عنوان را به کار برده، شخص پیامبر اکرم است و مسلمانان زمان پیامبر با این عنوان آشنا بوده و می‌دانسته‌اند که پس از رحلت ایشان با پیروی از حضرت علی (ع) می‌توانند در راه راستین پیامبر قدم بردارند و به اسلام حقیقی عمل کنند.

۶. پیامبر با توجه به شرایط زمانه‌ی خود و پیش‌بینی اقدامات خود سرانه برای جانشینی و به دست آوردن قدرت چه اقدامی کرد؟

➤ **پاسخ:** در حقیقت پیامبر اکرم با توجه به شرایط فرهنگی و اجتماعی زمان خود، فعالیت‌های خودسرانه برای به دست گرفتن زمامداری و قدرت را پیش‌بینی می‌کرد به همین علت تمام تلاش خود را به کار می‌برد تا شخصیت ممتاز حضرت علی را به مردم بشناساند، تعصبات جاهلی و قبیله‌ای را از افکار آنان بزاید و کسانی را که برای رسیدن به قدرت می‌خواهند از این اعتبارات استفاده کنند، به انزوا کشاند.

۷. در میان قبال و قوم‌ها چه زمانی فضایی چون علم و تقوا دارای ارزش بود؟

➤ **پاسخ:** در آن زمان و در میان قبایل بزرگ شرافت مخصوص بزرگان و رؤسا بوده و فضایی چون علم، عدالت‌خواهی، صداقت، کرامت نفس ارزش داشته است که رئیس قوم یا فرزندان و بستگان وی دارای آن صفات باشند.

۸. با توجه به تحولات فرهنگی زمان پیامبر (ص) چرا هم چنان میل به جاهلی وجود داشت؟

➤ **پاسخ:** تحولات فرهنگی امری تدریجی است و تغییر فرهنگ جاهلی به فرهنگ و ارزش‌های اسلامی ناگهان صورت نمی‌گیرد و برنامه‌ای مستمر و مداوم نیاز دارد. به همین جهت بسیاری از افراد، میان فرمان پیامبر و فرمان بزرگان قوم تفاوت چندانی قائل نبودند و گاه در لحظات حساس و سرنوشت‌ساز، به جای فرمان الهی به سوی فرمان بزرگان قوم متمایل می‌شدند قرآن متمایل می‌شوند قرآن کریم ضمن اشاره به این میل جاهلی به مردم هشدار می‌دهد.

۹. پدران امت چه کسانی‌اند؟

➤ **پاسخ:** پیامبر و حضرت علی (ع)

۱۰. تربیت حضرت علی توسط پیامبر از چه زمانی آغاز شد؟

➤ **پاسخ:** دوران کودکی

۱۱. با توجه به حدیث منزلت حضرت علی چه مطالبی را می‌توان برداشت کرد؟

➤ **پاسخ:** اولاً حضرت علی پس از رسول خدا از همه داناتر است. ثانیاً حضرت علی در علم خود معصوم است و گرنه رسول خدا نمی‌فرمود که همه باید به ایشان مراجعه کنند. ثالثاً بر مردم واجب است که از دانش حضرت علی بهره ببرند و مطابق نظر ایشان عمل کنند، زیرا ایشان راه رسیدن به علم پیامبر است و بهره‌مندی از علم پیامبر هم بر همه واجب است.

۱۲. مَثَل علی (ع) و امامان توسط پیامبر به چه چیزی تبدیل (تشبیه) شده است؟

➤ **پاسخ:** الف) مَثَل تو و امامان از فرزندان تو، مَثَل کشتی نوح است، هر کس بر آن سوار شود نجات یابد و هر کسی سرپیچی کند هلاک شود. ب) مَثَل شما مَثَل ستارگان آسمان است که چون ستاره ای غایب شود، ستاره ای دیگر طلوع می‌کند تا روز قیامت.

۱۳. پیامبر وجود امامان را به چه چیز تشبیه می‌کند؟

➤ **پاسخ:** مثل شما مثل ستارگان آسمان است که چون ستاره ای غایب شود، ستاره ای دیگر طلوع کند تا روز قیامت.

۱۴. چه کسی اولین ایمان آورنده به خدا، وفادارترین در پیمان با خدا و راسخ‌ترین در انجام فرمان خداست؟

➤ **پاسخ:** حضرت علی

۱۵. صادق‌ترین مردم برای داوری و ارجمندترین انسان نزد خدا چه کسی بود؟

➤ **پاسخ:** حضرت علی

۱۶. بهترین مخلوقات خداوند از نظر قرآن چه کسانی‌اند؟

➤ **پاسخ:** آنان که ایمان آوردند و کارهای شایسته انجام دادند، اینان بهترین مخلوقات‌اند.

۱۷. مقام و منزلت حضرت علی نزد خدا و تمجیدهای پیامبر به چه علتی است؟

➤ **پاسخ:** بدون سبب و یا به خاطر خویشاوندی با پیامبر نیست، بلکه به خاطر ایمان بی نظیر و عمل بی مانند ایشان است. صداقت - ایثار - جهاد ایشان را به چنین مقامی رسانده است.

۱۸. یکی از ویژگی‌های ممتاز حضرت علی را بیان کنید.

➤ **پاسخ:** عدالت خواهی و دفاع از مظلومان بود. آن حضرت عدالت اجتماعی را رسالت پیامبران می‌شمرد و در دفاع از بی‌گناهان بود.

۱۹. طبق نظر حضرت علی رسالت پیامبران چه بود؟

➤ **پاسخ:** عدالت اجتماعی

۲۰. وقتی علی (ع) به حکومت رسید چه کاری را سرلوحه‌ی فعالیت‌های خود قرار داد؟

➤ **پاسخ:** وقتی امیرمومنان به حکومت برسد، بازگشت به عدالت و مساوات را سرلوحه‌ی کار خود قرار داد. به همین جهت مظلومان و ستم‌دیدگان، در نقاط مختلف جهان اسلام شیفته ایشان شدند و به رهبری وی دل بستند. اما با شهادت امیر مومنان و روی کار آمدن بنی امیه و بنی عباس امید مظلومات به یأس گرایید.

۲۱. چرا نام پیروان و شیعیان حضرت علی با عدالت اسلامی همراه شد؟

➤ **پاسخ:** پس از حضرت علی امام حسن و امام حسین و سایر امامان بزرگوار پرچم مبارزه با ظلم را برافراشته نگه داشته‌اند و تا امام یازدهم، هر کدام پس از دیگری در این راه به شهادت رسیدند، این بزرگواران، همواره از عدل به عنوان یک اصل اساسی اسلام یاد می‌کردند و بی توجهی به آن را بی توجهی به یک اصل اسلام شمرده‌اند. به همین جهت علم شیعیان با عدالت اسلامی همراه شد.

۲۲. عامل و زمینه ساز وحدت شیعه و سنی چیست؟

➤ **پاسخ:** باورهای مشترک فراوان مانند اعتقاد به خدا، پیامبر اکرم - قرآن و قیامت زمینه ساز وحدت بین ما مسلمانان است. به همین دلیل حفظ و تقویت وحدت شیعه و سنی و مبارزه با عوامل و برنامه‌های تفرقه‌انگیز یکی از اصول راهبردی انقلاب اسلامی است که هوشیاری می‌طلبد.

۲۳. برای حفظ وحدت و هم بستگی میان مسلمین باید به چه نکاتی توجه داشت؟ (۴ مورد)

➤ **پاسخ:**

- ۱) از مظلومان مسلمان در تمام نقاط جهان، با روشهای درست دفاع کنیم و برای رهایی آنان از ظلم بکوشیم.
- ۲) از توهین به مقدسات سایر مسلمانان خودداری کنیم آنان که می‌خواهند مسلمانان را با هم دشمن کنند با استفاده از همین توهین‌ها بذر دشمنی میان مسلمانان بکارند و در موقع مناسب درو کنند و به هدف خود برسند.
- ۳) اعتقادات خود را با دانش و استدلال، ارتقا ببخشیم تا بتوانیم با دیگر مسلمانان براساس معرفت و استدلال سخن بگوییم و اعتقادات خود را به نحو صحیح بیان کنیم. دفاع منطقی از اعتقادات نه تنها سبب تفرقه و جدایی نمی‌شود بلکه دل‌ها را نزدیک تر می‌کند.
- ۴) خود را از سایر مسلمانان دور ندانیم و برای پیروزی و عزت مسلمانان، در تمام نقاط جهان تلاش کنیم و تا آن جا که می‌توانیم برای پیشرفت جهان اسلام همکاری کنیم.

۲۴. چگونه می‌توان جایگاه تشیع را در جهان بالا برد و یا تضعیف کرد؟

➤ **پاسخ:** شیعه‌ی با عمل جایگاه تشیع را در دنیا بالا می‌برد و شیعه‌ی بدون عمل سبب تضعیف موقعیت تشیع می‌شود، و این خود گناه بزرگی محسوب می‌گردد.

۲۵. مقصود از سخن (علی با حق است و حق با علی است) چیست؟

➤ **پاسخ:** منظور این است که تمامی اعمال و رفتار و گفتار علی مطابق حق و حقیقت است و بر ما واجب است که از ایشان پیروی کنیم و علی (ع) چنان به حق پایبند است که حق بی او معنا ندارد.

۲۶. چه رابطه‌ای بین این سخن پیامبر (ص) (علی با قرآن و قرآن با علی است) و حدیث ثقلین وجود دارد؟

➤ **پاسخ:** در حدیث ثقلین دو میراث جدا نشدنی پیامبر از یکدیگر، قرآن و عترت اهل بیت بود که این دو ملزوم یکدیگر بودند و تبعیت از اهل بیت، تبعیت از قرآن تلقی می‌شود، قرآن و علی (ع) نیز همواره با هم هستند و با هم پیوند مستحکم دارند و نیز چون قرآن مصون از تحریف و اشتباه است، علی (ع) نیز دارای عصمت است.

درس هفتم

وضع فرهنگی و سیاسی عصر ائمه

بررسی آیات و مفاهیم

أَلَمْ يَسْرُوا فِي الْأَرْضِ
فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ
وَ لَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ
لِّلَّذِينَ اتَّقَوْا
أَفَلَا تَعْقِلُونَ

پیام آیه:

۱- یکی از نتایج مهم مطالعه تاریخ، عبرت گرفتن از گذشتگان است.

۲- از نظر قرآن زندگی آن دسته از انسان‌ها که تقوا پیشه کرده‌اند مورد قبول است.

آیا در زمین سیر نکرده‌اند
تا بنگرند چه شد
عاقبت کسانی که بیش از آنها بودند
و برای آخرت بهتر است
برای پرهیزگاران
آیا نمی‌اندیشید

وَ مَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ
قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ
أَفَأَن مَاتَ أَوْ قُتِلَ
انْقَلَبْتُمْ عَلَيَّ أَعْقَابِكُمْ
وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَيَّ عَقْبِيهِ
فَلَن يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئاً
وَ سَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ

پیام آیه:

۱- قرآن مسلمانان زمان پیامبر (ص)، را از بازگشت به جاهلیت و خطر انحراف از مسیر الهی و دور شدن از جامعه توحیدی بیم می‌دهد.

۲- مهم‌ترین خطر پس از رحلت پیامبر (ص) بازگشت به عقب (دوران جاهلیت) بود.

۳- سپاسگزاران واقعی نعمت رسالت، کسانی هستند که در رویدادهای سخت نیز بر اعتقادات خود ثابت قدم ماندند و گرفتار تزلزل در اعتقاد و عمل نشدند.

بررسی متن

حوادث پس از رحلت پیامبر اسلام (ص)

هشدار قرآن کریم بر مسلمانان عصر پیامبر (ص) گویای آن است که خطر انحراف از مسیر الهی و دور شدن از جامعه توحیدی، حتی برای جامعه ای که به دست پیامبر (ص) هم بنا شده، وجود دارد.

امیرمومنان علی (ع)، وقتی نحوه رفتار و عمل مسلمانان پس از رحلت پیامبر (ص) را مشاهده کرد، در زمان‌های مختلف سرنوشت جامعه اسلامی را پیش بینی می‌کرد و در سخنرانی‌های متعدد مسلمانان را نسبت به عاقبت رفتارشان بیم می‌داد.

حضرت علی (ع) در یکی از سخنرانی‌ها فرمود:

«به زودی پس از من زمانی فرا خواهد رسید که در آن زمان چیزی پوشیده تر از حق و آشکارتر از باطل و رایج تر از دروغ بر خدا و پیامبرش نباشد. نزد مردم آن زمان، کالایی کم بهاتر از قرآن نیست، وقتی که بخواهد به درستی خوانده شود و کالایی رایج تر و فراوان تر از آن نیست، آن گاه که بخواهند به صورت وارونه و به نفع دنیا طلبان معنایش کنند. در آن ایام، در شهرها، چیزی ناشناخته تر از معروف و خیر و شناخته شده تر از منکر و گناه نیست.»

آن مردم در اختلاف با یکدیگر و پراکندگی متحدند و از اتحاد و یگانگی رویگردانند. گویا آنان خود را راهنمای قرآن می‌دانند، نه قرآن را راهنمای خود، از قرآن در میان آنان جز نامی باقی نمانده و جز خط و نوشته‌اش چیزی از آن نمی‌دانند.»

حضرت علی (ع) در سخنرانی دیگر از حاکم شدن بنی امیه خبر می‌دهد و آن را نتیجه سستی مسلمانان در دفاع از حق می‌داند و درباره رفتار بنی امیه می‌فرماید:

«به خدا سوگند بنی امیه تا آن جا در ستمگری و تجاوز پیش می‌روند که هر حلالی را حرام نمایند و هر پیمانی را که بسته‌اند، بشکنند. هیچ کلبه گلی و خیمه فقیرانه ای نیست، مگر آن که ظلمشان را ببینند و فشارشان را تحمل کنند. رفتار بنی امیه چنان بد است که اهالی همین خانه را هم متفرق سازد. کار به آن جا خواهد رسید که هم گروهی که دینشان را می‌خواهند بر دینشان بگیرند و هم گروهی که دنیای خود را می‌خواهند برنابسامانی دنیای خود گریانند. وضع به گونه ای شود که هر کس بخواهد دادخواهی کند و از کسی یاری بطلبد باید نزد همان ظالمان برود و از همان‌ها کمک بخواهد.»

وقایع پس از رحلت پیامبر اکرم (ص)

* پس از رحلت پیامبر (ص) در سال یازدهم هجری، حوادثی رخ داد که رهبری امت را از مسیری که پیامبر (ص) برنامه ریزی کرده بود، خارج کرد و در نتیجه، نظام حکومت اسلامی که بر مبنای «امامت» طراحی شده بود، تحقق نیافت.

دستاوردهای این پیشامد آن بود که امامان معصوم با وجود حضور در جامعه، فاقد قدرت و امکانات لازم برای اجرای همه جانبه مسئولیت‌های خود شوند. در نتیجه خروج جریان رهبری از مسیر امامت، پس از مدت کوتاهی، جانشین رسول خدا (ص) به دست کسانی افتاد که با نفرت و کینه با آن حضرت مبارزه کرده بودند و فقط هنگامی حاضر به اسلام آوردن شدند که پیامبر (ص) شهر آنان (مکه) را تصرف کرد و آنان راهی جز تسلیم و اطاعت نداشتند.

* پس از گذشت ۲۵ سال از رحلت پیامبر (ص)، فقط در یک دوره چهار سال و نه ماهه، اداره حکومت به علی (ع) رسید و ایشان در همین مدت کوتاه، عالی‌ترین نمونه انسانی حکومت را به همه نسل‌ها عرضه کرد.

* ابوسفیان که رهبری مشرکان را بر عهده داشت، حدود دو سال قبل از رحلت به ناچار تسلیم شد و به ظاهر، اعلام مسلمانی کرد.

* معاویه پسر ابوسفیان در سال چهارم هجری به نام جانشینی پیامبر (ص)، حکومت مسلمانان را به دست گرفت و خلافت را به سلطنت تبدیل کرد. * معاویه، یزید را جانشین خود قرار داد. شخصی که از هیچ کار زشت و ناپسندی ابا نداشت. زنان زیبای عقدی را مجبور به طلاق و به کاخ می‌آورد. احکام الهی را به بازی و مسخره می‌گرفت. آشکارا شراب می‌خورد و سگ بازی و میمون بازی می‌کرد و با همان سگ و میمون وارد مجالس می‌شد و آنها در کنار خود می‌نشاند.

چنین شخصی نوه گرامی پیامبر (ص) امام حسین (ع) و یارانش را با وضع هولناکی به شهادت رساند و خانواده ایشان را به عنوان اسیر، در شهرها می‌گرداند. جانشین او (بنی امیه) تا سال ۱۳۲ هجری قمری بر مردم حکمرانی کردند.

* پس از سقوط بنی امیه، در زمانی که امام صادق (ع) رهبری شیعیان را بر عهده داشت، حکومت مسلمین به بنی عباس رسید. آنان با ادعای عمو زادگی ائمه اطهار و به نام اهل بیت، قدرت را از بنی امیه گرفتند، ولی شیوه سلطنتی بنی امیه را پیش گرفته و از هیچ ظلم و ستمی نسبت به اهل بیت فرو گذار نکردند. اگر تحول معنوی و فرهنگی ایجاد شده در عصر پیامبر (ص) و دو میراث‌گراوند پیامبر (ص) (قرآن و ائمه) نبود جز نامی از اسلام چیزی باقی نمی‌ماند.

مشکلات و مسائل اجتماعی و فرهنگی پس از رحلت پیامبر (ص)

۱- ممنوعیت از نوشتن احادیث پیامبر (ص)

پس از رحلت، نوشتن احادیث ممنوع شد و علاقه مندان فقط می‌توانستند احادیث را حفظ کنند که نگهداری احادیث به این شیوه، چند اشکال داشت؛ از جمله این که:

الف: احتمال خطا در نقل احادیث افزایش و امکان کم و زیاد شدن یا فراموشی عبارات فراهم شد.

ب: شرایط مناسب برای جاعلان حدیث فراهم می‌آمد که براساس اغراض شخصی یا به نفع حاکمان ستمگر به جعل یا تحریف احادیث بپردازند.

ج: نوشته نشدن احادیث سبب می‌شد که مدرک و منبعی که از طریق آن بتوان احادیث درست را از نادرست تشخیص داد، در دست نباشد.

د: مهمترین اشکال این بود که مردم و محققان از یک منبع مهم هدایت بی بهره ماندند.

تذکر: البته این وضع برای پیروان ائمه پیش نیامد زیرا احادیث پیامبر (ص) نزد ایشان حفظ شده بود. شیعیان این احادیث را از طریق این بزرگواران که معصوم بودند و سخنانشان مانند پیامبر (ص) معتبر بود، به دست می‌آوردند.

۲- تحریف در معارف اسلامی و جعل احادیث

برخی عالمان وابسته به قدرت و گروهی از علمای اهل کتاب مانند کعب الاحبار که ظاهراً مسلمان شده بودند از شرایط برکناری امام معصوم استفاده کردند و به تفسیر معارف اسلامی مطابق با افکار خود و منافع قدرتمندان پرداختند.

برخی از آن‌ها در مساجد می‌نشستند و داستان‌های خرافی برای مردم نقل می‌کردند که باعث جهت دهی به افکار کسانی که از ائمه پیروی نمی‌کردند و گمراهی مسلمانان می‌شد، حاکمان بنی‌امیه و بنی‌عباس نیز به‌اندیشه‌هایی که به قدرتشان کمک می‌کردند میدان می‌دادند.

برخی از دنیا دوستان نیز برای نزدیکی به حاکمان احادیث پیامبر (ص) را جعل کرده و جایزه می‌گرفتند.

۳- ظهور شخصیت‌ها و الگوهای غیر قابل اعتماد

عموم مردم در افکار و اعتقادات و رفتار و عمل دنباله‌رو شخصیت‌های برجسته جامعه خود هستند و آن‌ها را اسوه قرار می‌دند اگر این الگوها صاحب کمالات باشند مردم نیز به نسبت استعداد خود از این کمالات بهره مند می‌شوند و اگر آن‌ها به سوی زشتی‌ها بروند مردم نیز از آن‌ها دنباله‌رو خواهند کرد.

در زمانی که رسول خدا اسوه مرم بود انسان‌هایی بزرگ و با ایمان چون امام علی (ع) مقداد و ابوذر تربیت شدند که یاد آنان یادآور کرامت‌های انسانی است.

اما هر چه از زمان پیامبر (ص) فاصله می‌گیریم، شخصیت‌های اصیل اسلامی به خصوص اهل بیت پیامبر (ص) به انزوا کشیده شدند و شخصیت‌هایی که به دور از معیارهای اسلامی بودند در جامعه جایگاهی برجسته پیدا کردند و در دستگاه حکومت بنی‌امیه و بنی‌عباس صاحب موقعیت و شهرت شدند.

۴- تبدیل حکومت عدل نبوی به سلطنت قیصری و کسری

پیامبر (ص) حکومتش را بر پایه برابری و مساوات بنا کرد و ملاک گرامی بودن و کرامت را «تقوا» معرفی کرد

پس از گذشت مدتی از رحلت رسول خدا جاهلیت در لباس جدید وارد زندگی اجتماعی مسلمانان شد. شخصیت‌های مورد اعتماد پیامبر (ص) منزوی شدند و طالبان قدرت منزلت یافتند آن دسته از افراد که در زمان پیامبر (ص) در جبهه دشمنان اسلام بودند پس از مدتی با نیرنگ و تزویر در صف مسلمین قرار گرفتند و کاخ‌های مجل ساخته و اکثر املاک کشور پهناور اسلامی را به مالکیت خود در آوردند و شیوه حکومتی قیصران روم و کسراهای ایران را در پیش گرفتند.

نکته: براساس تدبیر حکیمانه خداوند قرآن و اهل بیت پیامبر (ص) به عنوان دو میراث‌گرانها تا آخر الزمان راهنمای ما انسانها به سوی رستگاری و فلاح خواهد بود.

بررسی سوالات امتحانی

۱. حضرت علی (ع) با توجه به وقایع پس از رحلت پیامبر چه آینده و سرنوشتی را برای جامعه‌ی اسلامی تصور کرد؟

➤ **پاسخ:** به زودی پس از من زمانی فرا خواهد رسید که در آن زمان:

۱. چیزی پوشیده تر از حق و آشکارتر از باطل و رایج تر از دروغ بر خدا و پیامبر نباشد.
۲. نزد مردم آن زمان کالایی کم بهاتر از قرآن نیست وقتی که بخواهد به درستی خوانده شود و کالایی رایج تر و فراوان تر از آن نیست آنگاه که بخواهند به صورت وارونه و به نفع دنیا طلبان معنایش کنند.
۳. دران ایام در شهرها چیزی ناشناخته تر از معروف و خیر و شناخته شده تر از منکر و گناه نیست.
۴. آن مردم در اختلاف با یکدیگر و پراکندگی متحدند و از اتحاد و یگانگی رویگردانند.
۵. گویا آنان خود را راهنمای قرآن می‌دانند نه قرآن را راهنمای خود از قرآن در میان آنان جز نامی باقی نمانده و جز خط و نوشته‌اش چیزی از آن نمی‌دانند.

۲. حضرت علی (ع) حاکم شدن بنی امیه را نتیجه چه می‌داند؟

➤ **پاسخ:** ایشان از حاکم شدن بنی امیه خبر می‌دهد و آن را نتیجه سستی مسلمانان در دفاع از حق می‌داند.

۳. حضرت علی (ع) درباره‌ی رفتار حاکمان بنی امیه چه می‌فرماید؟

➤ **پاسخ:** به خدا سوگند بنی امیه تا آن جا در ستمگری و تجاوز پیش می‌روند که هر حلالی را حرام نمایند و هر بی‌مانی را که بسته‌اند بشکنند هیچ کلبه‌ی گلی و خیمه‌ی فقیرانه‌ای نیست مگر آن که ظلمشان را ببینند و فشارشان را تحمل کنند رفتار بنی امیه چنان بد است که اهالی همین خانه را هم متفرق سازد کار به آنجا خواهد رسید که هم گروهی که دینشان را می‌خواهند بر دینشان بگردانند و هم گروهی که دنیای خود را می‌خواهند بر نابسامانی دنیای خود گریانند. وضع به گونه‌ای شود که هر کس بخواهد دادخواهی کند و از کسی پاری بطلبد باید نزد همان ظالمان برود از همان‌ها کمک بخواهد.

۴. خروج جریان رهبری از مسیر امامت چه آثار سوئی داشت؟

➤ **پاسخ:** نظام حکومت اسلامی را بر مبنای امامت طراحی شده بود، تحقق نیافت. دستاورد این پیشامد آن بود که امامان معصوم با وجود حضور در جامعه فاقد قدرت و امکانات لازم برای اجرای همه جانبه‌ی مسئولیت‌های خود شدند در نتیجه خروج جریان رهبری از مسیر امامت پس از مدت کوتاهی جانشینی رسول خدا (ص) به دست کسانی افتاد که با نفرت و کینه با آن حضرت مبارزه کرده بودند

۵. عالی ترین نمونه‌ی انسانی حکومت متعلق به چه کسی بود و چه مدت به طول کشید؟

➤ **پاسخ:** حضرت علی (ع) و ۴ سال و ۹ ماه

۶. پس از معاویه چه کسی به حکومت رسید و چه روندی را در پیش گرفت؟

➤ **پاسخ:** و یزید را جانشین خود قرار دارد شخصی که از هیچ کار زشت و ناپسندی ابایی نداشت زنان زیبا را حتی اگر در عقد دیگران بودند مجبور به طلاق می‌کرد و به کاخ می‌آورد احکام خداوند مانند نماز رابه بازی و مسخره می‌گرفت. آشکارا شراب می‌خورد، سگ بازی و میمون بازی کار روزانه‌ی او بود با همان سگ و میمون وارد مجالس می‌شد و آن‌ها را کنار دست خود می‌نشاند چنین شخصی نوه گرامی پیامبر امام حسین و یارانش را با چنان وضع هولناکی به شهادت رساند و خانواده‌ی ایشان را به عنوان اسیر در شهرها می‌گرداند جانشینان وی تا سال ۱۳۲ هجری قمری بر مردم حکمرانی کردند.

۷. سقوط بنی امیه و روی کار آمدن بنی عباس هم زمان با امامت کدام امام معصوم بود؟

➤ **پاسخ:** امام جعفر صادق (ع)

۸. پس از بنی امیه چه گروهی بر سرکار آمد و اداره‌ی حکومت توسط آنان چگونه بود؟

➤ **پاسخ:** بنی عباس آنان با اینکه خود را عموزادگان ائمه‌ی اطهار (ع) می‌دانستند و به نام اهل بیت قدرت را از بنی امیه گرفته بودند روش سلطنتی بنی امیه را ادامه دادند و در ظلم و ستم به اهل بیت از چیزی فرو گذار نکردند به گونه‌ای که اگر تحول معنوی و فرهنگی ایجاد شده در عصر پیامبر (ص) و دو میراث گران قدر آن حضرت یعنی قرآن کریم و ائمه‌ی اطهار (ع) نبودند جز نامی از اسلام باقی نمی‌ماند.

۹. در چه صورتی از دین اسلام چیزی باقی نمی‌ماند؟

➤ **پاسخ:** اگر تحول معنوی و فرهنگی ایجاد شده در عصر پیامبر (ص) و دو میراث گران قدر آن حضرت یعنی قرآن کریم و ائمه اطهار نبود جز نامی از اسلام باقی نمی‌ماند.

۱۰. مشکلات اجتماعی فرهنگی پس از رحلت پیامبر (ص) را فقط نام ببرید؟ (۴ مورد)

➤ **پاسخ:**

- ۱- ممنوعیت از نوشتن احادیث پیامبر اکرم (ص)
- ۲- تحریف در معارف اسلامی و جعل احادیث
- ۳- ظهور شخصیت‌ها و الگوهای غیر قابل اعتماد
- ۴- تبدیل حکومت عدل نبوی به سلطنت قیصری و کسرابی

۱۱. ممنوعیت نوشتن احادیث پیامبر (ص) پس از رحلت چه اشکالاتی داشت؟

➤ **پاسخ:** الف: احتمال خطا در نقل احادیث افزایش می‌یافت و امکان کم و زیاد شدن عبارت‌ها یا فراموش شدن اصل حدیث فراهم می‌شد

ب: شرایط مناسب برای جاعلان حدیث فراهم می‌آمد که براساس اغراض شخصی به جعل یا تحریف حدیث بپردازند یا به نفع حاکمان ستمگر از نقل برخی احادیث خودداری کنند.

ج: نوشته نشدن حدیث سبب می‌شد که مدرک و منبعی که از طریق آن بتوان احادیث درست را از نادرست تشخیص داد در دست نباشد.
د: مهم‌تر از همه این که مردم و محققان از یک منبع مهم هدایت بی بهره می‌ماندند و به ناچار سلیقه‌ی شخصی را در احکام دینی دخالت می‌دادند.
۱۲. مهم‌ترین اشکال ممنوعیت نوشتن احادیث پیامبر چه بود؟ بیان کنید

➤ **پاسخ:** مردم و محققان از یک منبع مهم هدایت بی بهره می‌ماندند و به ناچار سلیقه‌ی شخصی را در احکام دینی دخالت می‌دادند.

۱۳. چه عاملی سبب شد احادیث پیامبر پس از رحلت به درستی حفظ و نگهداری نشود آیا این وضع برای پیروان ائمه نیز پیش آمد؟

➤ **پاسخ:** ممنوعیت نوشتن احادیث پیامبر اکرم (ص) پس از رحلت، البته این وضع برای پیروان ائمه پیش نیامد زیرا احادیث پیامبر نزد ایشان حفظ شده بود شیعیان این احادیث را از طریق این بزرگواران که خود انسان‌هایی معصوم و به دور از خطا بودند و سخنانشان مانند سخن رسول خدا (ص) معتبر و موثق بود به دست می‌آوردند.

۱۴. تحریف در اندیشه‌های اسلامی و جعل احادیث از مشکلات اجتماعی و فرهنگی پس از رحلت را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** برخی از عالمان وابسته به قدرت و گروهی از علمای اهل کتاب (یهودی و مسیحی) مانند کعب الاحبار که ظاهراً مسلمان شده بودند از موقعیت و شرایط بر کناری امام معصوم استفاده کردند و به تفسیر و تعلیم آیات قرآن و معارف اسلامی مطابق با افکار خود و موافق با منافع قدرتمندان پرداختند. برخی از آن‌ها در مساجد می‌نشستند و داستان‌های خرافی درباره‌ی پیامبران برای مردم نقل می‌کردند این مطالب به افکار کسانی که از ائمه‌ی اطهار (ع) پیروی نمی‌کردند جهت می‌داد و در کتاب‌های تاریخی و تفسیری آنان راه می‌یافت و سبب گمراهی بسیاری از مسلمانان می‌شد. حاکمان بنی امیه و بنی عباس به اندیشه‌هایی میدان می‌دادند که به قدرت آنان کمک می‌کرد و مردم را مطیع آنان می‌گرداند برخی از دنیا دوستان برای نزدیکی به این حاکمان احادیثی از قول پیامبر اکرم (ص) جعل می‌کردند و از حاکمان جایزه می‌گرفتند.

۱۵. ظهور شخصیت‌ها و الگوهای غیر قابل اعتماد از مسائل و مشکلات اجتماعی و فرهنگی پس از رحلت را توضیح دهید؟

➤ **پاسخ:** در آن زمان که رسول خدا (ص) اسوه‌ی مردم بود و مسلمانان تلاش می‌کردند رفتار ایشان را سرمشق قرار دهند انسان‌هایی آزاده و شجاع و با ایمان و عدالت طلب چون امام علی (ع)، مقداد، عمار، ابودر و سلمان تربیت شدند که یاد آنان یاد آور فضائل و کرامت‌های انسانی است اما هر چه که جامعه از زمان پیامبر (ص) فاصله می‌گرفت حاکمان وقت تلاش می‌کردند که شخصیت‌های اصیل اسلامی به خصوص اهل بیت پیامبر (ص) به انزوا کشیده شوند و افرادی که در اندیشه و عمل و اخلاق از معیارهای اسلامی به دورند در جامعه جایگاهی برجسته پیدا کنند و الگوی مردم شوند این گونه شخصیت‌ها در دستگاه حکومت بنی امیه و بنی عباس صاحب موقعیت بودند و به شهرت رسیدند.

۱۶. پایه‌ی حکومت پیامبر (ص) چه بود؟

➤ **پاسخ:** پیامبر خدا (ص) حکومتش را بر پایه‌ی برابری و مساوات بنا کرد.

۱۷. طبق فرموده‌ی پیامبر تنها ملاک گرامی بودن و کرامت انسانی چیست؟

➤ **پاسخ:** تقوا

۱۸. ویژگی‌های حکومت پیامبر را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** پیامبر خدا (ص) حکومتش را بر پایه‌ی برابری و مساوات بنا کرد و اعلام کرد همه‌ی انسان‌ها از یک مرد و زن آفریده شده‌اند و ملاک کرامت و گرامی بودن تقواست. با ظهور حکومت ایشان تار و پود نظام جاهلی از هم گست و فضیلت‌های اخلاقی هم چون علم و جهاد و تقوا و ... ارزشمند تلقی شد.

۱۹. منظور از ظهور جاهلیت در لباس جدید و ورودش به زندگی اجتماعی مردم چیست؟ توضیح دهید

➤ **پاسخ:** پس از گذشت مدتی از رحلت رسول خدا (ص) جاهلیت در لباسی جدید وارد زندگی اجتماعی مسلمانان شد شخصیت‌های با تقوا و جهادگر و مورد احترام و اعتماد پیامبر منزوی شدند و طالبان قدرت و ثروت، قرب و منزلت یافتند آن دسته از افراد که در زمان رسول خدا (ص) در جبهه‌ی دشمنان اسلام بودند پس از مدتی با تزویر و نیرنگ خود را در جبهه‌ی دوستان قرار دادند و به تدریج شیوه‌ی حکومتی قیصران روم و کسراهای ایران را در پیش گرفتند. آنان کاخ‌های بزرگ و مجلل ساختند، خزائن خود را از جواهرات گران قیمت انباشته کردند، اکثر املاک و زمین‌های کشاورزی در کشور پهناور اسلامی را به مالکیت خود در آوردند و به عیش و نوش و عشرت پرداختند.

۲۰. چرا قرآن کریم مردم را به مطالعه‌ی سرگذشت ملت‌ها دعوت کرده است؟

➤ **پاسخ:** زیرا با مطالعه تاریخ و سرگذشت گذشتگان می‌توان از سرنوشت آن‌ها عبرت گرفت و از گرفتار آمدن به فرجام ناخوشایند آنان جلوگیری کرد و مسیر زندگی خود را تغییر داد.

۲۱. چه مسائلی زمینه را برای ورود جعل و تحریف به احادیث پیامبر اکرم (ص) آماده کرد؟

➤ **پاسخ:** ممنوعیت نوشتن احادیث پیامبر. اگر سخنان رسول خدا در همان زمان نوشته می‌شد دیگر جاعلان فرصتی برای جعل احادیث پیدا نمی‌کردند

۲۲. تفاوت‌های اساسی حکومت بنی امیه و بنی عباس با رهبری پیامبر (ص) چه بود؟

➤ **پاسخ:** پایه‌ی حکومت پیامبر برابری و مساوات بود در صورتی که بنی امیه و بنی عباس عدالت را نادیده می‌گرفتند و پیامبر ملاک گرامی بودن را تقوا اعلام کرد و ملاک‌هایی مثل ثروت و... را کنار گذاشت و در نهایت پیامبر (ص) باعث از بین رفتن نظام جاهلی شد و حکومت عدل نبوی را بر پای کرد، در صورتی که بنی امیه و بنی عباس شیوه‌ی سلطنت ایرانیان و رومیان را در پیش گرفتند.

درس هشتم

احیای ارزش‌های راستین

بگو برای این (رسالت) از شما مزدی نمی‌خواهم
مگر کسی که بخواهد
راهی به سوی خدا پیش گیرد

بررسی آیات و مفاهیم
قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ مِنْ أَجْرِ
إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ
الْيَ رَبَّهُ سَبِيلًا

پیام آیه:

کسانی پاداش رسالت پیامبر (ص) را خواهند داد که بخواهند راهی به سوی خدا داشته باشند
قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرِ
فَهُوَ لَكُمْ
إِنْ أَجْرِي إِلَّا عَلِي اللَّهِ
وَهُوَ عَلِي كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

پیام آیه:

خداوند از پیامبر (ص) می‌خواهد به مردم یاد آوری کند که اگر مزدی (مودت و اطاعت اهل بیت) را از مردم برای رسالتش می‌خواهد تماماً به نفع خود مردم است.

نکته: منظور از مزد پیامبر به نفع خود مردم است به این معناست که بازتاب اطاعت و محبت به اهل بیت به خود مردم باز می‌گردد و این اطاعت و محبت اهل بیت است که انسانها را به رستگاری می‌رساند.

بگو من هیچ مزدی از شما برای رسالت نمی‌خواهم
مگر دوستی یا خویشانم (اهل بیتم)
و هر کس نیکویی ورزد
او را در آن نیکویی بیفزاییم
به راستی که خداوند آمرزنده و سپاسگزار است

قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا
إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى
وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً
نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا
إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ

پیام آیه:

خداوند از پیامبر (ص) می‌خواهد مودت و اطاعت اهل بیت (ع) را به عنوان مزد تلاش‌های طاقت فرسای خود در امر رسالت از مردم طلب کند.
نکته: منظور از «قربی» در این آیه شریفه اهل بیت (ع) است.

بررسی متن

طبق آیات قرآن خداوند از مردم می‌خواهد که با محبت به اهل بیت پیامبر (ص) و پیروی از آنها در هنگام آزمون‌های سخت اجتماعی و بحران‌های اعتقادی و فکری گمراه نشوند و راه مستقیم را گم نکنند.

دوستی و محبت اهل بیت پیامبر (ص) چراغ هدایت مردم در تاریکی‌ها است. پس از نزول آیه «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى...» از پیامبر (ص) پرسیدند که این خویشان که خداوند ما را به دوستی آنان فرمان داده کیستند؟ فرمود: علی و فاطمه و دو پسر ایشان حسن و حسین.

اما بسیاری از مسلمانان در تشخیص مسیر صحیح به خطا رفتند و حاکمان ستمگر بر آنان چیره شدند. علی (ع) که عاقبت رفتار آنان را پیش بینی می‌کرد و راه نجات را هم به آنان نشان می‌داد. در یکی از سخنرانی‌ها آنان را اینگونه راهنمایی می‌کند:

«آگاه باشید که وقتی می‌توانید در آن شرایط راه رستگاری را تشخیص دهید که ابتدا رها کنندگان و پشت کنندگان به صراط مستقیم را شناسایی نمایید و وقتی می‌توانید به عهد خود با قرآن وفا کنید که شکنندگان پیمان را تشخیص دهید و آن گاه می‌توانید پیرو قرآن باشید که فراموش کنندگان قرآن را بشناسید»

آنگاه علی (ع) راه حل نهایی را بیان می‌کند و می‌فرماید:

«پس همه این‌ها را از اهلش طلب کنید آنان هستند که نظر دادن و حکم کردنشان حکایتگر توانایی و دانش آنهاست سکوتشان خبر دهنده منطقی و گفتارشان است و ظاهرشان نمودار باطنشان می‌باشد هرگز با دین خالفت نمی‌کنند و در دین اختلاف ندارند دین میان آنان شاهدی صادق و در عین سکوت گویاست»

با توجه در آیات و روایت می‌بینیم که این افراد همان اهل بیت رسول خدا (ص) و امامان بزرگوار هستند که پس از رحلت با انجام دادن مسئولیت‌های دوگانه مقام امامت از تحریف اسلام جلوگیری کردند.

تلاش ائمه سبب شد تا چهره اسلام راستین که براساس توحید، عدل و امامت استوار است و متناسب با شرایط زمان به نیازهای انسان‌ها پاسخ می‌دهد باقی بماند.

مسئولیت‌های دوگانه امامت

الف: اقدامات مربوط به مرجعیت دینی

۱. تعلیم و تفسیر قرآن

در حالی که حاکمان زمان به افراد فاقد صلاحیت برای تفسیر قرآن میدان می‌دادند امامان بزرگوار در هر فرصتی که به دست می‌آوردند معارف قرآن را بیان و رهنمودهای آن را آشکار می‌ساختند در نتیجه این اقدام مشتاقان معارف قرآنی حتی کسانی که تابع امامان نیز نبودند توانستند از معارف قرآن بهره‌مند شوند و به حقایق آن دست یابند.

۲ اقدام برای حفظ سخنان و سیره پیامبر (ص)

امام علی (ع) و حضرت فاطمه (س) سخنان و آداب زندگی پیامبر را به فرزندان خود آموزش می‌دادند و از آنان می‌خواستند که این آموزش‌ها را به امامان بعدی منتقل کنند.

هر یک از امامان علاوه بر این که این علوم را به امام بعد از خود می‌سپرد می‌کوشید آن‌ها را در جامعه گسترش و باران خود را براساس آن‌ها تربیت کند. مثال: هنگامی که امام رضا (ع) به اجبار مأمون می‌خواست از مدینه به مرو برود در مسیر حرکت به نیشابور رسید. هزاران نفر از مردم به استقبال ایشان آمده بودند و به ایشان اصرار کردند که برایشان سخن بگویند. امام به آنان فرمود:

«من از پدرم امام کاظم (ع) شنیدم و ایشان از پدرش امام صادق (ع) و ایشان از پدرش امام باقر (ع) و ایشان از پدرش امام سجاد (ع) و ایشان از پدرش امام حسین (ع) و ایشان از پدرش علی (ع) و ایشان از رسول خدا شنید که فرمود خداوند می‌فرماید: «كَلِمَةٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنًا مِنْ عَذَابِي» کلمه لا اله الا الله قلعه محکم من است و هر کس به این قلعه محکم وارد شود از عذاب من در امان می‌ماند. پس از اندکی درنگ امام فرمود:

بشروطها و انا من شروطها

اما به شرطهای آن و من از شرطهای آن هستم

پیام حدیث:

مقصود امام رضا (ع) این بود که توحید تنها یک لفظ و شعار نیست بلکه باید در زندگی اجتماعی ظاهر شود و تجلی توحید در زندگی اجتماعی با ولایت امام که همان ولایت خداست میسر می‌شود.

نکته مهم: نحوه بیان این حدیث نشان می‌دهد که چگونه احادیث از امامی به امام دیگر منتقل می‌شده است به جهت توالی اسامی امامان در این حدیث این حدیث به «سلسله الذهب» یعنی زنجیره طلا مشهور است.

۳ تبیین معارف اسلامی متناسب با نیازهای نو

با گسترش سرزمین‌های اسلامی سوالات زیادی در ابعاد مختلف پدید آمد. ائمه اطهار با تکیه بر علم الهی خود، به دور از انزوا و گوشه‌گیری و با حضور سازنده و فعال درباره همه مسائل اظهار نظر کرده و مسلمین را از معارف خود بهره‌مند می‌ساختند ثمره این حضور سازنده، فراهم آمدن کتاب‌های بزرگ در حدیث و سیره ائمه اطهار در کنار سیره پیامبر (ص) و قرآن کریم است. از جمله این کتاب‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف: نهج البلاغه: شامل بخش‌هایی از خطبه‌ها و نامه و کلمات علی (ع) است.

ب: غرر الحکم و درر الکلم: شامل یازده هزار سخن کوتاه از حضرت علی (ع) است.

ج: صحیفه سجاده: شامل دعاهای حضرت امام سجاد (ع) است.

علاوه بر این، دانشمندان و راویان حدیث، سخنان پیامبر (ص) و ائمه اطهار را در مجموعه‌هایی گرد آوردند که مهمترین آنها عبارتند از:

کتاب اربعه:

الف: کافی از مرحوم کلینی

ب: من لا یحضره الفقیه از مرحوم صدوق

ج: التهذیب از مرحوم شیخ طوسی

د: الاستبصار از مرحوم شیخ طوسی

۴ تربیت شخصیت‌های اسلامی

از جمله وظایف انسان‌های بزرگوار تربیت افراد مستعد و مشتاق است و ائمه اطهار در این راه کوشش فراوان کردند. از این رو، در اطراف هر یک از این بزرگواران شخصیت‌های برجسته‌ای تربیت شدند که در فضایل اخلاقی سرآمد انسان‌های زمان خویش بودند آن‌ها اندیشه‌های اسلام راستین را در عالم گسترش و آرمان‌های آن را حفظ کردند.

ب: مجاهده در راستای ولایت ظاهری

امامان بزرگوار از ۲ جهت با حاکمان زمان خود مبارزه می‌کردند:

اول: از آن جهت که رهبری و اداره جامعه از جانب خداوند به آنان سپرده شده بود و لازم بود که برای انجام دادن این وظیفه به پا خیزند و در صورت وجود شرایط و امکانات حاکمان غاصب را برکنار کنند.

دوم: از آن جهت که سکوت در مقابل ظلم و زیر پا گذاشتن قوانین اسلامی را گناه می‌دانستند و معتقد بودند که اگر حاکمی حقوق مردم را ضایع و احکام اسلامی را عمل نکند براساس وظیفه امر به معروف و نهی از منکر باید با او مقابله کرد.

۱ عدم تایید حاکمان

امامان هیچ یک از حاکمان غیر قانونی عصر خود را به عنوان جانشینی پیامبر (ص) تایید نکردند. گرچه تفاوت‌های اخلاقی و رفتاری حاکمان را در نظر می‌گرفتند و در مواردی که مطابق اسلام عمل می‌کردند، عملشان را تایید می‌نمودند اما همه آن‌ها را غاصب جانشینی پیامبر (ص) می‌دانستند و این مسئله را به شیوه‌های گوناگون به مردم اعلام می‌کردند.

۲ معرفی خویش به عنوان امام برحق

امامان همواره خود را به عنوان امام و جانشین برحق پیامبر (ص) معرفی می‌کردند به گونه‌ای که مردم بدانند تنها آنان امام برحق جامعه‌اند. حاکمان نیز می‌دانستند که امامان، آنها را به عنوان جانشین رسول خدا به رسمیت نمی‌شناسند و مشروعیتی برای آن‌ها قائل نیستند و خود را لایق این مسئولیت می‌دانند. به همین جهت حاکمان همواره با امامان و یارانشان بد رفتاری کرده تا جایی که همه امامان بزرگوار به شیوه‌های مختلف توسط حاکمان وقت به شهادت رسیدند.

۳ آگاهی بخشی به مردم

امامان راه رهایی مسلمین از دست حاکمان طاغوتی و مشکلات اجتماعی را آگاه شدن آنان می‌دانستند. از نظر امامان رشد و آگاهی مردم یک اصل اساسی بود و برای تحقق آن حتی از ایثار جان و مال خود دریغ نداشتند.

۴ انتخاب شیوه‌های درست مبارزه

امامان شیوه مبارزه با حاکمان را متناسب با شرایط زمان بر می‌گزیدند؛ به گونه‌ای که هم تفکر اصیل اسلام راستین یعنی تشیع باقی بماند و هم به تدریج بنای ظلم و جور بنی امیه و بنی عباس سست شود و در عین حال روش زندگی امامان، به‌عنوان اسلام حقیقی به نسل‌های آینده معرفی گردد. امامان می‌کوشیدند آن بخش از اقدامات و مبارزات خود را که دشمن به آن حساسیت دارد، در قالب «تقیه» به پیش ببرند. یعنی اقدامات خود را مخفی نگه دارند به گونه‌ای که در عین ضربه زدن به دشمن کمتر ضربه بخورند. از موارد تقیه می‌توان به ارتباط میان امامان و یارانشان اشاره کرد؛ که امامان با مخفی نگه داشتن این ارتباط نمی‌گذاشتند حاکمان بنی امیه و بنی عباس یارانشان را به شهادت برسانند حال نمونه‌هایی از شیوه‌های مختلف مبارزه امامان را بررسی می‌کنیم:

* - حضرت علی (ع) پس از این که از حق مسلم خود در رهبری جامعه محروم ماند، برای حفظ نظام نوپای اسلامی سکوت پیشه کرد. در عین حال گوشه گیری نکرد و هر جا کاری مخالف موازین اسلام می‌دید انتقاد می‌کرد و هر جا که از او کمک می‌خواستند دریغ نمی‌کرد.

* - امام حسن (ع) مانند پدر بزرگوارش دستور جهاد علیه معاویه را صادر کرد. معاویه با صرف هزینه‌های زیاد توانست اکثر فرماندهان سپاه امام را از نبرد منصرف و با حيله، مردم را با خود همراه سازد. امام با توجه به شرایط، سرانجام مخالف میل خود از جنگ دست کشید و با معاویه قرار داد صلح امضا کرد.

* - امام حسین (ع) مانند امام حسن (ع) علیه معاویه دست به جهاد نزد. اما وقتی یزید به حکومت رسید امام روش خود را تغییر داد و متناسب با شرایط جدید تصمیم گرفت زیر بار بیعت یزید نرود و علیه وی قیام کند.

* - پس از شهادت امام حسین (ع) و سرکوبی شدید شیعیان سازمان تشیع از هم پاشید به همین جهت امام سجاد (ع) در کنار گسترش معارف از طریق دعا به تجدید بنای سازمان تشیع پرداخت. انسان‌هایی فرهیخته را تربیت و بار دیگر با علاقه مندان اهل بیت ارتباط برقرار نمود. به سبب همین اقدامات بار دیگر تشیع به عنوان یک جریان بزرگ فکری و سیاسی در جامعه حضور فعال پیدا کرد.

* - در اثر فعالیت‌های امام سجاد (ع) در دوران امام باقر (ع) زمان معرفی اسلام اصیل فرا رسید.

امام با پایه گذاری یک مدرسه علمی بزرگ در مدینه فعالیت علمی و فرهنگی مهمی را آغاز کرد که با توجه به ظهور فرقه‌های گوناگون در جهان اسلام اقدامی ضروری بود. در این مدرسه معارف اصیل اسلامی تدریس می‌شد و امام پیوسته شایستگی حاکمان زمان را زیر سوال می‌برد و نظر خود را درباره امامت بیان می‌کرد.

اما زمان قیام علیه حاکمان را مناسب نمی‌دید. به همین جهت وقتی «یزید» برادر ایشان برای سازمان دهی یک قیام به ایشان مراجعه کرد امام او را از این کار بازداشت و یزید نیز اطاعت کرد.

* - در زمان امام صادق (ع) ناخشنودی نسبت به دستگاه بنی امیه به اوج رسیده بود در این شرایط ۲ جناح علیه امویان فعالیت می‌کردند یکی عباسیان و دیگری علویان که دوستان اهل بیت بودند. به همین جهت امام صادق (ع) مبارزه خود را علنی تر کرد و در فرصت‌های مناسب از جمله روز عرفه در مراسم حج حق حکومت را از آن خود اعلام نمود و فرمود: «ای مردم! رسول خدا امام و رهبر بود، پس از او علی و سپس حسن و حسین و علی بن حسین و محمد بن علی (ع) به ترتیب امام بودند و اکنون من امام هستم»

امام به یزید عمومی خود اجازه قیام داد که بر اثر اشتباهات مسلمین و روی آوردن آنها به بنی عباس و پیروزی بنی عباس بر امیه، دوباره سخت گیری نسبت به علویان آغاز شد امام صادق در تمام دوران امامت خود مدرسه علمی امام باقر (ع) را توسعه و هزاران شاگرد در رشته‌های مختلف معارف اسلام تربیت کرد.

* - دوره امام کاظم (ع) دوره شدت اختناق بود اما ایشان در قالب تقیه مبارزه خود را ادامه داد و به تربیت شیعیان پرداخت. امام کاظم (ع) سالهای طولانی را نیز در زندان‌ها به سر برد.

* - بعد از شهادت امام کاظم (ع) امام رضا (ع) امامت شیعیان را برعهده داشت.

ده سال از امامت ایشان در دوره هارون عباسی بود که دوران بسیار سختی محسوب می‌شد. با روی کار آمدن مأمون زمینه فعالیت شیعیان بیشتر و بر تعداد علاقه مندان به امام افزوده شد، تا جایی که مأمون برای جلب یاران امام و علویان به خود به اجبار امام را ولیعهد خود معرفی کرد. اما بعدها به علت ناکامی در نقشه‌های خود امام را به شهادت رساند

* - با شهادت امام رضا (ع) مرحله سختی برای شیعیان و علویان پدید آمد، به طوری که رفت و آمد و ارتباط با امام جواد (ع) نیز مشکل شد.

* - امام هادی (ع) را به اجبار به سامرا که مرکز خلافت بود آوردند و در محلی که یک پادگان نظامی بود، منزل دادند و در همان جا امام را به شهادت رساندند.

* - امام حسن عسکری (ع) نیز مانند پدرش در همان محله نظامی به شهادت رسید.

نتیجه: این سخت‌گیری‌ها نسبت به امامان نشان می‌دهد که آن‌ها همواره در حال مبارزه با ستم بودند و در مقابل ظالمان کوتاه نمی‌آمدند.

ولایت معنوی امامان

پس از پیامبر (ص) ائمه اطهار واسطه خیر و برکت و رحمت در جهان هستی هستند و علاوه بر یاری‌های ظاهری، به اذن خداوند، از طریق معنوی و غیبی نیز به نیازهای مومنان پاسخ می‌دهند و آنها را به مقصود می‌رسانند.

بسیاری از انسان‌های با فضیلت که روح خود را پاک و آماده دریافت معرفت الهی کرده بودند مورد توجه معنوی ائمه اطهار قرار گرفتند.

این امدادهای معنوی آن چنان گسترده و عظیم است که درک همه ابعاد آن برای ما انسان‌های معمولی بسیار سخت است. البته ائمه هر چه دارند از خداست.

در واقع مقام و منزلت انسان‌های با فضیلت ناشی از بندگی واقعی آنان در برابر خداست.

بررسی سوالات امتحانی

۱. محبت اهل بیت و پیروی از آنها چه نتایج دارد؟
- **پاسخ:** مردم با محبت به اهل بیت پیامبر (ص) و پیروی از آنها در هنگام آزمون‌های سخت اجتماعی و بحران‌های اعتقادی و فکری راه مستقیم را گم نمی‌کنند و گمراه نمی‌شوند.
۲. چراغ هدایت مردم در تاریکی‌ها چه کسانی هستند؟
- **پاسخ:** اهل بیت (ع)
۳. طبق آیات قرآن خویشانی که خداوند ما را به دوستی آنان فرمان داده کیستند؟
- **پاسخ:** علی (ع) و فاطمه (ع) و دو پسر ایشان امامان حسن و حسین (ع)
۴. علی (ع) راه رستگاری مسلمانانی که به مسیر خطا رفتند را چگونه وصف می‌کند؟
- **پاسخ:** آگاه باشید که وقتی می‌توانید در آن شرایط راه رستگاری را تشخیص دهید که ابتدا رها کنندگان و پشت کنندگان به صراط مستقیم را شناسایی نمایید و وقتی می‌توانید به عهد خود با قرآن وفا کنید که شکنندگان پیمان را تشخیص دهید و آن گاه می‌توانید پیرو قرآن باشید که فراموش کنندگان قرآن را بشناسید.
۵. راه حل نهایی امیر المومنین برای مسلمانان گمراه شده چه بود؟
- **پاسخ:** پس همه‌ی این‌ها را از اهلش طلب کنید. آنان هستند که نظر دادن و حکم کردنشان حکایتگر توانایی و دانش آن‌هاست، سکوتشان خبر دهنده‌ی منطقی و گفتارشان است و ظاهرشان نمودار باطنشان می‌باشد. هرگز با دین مخالفت نمی‌کنند و در دین اختلاف ندارند. دین در میان آنان شاهده‌ی صادق و در عین سکوت گویاست.
۶. تلاش ائمه در ابعاد مختلف چه نتیجه‌ی ای داشت؟
- **پاسخ:** تلاش ائمه (ع) سبب شد تا چهره‌ی اسلام راستین که براساس توحید، عدل و امامت استوار است و متناسب با شرایط زمان به نیازهای انسان‌ها پاسخ می‌دهد، باقی بماند.
۷. اقدامات مربوط به مرجعیت دینی را فقط نام ببرید؟
- **پاسخ:**
- ۱- تعلیم و تفسیر قرآن کریم
 - ۲- اقدام برای حفظ سخنان و سیره‌ی پیامبر (ص)
 - ۳- تبیین معارف اسلامی متناسب با نیازهای نو
 - ۴- تربیت شخصیت‌های اسلامی
۸. تعلیم و تفسیر قرآن کریم از وظایف مربوط به مرجعیت دینی را توضیح دهید.
- **پاسخ:** در حالی که حاکمان زمان به افراد فاقد صلاحیت میدان می‌دادند که قرآن را مطابق باندیشه‌های باطل خود تفسیر کنند، امامان بزرگوار در هر فرصتی که به دست می‌آوردند معارف این کتاب آسمانی را بیان می‌کردند و رهنمودهای آن را آشکار می‌ساختند در نتیجه این اقدام، مشتاقان معارف قرآنی، حتی آنان که تابع امامت امامان بزرگوار نیز نبودند توانستند از معارف قرآن بهره‌برده و به حقایق آن دست یابند.
۹. اقدام برای حفظ سخنان و سیره‌ی پیامبر از وظایف مربوط به مرجعیت دینی را توضیح دهید؟
- **پاسخ:** امام علی (ع) و فاطمه زهرا (س) سخنان پیامبر (ص) و آداب زندگی ایشان را به فرزندان خود آموزش می‌دادند و از آنان می‌خواستند که این آموزش‌ها را به امامان بزرگوار بعد از خود منتقل کنند، به علاوه می‌کوشیدند نشان دهند که این آموزش‌ها از پیامبر (ص) است هر یک از امامان علاوه بر این که این علوم را به امام بعد از خود می‌سپرد می‌کوشید آن‌ها را در جامعه گسترش دهد و یاران خود را بر اساس آن‌ها تربیت کند.
۱۰. قلعه‌ی محکم خداوند چیست؟
- **پاسخ:** لا اله الا الله
۱۱. طبق فرموده‌ی خداوند راه در امان ماندن از عذاب چیست؟
- **پاسخ:** کلمه لا اله الا الله قلعه‌ی محکم من است و هر کس به این قلعه‌ی محکم من وارد شود از عذاب من در امان می‌ماند.
۱۲. منظور امام از عبارت «بشروطها و انا من شروطها» چه بود؟
- **پاسخ:** مقصود امام این بود که توحید تنها یک لفظ و شعار نیست؛ بلکه باید در زندگی اجتماعی ظاهر شود و تجلی توحید در زندگی اجتماعی با ولایت امام که همان ولایت خداست میسر است.

۱۳. منظور از سلسله الذهب چیست؟

➤ **پاسخ:** سلسله الذهب به معنی زنجیره‌ی طلا است و به سبب توالی اسامی امامان در حدیث «کلمه‌ی لا اله الا الله قلعه‌ی محکم من است و هر کس...» به سلسله الذهب مشهور است.

۱۴. تبیین معارف اسلامی متناسب با نیازهای نو را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** با گسترش سرزمین‌های اسلامی سوال‌های مختلفی در زمینه‌های احکام و اخلاق و افکار و نظام کشور داری پدید آمد. ائمه‌ی اطهار (ع) با تکیه بر علم الهی خود به دور از انزوا و گوشه‌گیری و با حضور سازنده و فعال درباره‌ی همه‌ی این مسائل اظهار نظر کرده و مسلمانان را از معارف خود بهره مند ساخته‌اند.

۱۵. ثمره‌ی حضور فعال ائمه در جامعه چیست؟

➤ **پاسخ:** ثمره‌ی این حضور سازنده فراهم آوردن کتاب‌های بزرگ در حدیث و سیره‌ی ائمه اطهار (ع) در کنار سیره پیامبر (ص) و قرآن کریم است در میان این کتاب‌ها می‌توان از کتاب «تهج البلاغه» که بخش‌هایی از خطبه‌ها، نامه‌ها و کلمات حضرت علی (ع) است، کتاب «غُرُرُ الْحِکْمِ وَ دُرُرُ الْکَلِمِ» شامل یازده هزار سخن کوتاه از آن حضرت و کتاب صحیفه‌ی سجاده‌ای از امام سجاد (ع) نام برد.

۱۶. کتب اربعه‌ی شیعیان را نام برده و نام نویسنده‌ی آن را ذکر کنید (نام ۴ کتاب که در آن احادیث پیامبر(ص) و ائمه گردآوری شده را نام ببرید)

➤ **پاسخ:** اصول کافی از مرحوم کلینی

مَنْ لَا یَحْضُرُهُ الْفَقِیْهَ از مرحوم صدوق

التّهذیب و الاستبصار از مرحوم شیخ طوسی

۱۷. تربیت شخصیت‌های اسلامی از اقدامات مربوط به مرجعیت دینی را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** از جمله وظایف انسان‌های بزرگوار و با کرامت آن است که اگر افرادی را مستعد و مشتاق فضیلت یافتند به تربیت آنان همت گمارند و برای رسیدن به رشد و کمال یاریشان دهند و از زیبایی‌ها و فضایل وجود خود به آنان بیخشند. ائمه‌ی اطهار علیهم السلام در این راه کوشش فراوان کردند از این رو در اطراف هر یک از این بزرگواران شخصیت‌های برجسته‌ای تربیت شده‌اند که در علم و ایمان و تقوا و جهاد در راه خدا سرآمد انسان‌های زمان خویش بودند. آن‌هاندیشه‌های اسلام راستین را در عالم گسترش دادند و آرمان‌های متعالی آن را حفظ کردند.

۱۸. مبارزه‌ی امامان بزرگوار با حاکمان زمان خود را از دو جهت بررسی کنید.

➤ **پاسخ:** اول از آن جهت که رهبری و اداره‌ی جامعه از جانب خداوند به آن‌ها سپرده شده بود و لازم بود که برای انجام دادن این وظیفه به پا خیزند و در صورت وجود شرایط و امکانات حاکمان غاصب را برکنار کنند. دوم از آن جهت که سکوت در مقابل ظلم و زیر پا گذاشتن قوانین اسلامی را گناه می‌دانستند و معتقد بودند که اگر حاکمی حقوق مردم را زیر پا گذارد و به احکام اسلامی عمل نکند «براساس وظیفه‌ی امر به معروف و نهی از منکر» باید با او مقابله و مبارزه کرد.

۱۹. کدام فروع دین در مبارزه‌ی امامان با حاکمان زمان خود نقش اساسی داشت؟

➤ **پاسخ:** امر به معروف و نهی از منکر

۲۰. اصول مجاهده‌ی امامان را فقط نام ببرید.

➤ **پاسخ:**

۱- عدم تایید حاکمان

۲- معرفی خویش به عنوان امام بر حق

۳- آگاهی بخشی به مردم

۴- انتخاب شیوه‌های درست مبارزه

۲۱. عدم تایید حاکمان از اصول مجاهده‌ی امامان را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** امامان هیچ یک از حاکمان غیر قانونی عصر خود را به عنوان جانشین رسول خدا (ص) تایید نکردند و این امر را به شیوه‌های گوناگون به اطلاع مردم رساندند که گرچه امامان تفاوت‌های اخلاقی حاکمان را در نظر می‌گرفتند و در مواردی که بر طبق دستورات اسلام رفتار می‌کردند عملشان را تایید می‌نمودند اما آنان را در غصب خلافت و جانشینی رسول خدا یکسان می‌دیدند و این مسئله را به مردم اعلام می‌کردند.

۲۲. معرفی خود به عنوان امام بر حق از اصول مجاهده‌ی امامان را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** آن بزرگواران همواره خود را به عنوان امام و جانشین بر حق پیامبر اکرم (ص) معرفی می‌کردند به گونه‌ای که مردم بدانند تنها آن‌ها جانشین رسول خدا و امام بر حق جامعه‌اند. این دو اصل همواره برای حاکمان زمان هم روشن بود آن‌ها می‌دانستند که امامان حاکمان را به عنوان جانشین رسول خدا (ص) به رسمیت نمی‌شناسد و مشروعیتی برای آن‌ها قائل نیستند و خود را لایق این مسئولیت می‌دانند به همین جهت همواره با امامان به بدی رفتار می‌کردند و نسبت به آنان و یارانشان انواع سختی‌ها و آزار و اذیت‌ها را روا می‌داشتند تا آن جا که همه‌ی آن بزرگواران به شیوه‌های گوناگون توسط حاکمان وقت به شهادت رسیدند.

۲۳. آگاهی بخشی به مردم از اصول مجاهده امامان را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** ائمه اطهار (ع) راه‌هایی مسلمانان از دست حاکمان طاغوتی و مشکلات اجتماعی را آگاه شدن آنان می‌دانستند از نظر آنها رشد و آگاهی مردم یک اصل اساسی بود و برای تحقق آن حتی از ایثار جان و مال خود دریغ نداشتند.

۲۴. عامل اصلی حکومت جباران و ستمگران چیست و ائمه برای مقابله با آن چه اقدامی انجام دادند؟

➤ **پاسخ:** آنان معتقد بودند عامل اصلی حکومت جباران و ستمگران ناآگاهی مردم است به همین جهت در مبارزه خود با حاکمان بر آگاهی مردم تاکید می‌نمودند.

۲۵. انتخاب شیوه‌های درست مبارزه را توضیح دهید. (آیا ائمه روش‌های یکسانی در مقابله با حاکمان زمان در پیش گرفتند؟)

➤ **پاسخ:** امامان شیوه‌ی مبارزه با حاکمان را متناسب با شرایط زمان بر می‌گزیدند به گونه‌ای که هم تفکر اصیل اسلام راستین یعنی تشیع باقی بماند و هم به تدریج بنای ظلم و جور بنی امیه و بنی عباس سست شود در عین حال روش زندگی امامان به عنوان اسلام حقیقی به نسل‌های آینده معرفی گردد.

۲۶. اصل تقیه را تعریف کنید. (با ذکر مثال)

➤ **پاسخ:** آن بخش از اقدامات و مبارزات که دشمن به آن حساسیت دارد مخفی نگه داشته شود به گونه‌ای که در عین ضربه زدن به دشمن کم تر ضربه بخورند از جمله‌ی این موارد ارتباط میان امامان و یاران آنها بوده است.

۲۷. نمونه‌های مختلفی از مبارزه‌ی امامان در شرایط مختلف را بیان کنید (۲ مورد)

➤ **پاسخ:**

۱- حضرت علی (ع) پس از اینکه از حق مسلم خود در رهبری جامعه‌ی اسلامی محروم ماند برای حفظ نظام نوپای اسلامی سکوت پیشه کرد.
۲- صلح امام حسن (ع) با معاویه: معاویه با صرف هزینه‌های زیاد توانست بیشتر فرماندهان سپاه امام را از نبرد با خود منصرف کند و امام سرانجام صلاح را بر آن دید که برخلاف میل خود از جنگ دست بردارد و با معاویه قرار داد صلح امضا کند.

۲۸. در زمان کدام امام معصوم سازمان تشیع از هم پاشید و اقدام این امام درباره‌ی این موضوع چه بود؟ در دوران کدام امام بار دیگر تشیع به عنوان یک جریان بزرگ فکری و سیاسی در جامعه پیدا شد؟

➤ **پاسخ:** پس از شهادت امام حسین (ع) و سرکوبی شدید شیعیان سازمان تشیع از هم پاشید به همین جهت امام سجاد (ع) در کنار گسترش معارف از طریق دعا به تجدید بنای سازمان تشیع پرداخت. انسان‌هایی فرهیخته و دارای بینش عمیق را تربیت کرد و بار دیگر با علاقه‌مندان اهل بیت ارتباط برقرار نمود به سبب همین اقدامات بار دیگر تشیع به عنوان یک جریان بزرگ فکری و سیاسی در جامعه حضور فعال پیدا کرد.

۲۹. در چه زمانی بنی امیه رو به افول بود و کدام جناح‌ها علیه آن فعالیت می‌کردند و نتیجه‌ی آن چه شد؟

➤ **پاسخ:** در زمان امام صادق (ع) ناخشنودی نسبت به دستگاه بنی امیه به اوج رسیده بود در این شرایط دو جناح علیه امویان فعالیت می‌کردند یکی عباسیان و دیگری علویان. علویان دوستداران اهل بیت بودند به همین جهت امام صادق (ع) مبارزه‌ی خود را علنی تر کرد. حتی به زید بن علی عموی خود اجازه‌ی قیام داد. البته بر اثر اشتباهات مسمانان و روی آوردن آن‌ها به بنی عباس با پیروزشدن بنی عباس بر بنی امیه دوران اختناق و سخت‌گیری نسبت به علویان دوباره آغاز شد.

۳۰. دوره شدید اختناق علیه شیعیان در دوران کدام امام بود؟ توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** دوره‌ی امام کاظم (ع) دوره شدت اختناق بود اما ایشان دست از مبارزه بر نداشت و آن را به صورت مخفیانه و در قالب تقیه ادامه داد و به تربیت شیعیان پرداخت، آن حضرت سال‌های طولانی را نیز در زندان‌ها به سر برد.

۳۱. به چه علت مأمون امام رضا را جانشین و ولیعهد خود کرد؟

➤ **پاسخ:** مأمون برای جلب یاران امام و علویان به خود به اجبار و زور امام را ولیعهد و جانشین خود معرفی کرد اما بعدها به خاطر ناکامی در نقشه‌های خود امام را به شهادت رساند.

۳۲. پس از امام رضا (ع) شرایط شیعیان چگونه پیش رفت؟

➤ **پاسخ:** با شهادت امام رضا (ع) مرحله‌ی بسیار سختی برای شیعیان و علویان پدید آمد به طوری که حتی ارتباط معمولی و آمد و رفت به خانه‌ی امام جواد نیز مشکل شد. امام هادی (ع) را به اجبار به سامرا که مرکز خلافت بود، آوردند و در محلی که یک پادگان نظامی بود منزل دادند و بالاخره در همین محل به شهادت رساندند. امام حسن عسکری (ع) نیز در همین محل و به همین ترتیب به شهادت رسید این سخت‌گیری‌ها نسبت به امامان نشان می‌دهد که آن‌ها همواره در حال مبارزه با ستم بودند و در مقابل ظالمان کوتاه نمی‌آمدند.

۳۳. ولایت معنوی امامان چگونه بود؟

➤ **پاسخ:** پس از رسول خدا (ص) ائمه‌ی اطهار واسطه‌ی خیر و برکت و رحمت در جهان هستی هستند و علاوه بر راهنمایی‌ها و یاری‌های ظاهری به اذن خداوند از طریق معنوی و غیبی نیز به نیازهای مومنان پاسخ می‌دهند و آنان را به مقصود می‌رسانند این امدادهای معنوی که قطره‌ای از آن‌ها بر ما انسان‌های معمولی آشکار شده آن چنان گسترده و عظیم است که همه‌ی ابعاد آن را نمی‌توان درک کرد.

۳۴. مقام و منزلت انسان‌های با فضیلت ناشی از چیست؟

➤ **پاسخ:** در واقع مقام و منزلت انسان‌های با فضیلت ناشی از بندگی واقعی آنان در برابر خداست.

درس نهم

خورشید پنهان

این بدان سبب است که خداوند تغییر نمی‌دهد نعمتی را که بر قومی ارزانی داشته مگر آن که آن‌ها تغییر دهند وضع خویش را خداوند شنوا و داناست

بررسی آیات و مفاهیم
ذَلِكْ يَأْنِ لِلَّهِ
لَمْ لَكَ مُغَيَّرًا نِعْمَةً
أَنْعَمَهَا عَلَي قَوْمٍ
حَتَّى يُغَيِّرُوا
مَا بِأَنْفُسِهِمْ
وَ أَنْ اللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

پیام آیه:

۱- سنت خدا بر تغییر وضع موجود جوامع تابع تغییر دورنی آن جوامع (نعمت دهی خداوند نتیجه رفتار و اعمال خود مردم است) خداوند وضع هیچ گروهی را تغییر نمی‌دهد مگر آن که آن‌ها خود وضع خویش را دگرگون سازند

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ
حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ

پیام آیه

سنت خدا بر تغییر وضع موجود جوامع تابع تغییر دورنی آن جوامع نکته: دو آیه ذکر شده در این درس با یکدیگر قرابت معنایی دارند.

بررسی متن

حضرت مهدی (عج) امام دوازدهم

۱- تاریخ تولد: روز جمعه نیمه شعبان سال ۲۵۵ هجری قمری

۲- مکان تولد: سامرا

۳- وظیفه امام حسن عسکری (ع) در ارتباط با امام زمان (عج): حفظ جان امام زمان (عج) از گزند خلفای عباسی و اثبات وجود ایشان به عنوان امام دوازدهم با نشان دادن ایشان به یاران نزدیک و مورد اعتماد خود.

۴- آغاز امامت: سال ۲۶۰ هجری در سن ۵ سالگی پس از شهادت امام حسن عسکری

۵- غیبت صغری (مرحله اول امامت): از سال ۲۶۰ تا ۳۲۹ هجری به طول انجامید و از تباط امام زمان (عج) با شیعیان از طریق نواب اربعه (نواب خاص) صورت می‌گرفت و امام در این دوران زندگی مخفی داشت.

۶- غیبت کبری (مرحله دوم امامت): از سال ۳۲۹ با مرگ آخرین نایب شروع شد. بدین ترتیب که شش روز مانده به درگذشت آخرین نایب خاص، امام زمان (عج) طی نامه ای به ایشان فرمود جانشینی تعیین نکند که مرحله دوم امامت آغاز خواهد شد.

علت غیبت امام مهدی (عج)

به علت ناسپاسی امت اسلامی و در خطر بودن جان امام زمان (عج) خداوند آخرین ذخیره و حجت خود را از نظرها پنهان کرد تا امامت در شکلی جدید و از پس پرده غیبت ادامه یابد زیرا خداوند نعمت هدایت را با وجود انبیاء و اولیای خود کامل کرد و راه رستگاری را به انسان‌ها نشان داد. علاوه بر آن، انبیاء و امامان نه تنها راه سعادت را به مردم معرفی کردند بلکه در راه نجات مردم کوشیدند؛ اما ناسپاسی و قدر ناشناسی مردم موجب شهادت یازده تن از امامان شد از سوی دیگر حاکمان بنی عباس نیز در صدد بودند که مهدی موعود را به محض تولد از بین ببرند.

تداوم غیبت

ادامه یافتن این غیبت نیز بر اثر باقی ماندن همان شرایط و عدم آمادگی مردم برای ظهور می‌باشد. این غیبت آن قدر ادامه می‌یابد که نه تنها مسلمانان، بلکه جامعه انسانی شایستگی درک ظهور و بهره مندی کامل از وجود آخرین حجت الهی را پیدا کند. در آن زمان بشریت عملی شدن وعده‌های الهی در مورد حکومت صالحان و برپایی عدالت جهانی را به چشم خواهد دید در این ارتباط پیامبر (ص) فرموده است: «خداوند زمین را پر از قسط و عدل خواهد کرد، بعد از این که پراز ظلم و جور شده باشد» نکته: منظور از پدران امت پیامبر (ص) و حضرت علی (ع) می‌باشد.

علت غیبت از نظر معصومین

امام علی (ع): زمین از حجت خدا (امام) خالی نمی‌ماند اما خداوند به علت «ستمگری انسان‌ها و زیاده روی شان در گناه» آنان را از وجود حجت در میانشان بی بهره می‌سازد. امام باقر (ع): قضای حتمی خداوند است که اگر به بنده خود نعمتی دهد، آن نعمت را از او نمی‌گیرد مگر آنکه گناهی انجام دهد که شایستگی داشتن آن نعمت را از دست دهد.

پیام احادیث

۱- هر دو حدیث اشاره به این مطلب دارد که علت غیبت امام زمان (عج) عدم آمادگی و شایستگی مردم برای ظهور است. نکته: این دو حدیث با ۲ آیه ابتدای درس دارای قرابت معنایی است.

توجه: با توجه به تمامی این سخنان می‌فهمیم که تغییر و تحول در امور مربوط به جامعه، قوانین و سنت‌های خاص خود را دارد. مثلاً برای برقراری عدالت یا گسترش علم و فرهنگ در جامعه نیازمند این هستیم که عموم افراد جامعه مشتاق و خواهان این موضوع باشند، یعنی برقراری عدالت یا گسترش علم و فرهنگ در جامعه اگر از همراهی اکثریت برخوردار نباشد به نتیجه نمی‌رسد.

رهبری و امامت حضرت مهدی در عصر غیبت

*- برای درک درست رهبری امام در عصر غیبت باید توجه داشت که غیبت در اینجا در مقابل «ظهور» است نه «حضور». امام را «غایب» نامیده‌اند زیرا ایشان از نظرها «غایب» است، نه این که در جامعه حضور ندارد به عبارت دیگر انسان‌ها هستند که امام را نمی‌بینند، نه این که ایشان در بین مردم حضور نداشته باشد. حضرت علی (ع) در این باره می‌فرماید: «حجت خداوند در میان مردم حضور دارد، از معابر عبور می‌کند... به نقاط مختلف جهان می‌رود... بر جماعت سلام می‌کند و می‌بیند و دیده نمی‌شود تا زمان ظهور که آن روز، روز شادی فرزندان علی (ع) و پیروان اوست». امام زمان (عج) خود در این باره می‌فرماید:

«بهره بردن از من در عصر غیبتم مانند بهره بردن از آفتاب است هنگامی که پشت ابرها باشد.»

توجه: این پنهان بودن در پشت ابر ناشی از عدم شایستگی انسان‌ها در بهره‌مندی از رهبری ظاهری ایشان است.

* - بخش اصلی رهبری امام زمان (عج) مربوط به «ولایت معنوی» است. ایشان که به اذن خداوند از احوال انسان‌ها آگاه است شیعیان و محبان خود را از امدادهای معنوی برخوردار می‌سازد امام عصر (عج) در نامه‌ای به شیخ مفید می‌فرماید:

«ما از اخبار و احوال شما آگاهیم و هیچ چیز از اوضاع شما بر ما پوشیده و مخفی نمی‌ماند ما در رسیدگی و سرپرستی شما کوتاهی و سستی نمی‌کنیم و یاد شما را از خاطر نمی‌بریم که اگر جز این بود دشواری‌ها و مصیبت‌ها بر شما فرود می‌آمد و دشمنان شما را ریشه کن می‌کردند.»

از این نامه در می‌یابیم که لطف و محبت «ولایت معنوی» امام همواره وجود دارد تا جایی که اگر کمک و دستگیری ایشان نباشد، دشمنان ریشه مسلمانان و شیعیان را قطع خواهد کرد.

در حقیقت هم اکنون نیز امام عصر (عج) سرپرست، حافظ و یاور مسلمانان است. هدایت باطنی افراد، حل مشکلات علمی علما و شفای بیماران و دعا برای مومنان و ... نمونه‌هایی از کمک‌ها و دستگیری‌های امام است.

* - پس دوره غیبت به معنای عدم رهبری امام عصر نیست بلکه رهبری حقیقی مسلمانان هم اکنون نیز با ایشان است، اما این رهبری را انسان‌های عادی حس نمی‌کنند.

دوران غیبت چه زمانی پایان می‌یابد؟

تعیین زمان ظهور در اختیار خداست و کسی جز او از آن آگاهی ندارد. آنچه برای ظهور لازم است احساس نیاز جهانی به کمک الهی، ناامیدی از همه مکتب‌های غیر الهی و آمادگی لازم یاران و پیروان امام برای همکاری با ایشان است و از این امور جز خداوند کس دیگری آگاهی ندارد. بنابراین کسانی که زمان ظهور را پیش‌گویی می‌کنند دروغ گویند و امام باقر (ع) درباره تعیین زمان ظهور ۳ بار فرمودند:

كذِبَ الْوَقَاتُونَ

تعیین کنندگان وقت (ظهور) دروغ گویند.

پیامبر (ص) در این باره فرمودند:

«مثل ظهور مهدی (عج) مثل برپایی قیامت است، مهدی نمی‌آید مگر ناگهانی.»

امکان پذیری طول عمر امام زمان (عج)

برخی امور نظر عقلی امکان پذیر نیستند و محال است در جهان خارج پیدا شوند؛ برای مثال ممکن نیست که یک عدد هم زوج و هم فرد باشد، یا ممکن نیست جسمی هم در مکان الف باشد و هم در مکان ب.

اما برخی امور هستند که پیدایش آن‌ها از نظر عقلی امکان پذیر است اما شرایط و عوامل خارجی بسیار زیادی باید دست به دست هم دهند تا آن امور محقق شوند این‌ها امور غیر عادی‌اند، نه غیر عقلی و طولانی شدن عمر انسانها از جمله این امور است.

زیرا از نظر عقلی بدن انسان می‌تواند هزاران سال زنده بماند بنابراین عمر طولانی امام امری است غیر عادی نه غیر عقلی و محال، چنین عمری با قدرت الهی عملی می‌شود.

بررسی سوالات امتحانی

۱. دو وظیفه‌ی امام حسن عسکری در ارتباط با فرزندش چه بود؟
پاسخ: الف) حفظ ایشان از گزند خلفای عباسی.
 ب) اثبات وجود ایشان به عنوان امام دوازدهم که اینکار را با نشان دادن ایشان به یاران مورد اعتماد خود انجام می‌دادند.
۲. مرحله‌ی اول امامت امام زمان (غیبت صغری) را توضیح دهید؟
پاسخ: دوره‌ی اول امامت ایشان که از سال ۲۶۰ تا سال ۳۲۹ طول کشید «غیبت صغری» نامیده می‌شود امام در این دوره زندگی مخفی داشت اما از طریق چهار نفر از یاران صمیمی و مورد اعتماد پیروان خود را رهبری می‌کرد. این چهار شخصیت بزرگوار به «نواب خاص» و «نواب اربعه» معروفند.
۳. نواب اربعه چه کسانی هستند؟
پاسخ: نایبان خاص امام زمان در دوره‌ی اول امامت هستند که امام در طی ۶۹ سال از طریق آن‌ها با شیعیان ارتباط داشت.
۴. امام زمان (عج) به چه کسی نامه نوشت و پایان غیبت صغری و آغاز غیبت کبری را اعلام کرد؟
پاسخ: شش روز مانده به درگذشت آخرین نایب، امام عصر برای ایشان نامه‌ای نوشت و فرمود پس از وی جانشینی نیست و مرحله‌ی دوم امامت در شکل «غیبت کبری» آغاز شده است.
۵. مرحله‌ی دوم غیبت امام زمان کبری را توضیح دهید.
پاسخ: پس از درگذشت آخرین نایب خاص امام زمان پس از ۶۹ سال مرحله‌ی اول امامت به پایان رسید و از سال ۳۲۹ تا به حال در مرحله‌ی دوم غیبت «غیبت کبری» هستیم.
۶. علت غیبت امام مهدی (ع) چیست؟
پاسخ: خداوند نعمت هدایت را با وجود انبیاء و اولیای خود کامل کرده و راه رسیدن به رستگاری را به انسان‌ها نشان داده است. آن‌ها نه تنها راه سعادت را به مردم معرفی کردند بلکه دل سوزتر از پدری مهربان برای نجات آن‌ها کوشیدند و رنج کشیدند پیامبر گرامی اسلام (ص) خود و امام علی (ع) را پدران امت معرفی نموده است و روشن است که دل سوزی پدر برای فرزندان خود قابل توصیف نیست اما فرزندان ناسپاس، قدر پدران مهربان خود را نشناختند و چنان در مسیر غلط پیش رفتند که یازده تن از رهبران آسمانی خود را شهید کردند. به سبب این قدر ناشناسی و ناسپاسی و در خطر بودن جان آن حضرت خداوند آخرین ذخیره و حجت خود را از نظرها پنهان کرد تا امامت در شکلی جدید و از پس پرده‌ی غیبت ادامه یابد. ادامه یافتن این غیبت نیز بر اثر باقی ماندن همان شرایط و عدم آمادگی مردم برای ظهور می‌باشد.
۷. پدران امت چه کسانی هستند؟
پاسخ: پیامبر (ص) و حضرت علی (ع)

۸. غیبت امام زمان تا چه زمانی ادامه خواهد داشت؟

➤ **پاسخ:** این غیبت آن قدر ادامه می‌یابد که نه تنها مسلمانان بلکه جامعه انسانی شایستگی درک ظهور و بهره‌مندی کامل از وجود آخرین حجت الهی را پیدا کند.

۹. علت غیبت امام زمان از نظر حضرت علی را بیان کنید

➤ **پاسخ:** زمین از حجت خدا (امام) خالی نمی‌ماند اما خداوند به علت ستمگری انسان‌ها و زیاده روی شان در گناه، آنان را از وجود حجت در میانشان بی بهره می‌سازد.

۱۰. علت غیبت امام زمان از نظر امام محمد باقر (ع) را بیان کنید.

➤ **پاسخ:** قضای حتمی خداوند است که اگر به بنده‌ی خود نعمتی بدهد، آن نعمت را از او نمی‌گیرد مگر آن که گناهی انجام دهد که شایستگی داشتن آن نعمت را از دست بدهد و این مطلب مطابق با این سخن خداوند است.

۱۱. کدام عوامل برای اجرا نیازمند همراهی اکثریت مردم (پذیرش روح جمعی) است؟

➤ **پاسخ:** الف) برقراری عدالت (ب) گسترش علم و فرهنگ

۱۲. رهبری و امامت حضرت مهدی (عج) در عصر غیبت چگونه انجام می‌شود؟

➤ **پاسخ:** برای درک درست رهبری امام در عصر غیبت، ابتدا باید توجه کنیم که «غیبت» در این جا در مقابل «ظهور» است نه «حضور». امام را غایب نامیده‌اند زیرا ایشان از نظرها «غایب» است نه این که در جامعه حضور ندارد.

۱۳. آیا منظور از غیبت همان عدم حضور امام زمان است؟

➤ **پاسخ:** برای درک درست رهبری امام در عصر غیبت ابتدا باید توجه کنیم که «غیبت» در این جا در مقابل «ظهور» است نه «حضور» امام را غایب نامیده‌اند زیرا ایشان از نظرها «غایب» است نه این که در جامعه حضور ندارد به عبارت دیگر انسان‌ها هستند که امام را نمی‌بینند نه این که ایشان در بین مردم حضور نداشته باشد.

۱۴. بخش اصلی رهبری امام زمان چیست؟

➤ **پاسخ:** ولایت معنوی

۱۵. بخش اصل رهبری امام زمان چیست؟ توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** ولایت معنوی. ایشان که به اذن خداوند از احوال انسان‌ها آگاه است، به صورت‌های مختلف، افراد مستعد و به ویژه شیعیان و محبان خویش را از کمک‌ها و امدادهای معنوی برای رشد و تعالی برخوردار می‌سازد.

۱۶. اگر ولایت معنوی امام زمان نبود چه نتیجه‌ای برای شیعیان حاصل می‌شد؟ (مطابق نامه‌ی امام به شیخ مفید)

➤ **پاسخ:** اگر جز این بود، دشواری‌ها و مصیبت‌ها بر شما فرود می‌آمد و دشمنان شما را ریشه کن می‌کردند.

۱۷. رهبری حقیقی مسلمانان با چه کسی است؟

➤ **پاسخ:** امام زمان (عج)

۱۸. دوران غیبت چه زمانی پایان می‌یابد؟

➤ **پاسخ:** تعیین زمان ظهور در اختیار خداست و کسی جز او آگاهی ندارد. ۲- آنچه برای ظهور لازم است احساس نیاز جهانی به کمک الهی، ناامیدی از همه‌ی مکتب‌های غیر الهی و آمادگی لازم پیروان و یاران امام برای همکاری با ایشان است.

۱۹. لازمه‌ی ظهور امام زمان چیست؟

➤ **پاسخ:** حساس نیاز جهانی به کمک الهی، ناامیدی از همه‌ی مکتب‌های غیر الهی و آمادگی لازم پیروان و یاران امام برای همکاری با ایشان است.

۲۰. امام باقر (ع) در چه موردی فرمود کذب‌الوقاتون؟

➤ **پاسخ:** تعیین زمان ظهور امام زمان در اختیار خداست و تعیین کنندگان وقت دروغ گویند.

کذب‌الوقاتون ← تعیین کنندگان وقت دروغ گویند.

۲۱. پیامبر ظهور امام زمان را به چه امری تشبیه کرده است؟ توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** مثل ظهور حضرت مهدی مثل برپایی قیامت است. مهدی (ع) نمی‌آید مگر ناگهانی.

۲۲. امام عصر عمر بسیار طولانی دارد آیا چنین عمری امکان پذیر است؟

➤ **پاسخ:** در پاسخ می‌گوییم: برخی امور از نظر عقلی امکان پذیر نیستند و محال است در جهان خارج پیدا شوند؛ برای مثال ممکن نیست که یک عدد هم زوج و هم فرد باشد اما برخی امور هستند که پیدایش آن از نظر عقلی امکان پذیر است اما شرایط و عوامل خارجی بسیار زیادی باید دست به دست هم دهند تا آن امور تحقق یابد. طولانی شدن عمر انسان‌ها از جمله این امور است. از نظر عقلی، بدن انسان می‌تواند هزاران سال زنده بماند. اما تحقق این هدف تحت تاثیر هزاران عامل طبیعی و زیستی در بیرون و داخل بدن انسان است. امروزه دانشمندان تعداد اندکی از این عوامل را شناخته‌اند از آن جا که خداوند از تمام این شرایط آگاهی دارد به قدرت و اراده‌ی خود جسم مبارک امام عصر (عج) را جوان نگه می‌دارد تا آن حضرت به حیات خود ادامه دهد. پس عمر طولانی امام امری غیر عادی است نه غیر عقلی و محال و چنین امری با قدرت الهی عملی می‌شود.

۲۳. چرا غیبت امام عصر (عج) به خورشید پشت ابر تشبیه شده است؟

➤ **پاسخ:** پنهان بودن در پشت ابر ناشی از عدم شایستگی انسان‌ها در بهره‌مندی از رهبری ظاهری ایشان است. زیرا ایشان از نظرها غایب است اما چون خورشید عالم تاب انوار هدایت و رهبری خود را به مسلمین می‌تاباند.

درس دهم

در انتظار طلوع

خداوند وعده‌ی می‌دهد به کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند که آنان را جانشین در زمین قرار دهد همان طور که قبل از آنان کسانی را جانشین قرارداد و برای آنان دینشان را مستقر سازد که برای آن پسندیده است و تبدیل کند برای آنها دوران خوف را به امنیت تنها مرا می‌پرستند و چیزی را شریک من نخواهند ساخت

بررسی آیات و مفاهیم
وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ
كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ
وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ
الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ
وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ
مِن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمَانًا
يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا

پیام آیه:

۱ - وعده الهی برای تحقق حکومت مومنان صالح با ظهور مهدی موعود (عج)

۲ - تبدیل شدن دوران خوف و ناامنی به امنیت برای مومنان با ظهور مهدی موعود (عج)

۳ - پیروزی نهایی حق بر باطل واستقرار دین حق الهی در پایان تاریخ (عج)

و می‌خواهیم منت نهیم بر کسانی که ناتوان شمرده شده‌اند در زمین و آنان را پیشوایان قرار دهیم و آنان را وارثان زمین قرار دهیم

و نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُوا فِي الْأَرْضِ
وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً
وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ

پیام آیه:

۱ - خداوند با قرار دادن مستضعفان به عنوان وارثان و پیشوایان زمین بر آنها منت نهاده است.

(به خواست و اراده خدا مستضعفان وارث زمین خواهند بود)

۲ - ظهور مهدی (عج) نصرتی بر مستضعفان و مقدمه ای برای پیشوا شدن آنها است.

۳ - بیانگر بعد عدالت اجتماعی در حکومت واحد جهانی است.

همانا نوشتیم در زبور پس از ذکر (تورات) که زمین را به ارث می‌برند بندگان شایسته من

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ
مِن بَعْدِ الذِّكْرِ
أَنَّ الْأَرْضَ يَرثُهَا
عِبَادِي الصَّالِحُونَ

پیام آیه:

۱ - جانشین بندگان صالح خدا با ظهور مهدی موعود (عج) (حکومت در پایان تاریخ در اختیار بندگان صالح خداوند خواهد بود)

۲ - منظور از «ذکر» در این آیه تورات است.

او کسی است که رسولش را فرستاد با هدایت و آیین حق که بر همه دین‌ها چیره گرداند هر چند مشرکان نخواهند

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ
بِالْهُدَىٰ وَ دِينَ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ
وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ

پیام آیه:

اراده الهی در غلبه و برتری دین حق (اسلام) بر تمامی ادیان باطل

آینده تاریخ

تاریخ زندگی انسانها صحنه مبارزه دائمی حق و باطل بوده است. در جبهه حق انسانهایی حضور دارند که در راه خدا پرستی، عدالت، فضایل اخلاقی و دفاع از حقوق مستضعفان تلاش کرده‌اند. در جبهه باطل، خود خواهان و خود پرستان حضور دارند که شرک و کفر و ستمگری پیشه کرده‌اند. نتیجه نهایی این مبارزه چیست؟ و کدام جبهه پیروز خواهد شد؟

پاسخ به این سوال با بینش انسان درباره جهان (جهان بینی) ارتباط دارد آنان که از شناخت آفریننده جهان در مانده‌اند و اداره کننده‌ای حکیم برای آن نمی‌شناسند، نمی‌توانند آینده‌ای روشن برای تاریخ انسان تصور کنند. اما خداپرستان که معتقدند یکی از نام‌های خدا حق است و با حکمت خود جهان را اداره می‌کند براساس وعده الهی معتقدند که آینده نهایی جهان از آن حق خواهد بود و باطل شکست می‌خورد و حق طلبان جهان را اداره خواهند کرد و مردم یک زندگی خوب و روبه رشد خواهند داشت.

موعود و منجی در ادیان

پیامبران الهی برای تحقق وعده‌های الهی از طرح خاصی برای پایان تاریخ سخن گفته‌اند آنان می‌گویند که در پایان تاریخ در شرایطی کاملاً مهیا، یک ولی الهی ظهور و حکومت عدل جهانی تشکیل می‌دهد که براساس دین خدا اداره می‌شود. این عقیده اصلی تمام پیامبران است، اما تعلیمات همه پیامبران جز پیامبر اسلام دچار دگرگونی شد و از جمله این دگرگونی‌ها اعتقاد خاصی بود که پیروان هر پیامبری درباره ظهور موعود پیدا کردند. با وجود اعتقادات مختلف، همه در اصل الهی بودن پایان تاریخ و ظهور ولی خدا برای برقراری حکومت عدل جهانی اتفاق نظر دارند.

موعود در اسلام

ما مسلمانان بر این عقیده‌ایم که در آخر الزمان منجی بزرگ انسان‌ها حضرت مهدی از نسل پیامبر (ص) و فاطمه (س) ظهور خواهد کرد و حکومت واحد و عادلانه جهانی را تشکیل خواهد داد.

شیعه: ما بنابر سخنان صریح پیامبر و امامان معتقدیم که موعود دوازدهمین امام و فرزند امام حسن عسکری است. او هم نام پیامبر و یکی از لقب‌هایش مهدی است. ایشان آخرین ذخیره الهی است و با اراده خدا به حیات خود ادامه می‌دهد تا به اذن خدا ظهور و حکومت جهانی اسلام را تشکیل دهد.

اهل سنت: در کتاب‌های اهل سنت تاکید شده که حضرت «مهدی» از نسل پیامبر (ص) و حضرت فاطمه (س) است اما هنوز متولد نشده است.

فواید حیات و معلوم بودن مشخصات امام زمان (عج)

- ۱- هر ماجراجوی فریب کاری که خود را مهدی موعود معرفی کند، به زودی شناخته شده و مردم فریب او را نمی‌خورند.
- ۲- پیروان ایشان، امام خود را حاضر و ناظر بر اعمال خود می‌یابند و می‌دانند که ایشان از اعمال و فداکاری‌های مومنان اطلاع دارند.
- ۳- پیروان احساس می‌کنند که با امام حاضر و ناظر خود می‌توانند گفت و گو کنند و برای بدست آوردن رضایت ایشان با امید تلاش کنند.
- ۴- جامعه به صورتهای گوناگون از هدایت و ولایت معنوی ایشان برخوردار می‌گردد.

انتظار موعود

نگاه مثبت دین به آینده تاریخ و اعتقاد به حضرت مهدی (عج)، اصلی به نام «انتظار» را در دل‌ها زنده کرده است.

* انسان منتظر

انسان منتظر به معنای خاص کلمه کسی است که هدف و آرمان خود را می‌شناسد و یقین دارد که روزی این هدف در جهان محقق می‌شود. از این رو برای رسیدن جامعه به چنین هدفی تلاش می‌کند تا جامعه به آن هدف نزدیکتر شود و از آن جا که به خدا و آخرت ایمان دارد، می‌داند که پاداش تلاش خود را خواهد گرفت.

ویژگی‌های جامعه منتظر

- ۱- به واقعیت‌های ناهنجار موجود «نه» می‌گوید و به امید فردای درخشان تلاش می‌کند.
- ۲- حکومت‌های غیر الهی و طاغوتی را نمی‌پذیرد و در مقابل آن‌ها ایستادگی و مقاومت می‌کند.
- ۳- می‌کوشد در جهت همان نوع از جامعه‌ای که انتظارش را می‌کشد حرکت کند. مثلاً اگر در انتظار عدالت جهانی است، در حد توان آن را تمرین و برای تحقق آن پیش می‌رود، به گونه‌ای که جوامع دیگر، مشتاق جامعه منتظر و آرمان‌های آن شوند.

عوامل پویایی جامعه شیعه

الف: گذشته سرخ: اعتقاد به عاشورا و آمادگی برای ایثار و شهادت در راه عدالت خواهی، آرمان گرایی و حقیقت جویی.
ب: آینده سبز: باور به مهدویت و نپذیرفتن حکومت‌های طاغوتی و تلاش برای گسترش عدالت و انسانیت در سراسر جهان.
مسئولیت‌های منتظر

۱ - تقویت معرفت و ایمان و محبت به امام

افزایش معرفت به امام عصر (عج) و تقویت محبتی که به دنبال آن می‌آید، وظیفه هر مسلمانی است. پیامبر (ص) می‌فرماید:

«هر کس که دوست دارد خدا را در حال ایمان کامل و مسلمانی مورد رضایت او ملاقات کند ولایت و محبت امام عصر (عج) را بپذیرد»
عصر غیبت، عصر دو دلی و شک و تردیدهاست. در این دوره فتنه‌ها و اندیشه‌های گوناگون پیدا می‌شوند و بی‌ایمانی تبلیغ می‌کنند. مؤمن حقیقی به خود تردید راه نمی‌دهد و با یقین، برای فردای روشن آماده می‌شود. پیامبر (ص) به علی (ع) فرمود: «بزرگترین مردمان در ایمان و یقین، کسانی هستند که در روزگاران آینده زندگی می‌کنند، پیامبرشان را ندیده‌اند، امامشان غایب است و فقط به سبب خواندن قرآن و احادیث معصومین (و تفکر در آنها) ایمان می‌آورند.»

۲ - پیروی از امام عصر (عج)

منتظر حقیقی تلاش می‌کند در عصر غیبت هم پیرو امام خود باشد و از ایشان تبعیت کند. پیروی از امام عصر (عج) پیروی از دستور آن حضرت مبنی بر مراجعه به عالمان دین و تبعیت از آنهاست. پیامبر (ص) می‌فرماید:
«خوشا به حال کسی که به حضور «قائم» برسد، در حالی که پیش از قیام او نیز پیرو او باشد.»

۳ - ایجاد آمادگی در خود و جامعه

منتظر عصر غیبت را عصر «آماده باش» برای یاری امام تلقی می‌کند. او هر لحظه منتظر است ندای امام مردم را برای پیوستن به حق فرا خواند. آنان که در زندگی خود با باطل و مستکبران مبارزه نکرده‌اند، در روز ظهور، به علت عدم آمادگی، مانند قوم موسی (ع) به مهدی (عج) خواهند گفت: «تو و پروردگارت بروید و بجنگید، ما اینجا می‌نشینیم.»

البته این آمادگی دارای ابعاد گوناگون است و منحصر به یک تخصص نمی‌شود. زیرا امام زمان (عج) یارانی توانمند در همه ابعاد می‌خواهد که مسئولیت‌های بزرگ عصر ظهور را بر دوش گیرند. امام صادق (ع) در توصیف یاران امام عصر (عج) می‌فرماید:

«یاران مهدی (عج) مردمانی مقاوم، سرشار از یقین به خدا و استوارتر از صخره‌ها هستند؛ اگر به کوه‌ها روی آورند، آن‌ها را متلاشی می‌کنند.»
امام علی (ع) درباره کسانی که با امام پیمان می‌بندند و بیعت می‌کنند، می‌فرماید:

«امام با این شرط با آنان بیعت می‌کند که در امانت خیانت نکنند، پاک دامن باشند، اهل دشنام و کلمات زشت نباشند، به ظلم و ستم خونریزی نکنند، به خانه‌ای هجوم نبرند، کسی را به ناحق آزار ندهند، ساده زیست باشند و بر مرکب‌های گران سوار نشوند، لباس‌های فاخر نپوشند، به حقوق مردم تجاوز نکنند، به یتیمان ستم نکنند، دنبال شهوت رانی نباشند، شراب ننوشند، به پیمان خود عمل کنند، ثروت و مال را احتکار نکنند. ... و در راه خدا به شایستگی جهاد نمایند.»

* سوال: چه کسانی می‌توانند در هنگام ظهور سرشار از یقین و استوارتر از صخره‌ها باشند؟ چه کسانی می‌توانند در هنگام بیعت با امام، اهل جهاد و پیکار باشند پاک دامنی پیشه کنند و اهل زشتی و زشت کاری نباشند؟

پاسخ: کسانی که قبل از ظهور آن حضرت تمرین کرده و در صحنه فعالیت‌های اجتماعی و نبرد دائمی حق و باطل، در جبهه حق حضوری فعال داشته باشند و ایستادگی و مقاومت در مقابل شیاطین درون و برون، ویژگی‌هایی چون شجاعت، عزت نفس و ... را در خود پرورانده باشند.

کسی که در عصر غیبت تنها با دعا و گریه سر می‌کند و در نبرد حق علیه باطل حضور نداشته باشد، چنین کسی شجاعت و ازجان گذشتگی لازم را به دست نخواهد آورد و در نبرد سهمگین سپاه امام علیه ستمکاران، صحنه را ترک خواهد کرد.

* یاران امام، پیشتازان تحول جهانی و سازندگان تمدن متعالی اسلامی‌اند.

هسته مرکزی این یاران، سید و سپیخته نفر، به تعداد یاران پیامبر در جنگ «بدر» هستند که بنابه فرموده امام باقر (ع) پنجاه نفر از آنان از زنان‌اند. همچنین بیش تر یاران امام را جوانان تشکیل می‌دهند.

۴ - دعا برای ظهور امام

در انتظار ظهور بودن، خود از برترین اعمال عصر غیبت است. زیرا فرج و گشایش واقعی برای دینداران با ظهور آن حضرت حاصل می‌شود. علی (ع) می‌فرماید:

«منتظر فرج الهی باشید و از لطف الهی مأیوس نشوید و بدانید که محبوب‌ترین کارها نزد خدا، انتظار فرج است.»

لازمه این انتظار، دعا برای ظهور امام عصر (عج) است. بر این اساس، خواست خود را این گونه به درگاه خدا عرضه می‌داریم:

«خدایا! از تو آن دولت با کرامتی را طلب می‌کنیم که با آن، اسلام و اهلس را عزیز و نفاق و اهلس را خوار می‌سازی. ما را در آن دولت از دعوت کنندگان به طاعت خود و رهبران به سوی راهت قرار ده و کرامت دنیا و آخرت را از برکتش بر ما ارزانی دار.»

بررسی سوالات امتحانی

۱. مشخصات جبهه‌ی حق و باطل را بنویسید.

تاریخ زندگی انسان‌ها صحنه مبارزه‌ی دائمی حق و باطل بوده است. در جبهه‌ی حق، خدا پرستانی حضور دارند که در راه عدالت، انسان دوستی، آزادی، فضائل اخلاقی و دفاع از حقوق محرومان و مستضعفان تلاش کرده‌اند و صفحات تاریخ را با جهاد و ایثار خود زیبایی و شکوه بخشیده‌اند. در جبهه‌ی باطل، خود خواهان و خود پرستانی حضور دارند که شرک و کفر و ستمگری پیشه ساخته و برای رسیدن به خواسته‌های خود به بهره‌کشی از انسان‌ها و دامن زدن به فساد و بی بند و باری پرداخته‌اند.

۲. پاسخ به سؤال «پیروزی نهایی از آن جبهه‌ی حق است یا باطل» با چه عاملی ارتباط دارد؟
با بینش انسان درباره‌ی جهان ارتباط دارد. (جهان بینی)

۳. مومنان و خداپرستان پیروزی نهایی را از آن کدام جبهه می‌دانند (حق یا باطل)؟ توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** خداپرستان معتقدند یکی از نام‌های خداوند حق است و اوست که با حکمت خود، جهان را اداره می‌کند، براساس وعده‌ی الهی، باور دارند که آینده‌ی نهایی جهان از آن حق خواهد بود و باطل، شکست خورده و مغلوب، صحنه را ترک خواهد کرد و حق طلبان جهان را اداره خواهند کرد و مردم یک زندگی خوب و رو به کمال خواهند داشت.

۴. اتفاق نظر ادیان در ارتباط با پایان تاریخ درباره‌ی چیست؟

➤ **پاسخ:** همه در اصل الهی بودن پایان تاریخ و ظهور ولی خدا برای برقراری حکومت جهانی اتفاق نظر دارند.

۵. اعتقاد مسلمین درباره‌ی ظهور منجی در آخر الزمان چیست؟

➤ **پاسخ:**

الف) اهل سنت: مهدی موعود از نسل پیامبر و فاطمه (س) است ولی مشخص نیست چه زمانی متولد می‌شود.
ب) شیعه: حضرت مهدی (عج) دوازدهمین امام و فرزند امام حسن عسکری است که هم نام و هم کینه‌ی پیامبر (ابوالقاسم) است.

۶. اشتراک اعتقادی اهل سنت و شیعه درباره‌ی موعود آخر الزمان درباره‌ی چیست؟

➤ **پاسخ:** موعود مهدی است و از نسل پیامبر و حضرت زهرا است.

۷. اختلاف نظر اهل تشیع و اهل سنت درباره‌ی موعود آخر الزمان درباره‌ی چیست؟

➤ **پاسخ:** ما شیعیان معتقدیم مهدی فرزند امام حسن عسکری و امام دوازدهم ماست و اهل تسنن معتقدند مهدی موعود هنوز متولد نشده است.

۸. فواید معلوم بودن مشخصات امام زمان چیست؟ بیان کنید.

➤ **پاسخ:** اول اینکه هر ماجراجوی فریب کاری که بخواهد خود را مهدی موعود معرفی کند، به زودی شناخته می‌شود و مردم هوشیار فریب او را نمی‌خورند. دوم این که پیروان آن حضرت امام خود را حاضر و ناظر بر خود می‌یابند و می‌دانند که ایشان از حال مسلمانان آگاه‌اند و از فداکاری‌ها و مجاهدت مومنان اطلاع دارند. سوم اینکه هر گاه آنان احساس کنند، می‌توانند با امام حاضر و ناظر خود سخن بگویند، خواسته‌های خود را با ایشان در میان گذارند و برای به دست آوردن رضایت ایشان، با امید و نشاط و پویایی تلاش کنند. چهارم اینکه جامعه به صورت‌های گوناگون از هدایت‌های امام و از ولایت معنوی ایشان برخوردار می‌گردد.

۹. انتظار، برخاسته از چیست؟

نگاه مثبت دین به آینده‌ی تاریخ و اعتقاد به حضرت مهدی (عج)

۱۰. منظور از انسان منتظر چیست؟

➤ **پاسخ:** انسان منتظر، به معنای خاص کلمه، کسی است که هدف و آرمان خود را می‌شناسد و یقین دارد که روزی این هدف در جهان محقق می‌شود. از این رو همواره برای رسیدن جامعه به چنین هدفی تلاش می‌کند تا جامعه، هر چند یک قدم، به آن هدف نزدیک تر شود و از آنجا که به خدا و جهان آخرت ایمان دارد، می‌داند که پاداش این تلاش خود را خواهد گرفت.

۱۱. جامعه‌ی منتظر را توضیح دهید.

جامعه‌ی منتظر، به واقعیت‌های ناهنجار موجود «نه» می‌گوید و به امید فردای درخشان تلاش می‌کند. جامعه‌ی منتظر، حکومت‌های غیر الهی و طاغوتی را نمی‌پذیرد و در مقابل آن‌ها می‌ایستد و مقاومت می‌کند. جامعه‌ی منتظر می‌کوشد در جهت همان نوع از جامعه‌ی ای که انتظارش را می‌کشد حرکت کند.

۱۲. عوامل پویایی جامعه‌ی شیعه از نظر جامعه‌شناسان را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:**

الف) گذشته‌ی سرخ- اعتقاد به عاشورا و آمادگی برای ایثار و شهادت در راه عدالت خواهی، آرمانگرایی و حقیقت جویی ب) آینده‌ی سبز- باور به مهدیت و نپذیرفتن حکومت‌های طاغوتی و تلاش برای گسترش عدالت و انسانیت در سراسر جهان

۱۳. توضیح دهید خدا پرستان درباره «آینده تاریخ» چه اعتقادی دارند؟

➤ **پاسخ:** خدا پرستان معتقدند یکی از نام‌های خداوند، حق است و اوست که با حکمت خود، جهان را اداره می‌کند. براساس وعده‌های الهی، باور دارند که آینده نهایی جهان از آن حق خواهد بود و باطل، شکست خورده و مغلوب، صحنه را ترک خواهد کرد.

۱۴. با توجه به آیه به سوالات زیر پاسخ دهید.

«هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَ دِينَ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ»

➤ **پاسخ:**

الف. ترجمه آیه را بنویسید.

ب. پیام آیه را بیان کنید.

الف: او کسی است که رسولش را فرستاد و با هدایت و آیین حق که بر همه دین‌ها چیره گرداند هر چند مشرکان نخواهند.

ب: تحقق خداوند در غلبه دین حق بر تمام اندیشه‌ها

۱۵. به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

الف: چرا در انتظار ظهور بودن خود از برترین اعمال عصر غیبت است؟

ب: چرا از مهم‌ترین مسئولیت‌های منتظر «تقویت ایمان» است؟

ج: مطابق روایات محبوب‌ترین کارها در نزد خداوند در عصر غیبت چیست؟

➤ **پاسخ:**

الف: زیرا فرج و گشایش واقعی برای دیندار با ظهور آن حضرت حاصل می‌شود.

ب: زیرا عصر غیبت عصر دو دلی‌ها و شک و تردیدها است در این دوره اندیشه‌های رنگارنگ پیدا می‌شوند و بی‌ایمانی را تبلیغ می‌کنند. مؤمن

حقیقی به خود تردید راه نمی‌دهد و با یقین برای فردای روشن آماده می‌شود.

ج: انتظار فرج

۱۶. چه کسانی می‌توانند در هنگام ظهور سرشار از یقین باشند و در هنگام بیعت با امام اهل جهاد و پیکار باشند؟

➤ **پاسخ:** کسانی که قبل از ظهور آن حضرت تمرین کرده و در صحنه فعالیت‌های اجتماعی و نبرد دائمی حق و باطل در جبهه حق حضوری فعال

داشته باشند و ایستادگی و مقاومت در مقابل شیاطین درون و برون ویژگی‌هایی چون شجاعت، عزت نفس و بلند همتی و پاک دامنی را در خود

پرورانده باشند.

۱۷. از دیدگاه قرآن کریم آینده تاریخ از آن چه کسانی است؟

➤ **پاسخ:** از آن کسانی که ایمان آورده‌اند و عمل صالح انجام می‌دهند و در حمایت از حق تلاش می‌کنند و مستضعفان وارث زمین خواهند شد.

۱۸. این جمله را تحلیل کنید: «منتظران مصلح جهانی خود باید صالح باشند»

➤ **پاسخ:** یعنی این که باید از قبل تمرین کرده باشند و در جبهه حق حضوری فعال داشته باشند و همان آرمان‌هایی را که از حکومت عادلانه

جهانی انتظار دارند در خود به وجود آورند و آن‌ها را در سطح جامعه گسترش داده و خصلت‌های امام خود را در خود به وجود آورند و بکوشند خود

را آماده همان کارهایی کنند که امام از آن‌ها خواهد خواست (انتظار مثبت).

اما آنان که در زندگی خود با باطل مبارزه نکرده‌اند و با متکبران مقابله ننموده‌اند و انتظار را بیشتر در دعا گریه و اموری از این قبیل می‌دانند

(انتظار منفی) چنین کسانی جوهره شجاعت، از جان گذشتگی و ... رابه دست نخواهند آورد و در نبرد سهمگین سپاه امام علیه ستمکاران جهان،

صحنه را ترک خواهند کرد.

درس یازدهم

مرجعیت و ولایت فقیه

باطل در این کتاب راه نیابد.
چه پیش از آن
و چه بعد از آن
که فرستاده ای است از سوی خدایی حکیم و ستوده

بررسی آیات و مفاهیم
لا یأتیه و الباطلُ
من بین یدیه
و لا من خلفه
تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ

پیام آیه:

۱- قرآن همیشه حق بوده و است و باطل در آن راه ندارد به همین جهت قرآن برای همیشه کتاب هدایت ما انسانها خواهد بود.
نکته: این آیه به آیات ۲۳۱ و ۲۴ بقره در درس سوم دارای قرابت معنایی است.

او (خدا) کسی است که رسولش را فرستاد
با هدایت و آیین حق
که بر همه دین‌ها چیره گرداند
هر چند مشرکان نخواهند

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ
بِالْهُدَىٰ وَ دِينِ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ وَ عَلَىٰ الدِّينِ كَلَّمَهُ
وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ

پیام آیه:

۱- خداوند، مسیر هدایت و دین حق را با ارسال پیامبران در اختیار ما قرار داده است.

۲- هر انسانی، برای رستگاری، باید به دستورات قرآن و دین الهی عمل کند.

۳- غلبه و برتری دین حق (اسلام) بر تمام ادیان و اندیشه‌های باطل.

و مؤمنان را نشاید که همگی بیرون روند
پس چرا کوچ نکنند از هر گروهی، جمعی از آنها
تا دانش دین بیاموزند
و مردم خویش را انذار دهند
آن گاه که به سوی آنها بازگرداند.
شاید که بترسند و توجه کنند

وَ مَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً
فَلَوْلَا نَفَرْنَا مِنْهُ طَائِفَةٌ
لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ
وَ لِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ
إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ
لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

پیام آیه:

۱- چون همه مردم نمی‌توانند دانش دین را به طور عمیق و تخصصی فرا بگیرند، باید کسانی این مسئولیت را بپذیرند تا سایر مردم برای به دست آوردن احکام به آنان مراجعه کنند.

۲- جبران مرجعیت دینی امام زمان (عج) در عصر غیبت با مفتوح بودن باب اجتهاد و استنباط (جبران مرجعیت دینی امام زمان (عج) در عصر غیبت با مرجعیت فقیه)

۳- قرآن از مردم می‌خواهد، گروهی وقت و همت خود را صرف شناخت دقیق دین (تفقه در دین) کنند و احکام را در اختیار مردم بگذارند.

بررسی متن

یادآوری

دانستیم که پیامبر اسلام (ص) آخرین پیامبر الهی و قرآن، کتاب جاودانه اوست. پیروی از دین اسلام و دستورات الهی اختصاص به زمان پیامبر و امامان ندارد و هر انسانی وظیفه دارد مطابق با راهنمایی‌های خداوند زندگی کند تا به رستگاری برسد.

سوال: دردوره غیبت کبری مسئولیت‌های مربوط به امامت، یعنی «مرجعیت دینی» و «ولایت ظاهری» چگونه ادامه می‌یابد؟ در این دوره، مسلمانان از چه راهی به احکام و قوانین اسلام دسترسی پیدا می‌کنند و این قوانین چگونه در جامعه اسلامی پیاده می‌شود؟

پاسخ: جواب این سوال را می‌توانیم از سیره امامان بزرگوار (ع) بیابیم. یکی از اقدامات آن بزرگواران تربیت دانشمندانی بود که بتوانند احکام اسلام را با مراجعه به قرآن و سنت پیامبر (ص) و امامان به دست آورند و به مردمانی که به امام دسترسی ندارند بیاموزند، این روش بر گرفته از قرآن بود. قرآن دستور می‌دهد گروهی از مردم وقت و همت خود را صرف شناخت دقیق دین کنند و به «تفقه» در دین بپردازند، تا پس از کسب علم به شهرهای خود بروند و قوانین اسلام را به مردم بیاموزند.

تعاریف مهم

- ۱) تفقه: تفکر عمیق در دین و احکام الهی را گویند.
- ۲) فقیه: کسی که به معرفت عمیق در دین و احکام دینی رسیده است (کسی است که با مطالعه دقیق منابع اسلامی به مرحله استخراج احکام و تشخیص حرام و حلال در دین رسیده است).
- ۲) تقلید: رجوع به متخصص احکام دینی را تقلید گویند.
- ۳) مرجع: فقیه‌ای که با تفکر در آیات و روایات، احکام الهی را بدست می‌آورد و در اختیار مردم می‌گذارد.
- ۴) ولی فقیه: فقیه‌ای است که واجد شرایط است و مسئولیت رهبری جامعه اسلامی را بر عهده دارد.

* رجوع به فقیهان، وظیفه مسلمین

ما مسلمان وظیفه داریم در زمان غیبت امام و عدم امکان دسترسی به ایشان به این فقیهان مراجعه کنیم. به چند سخن از پیامبر اکرم و ائمه اطهار در این زمینه توجه کنید:

۱- پیامبر (ص) می‌فرماید:

«حال کسی که از امام خود دور افتاده و به او دسترسی ندارد، سخت‌تر از حال یتیمی است که پدر را از دست داده است. زیرا چنین شخصی، در مسائل زندگی حکم و نظر امام را نمی‌داند. البته اگر یکی از پیروان ما که به علوم و دانش ما آشناست، وجود داشته باشد، باید دیگران را که به احکام ما آشنا نیستند، راهنمایی کند و دستورات دین را به آن‌ها آموزش دهد. در این صورت، او در بهشت با ما خواهد بود.»

۲- امام صادق (ع) می‌فرماید:

فَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْفُقَهَاءِ

صَائِنًا لِنَفْسِهِ

حَافِظًا لِدِينِهِ

مُخَالِفًا لِهَوَاةِ

مُطِيعًا لِأَمْرِ مَوْلَاةِ

فَلْيَعُوْا أَمْ أَنْ يُقْلَدُوهُ

هر کس از فقیهان که
نگهدارنده نفس خود،
نگهبان دین خود،
مخالفت کننده با هوی و هوس خود
فرمان بردار فرمان خداوند خود باشد
پس، بر مردم است که از او پیروی کنند.

۳- گروهی از امام صادق (ع) پرسیدند که برای قضاوت به چه کسی مراجعه کنیم، ایشان در پاسخ فرمود:

«از میان کسانی که در احکام دین تخصص دارند، یکی را برگزینید؛ که من چنین شخصی را قاضی و حاکم قرار داده‌ام.»

۴- امام صادق (ع) درباره کسانی که برای قضاوت به سلاطین یا قاضی آنان مراجعه می‌کنند، فرمود:

«هر کسی به حق یا ناحق به چنین کسانی مراجعه کند، به طاغوت مراجعه کرده و این مخالف کلام خداست که می‌فرماید: می‌خواهند برای داوری نزد طاغوت روند، در حالی که باید به طاغوت کافر باشند.»

پرسیدند: پس چنین افرادی چه کنند؟

فرمود: «اینان باید به یکی از شما که سخنان ما را روایت می‌کند و در احکام دین تفکر می‌کند و آن‌ها را می‌داند، مراجعه کنند و به حکم او عمل نمایند. من چنین کسی را حاکم و داور میان شما قرار داده‌ام.»

۵- امام عصر (عج) در پاسخ یکی از یاران خود به نام اسحاق بن یعقوب که درباره «رویدادهای جدید» عصر غیبت سوال کرد و راه چاره را جست و جو نمود، فرمود:

وَ أَمَّا الْخَوَادِثُ الْوَأَقِعَةُ

فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رُوَاةِ حَدِيثِنَا

فَأِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ

وَ أَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ

و در مورد رویدادهای زمان
به روایان حدیث ما رجوع کنید.
که آنان حجّت من بر شمایند.
من حجّت خدا بر آن‌ها می‌باشم.

پیام احادیث

حدیث شماره ۱: فقیه کسی است که با مطالعه دقیق منابع اسلامی به مرحله ای از تخصص در دین رسیده که می‌تواند احکام اسلامی را به دست آورده و حلال و حرام دین را تشخیص دهد.

حدیث شماره ۲: مردمی که می‌خواهند براساس قوانین اسلام زندگی کنند، اما به پیامبر و امام دسترسی ندارند، باید به فقیهانی که دارای شرایط ویژه‌ای هستند، مراجعه کنند.

حدیث شماره ۴: مردم نباید برای مجموعه احکام فردی و اجتماعی خود به حاکمان طاغوت مراجعه کنند. اینان اگر از فقیه دارای شرایط پیروی نکنند، عملاً حکومت طاغوت را پذیرفته‌اند و مخالف فرمان قرآن کریم رفتار کرده‌اند.

حدیث شماره ۵: فقیه باید بتواند احکام مسائل و رویدادهای جدید را نیز که در زمان پیامبر اکرم و امامان اتفاق نیفتاده به دست آورد.

مرجع تقلید و ولی فقیه

در دوره غیبت، بنا به فرمان امام زمان (عج) و به نیابت از ایشان «فقیه» واجد شرایط، دو مسئولیت «مرجعیت دینی» و «رهبری و ولایت» را بر عهده دارد و در حد توان، جامعه اسلامی را در مسیر اهداف الهی هدایت و رهبری می کند.

بدین ترتیب، در عصر غیبت:

۱- مرجعیت دینی در شکل مرجعیت فقیه ادامه می یابد.

۲- حکومت اسلامی در چهارچوب ولایت فقیه استمرار پیدا می کند.

با توجه به مطالبی که ذکر شد، گرچه از حضور آشکار امام عصر (عج) در جامعه محرومیم و از این جهت گرفتار خسران و زیان عظیمی هستیم، اما با راهنمایی ایشان، راه رسیدن به هدایت الهی و احکام او همچنان باز است، به عبارت دیگر، در راه رسیدن به احکام الهی و تشکیل حکومت اسلامی بن بست و وجود ندارد.

شرایط مرجع تقلید

۱- با تقوا باشد

۲- عادل باشد

۳- زمان شناس باشد و بتواند احکام دینی را متناسب با نیازهای روز به دست آورد.

شرایط ولی فقیه

۱- با تقوا باشد

۲- عادل باشد

۳- زمان شناس باشد و بتواند احکام دینی را متناسب با نیازهای روز به دست آورد.

۴- با تدبیر و با کفایت باشد و بتواند جامعه را در شرایط پیچیده جهانی رهبری کند و با درایت و بینش قوی، نقشه های دشمنان دین را خنثی سازد.

۵- شجاعت و قدرت روحی داشته و بدون ترس و واهمه، با دشمنان دین مبارزه کند. در اجرای احکام دین از کسی نترسد و با قدرت، در مقابل تهدیدها بایستد و پایداری کند.

نکته: فقیه‌ای که این پنج شرط را داشته باشد، حکومت و رهبری او مورد پذیرش دین است. یعنی از نظر دین «مشروعیت» دارد که مردم را رهبری کند. در غیر این صورت، پیروی از دستورات وی حرام است.

راه‌های شناخت مرجع تقلید

۱- خود ما به اندازه‌ای از علم فقه اطلاع داشته باشیم که بتوانیم فقیه دارای شرایط را بشناسیم و تشخیص دهیم.

۲- از دو نفر عادل و قابل اعتماد که بتوانند فقیه واجد شرایط را تشخیص دهند بپرسیم.

۳- یکی از فقیهان، آن چنان مشهور باشد که انسان مطمئن شود و بداند که این فقیه، واجد شرایط است.

چگونگی انتخاب ولی فقیه

از آن جا که ولی فقیه بیان کننده قوانین و مقررات اجتماعی اسلام است، انتخاب ولی نمی تواند مانند انتخاب مرجع تقلید باشد. یعنی نمی شود که هر کس به طور جداگانه برای خود ولی فقیه انتخاب کند، زیرا اداره جامعه تنها با یک مجموعه قوانین و یک رهبر امکان پذیر است در غیر این صورت هرج و مرج و تفرقه و پراکندگی پیش می آید و این یک امر روشن و بدیهی در تمام نظام های سیاسی دنیا است. بنابراین مردم در انتخاب ولی فقیه باید به صورت دسته جمعی اقدام کنند و فقیه‌ای را که دارای شرایط رهبری است، با آگاهی و شناخت بپذیرند، به وی اعتماد و اطمینان کنند و رهبری جامعه را به او بسپارند.

روش های انتخاب رهبر جامعه اسلام

۱- مستقیم (یک مرحله‌ای) در زمان انقلاب اسلامی مردم با حضور در راهپیمایی‌ها و تظاهرات‌ها امام خمینی را انتخاب کردند.

۲- غیر مستقیم (دو مرحله‌ای) همان شیوه‌ای است که در قانون اساسی آمده است و آیت الله خامنه‌ای انتخاب شد. بدین ترتیب که مردم ابتدا نمایندگان خبرگان را انتخاب و مجلس خبرگان از میان فقها شایسته‌ترین فرد را برای رهبری انتخاب می کنند.

نکته: فقیه‌ای می تواند رهبری جامعه اسلامی را بر عهده بگیرد که هم شرایط تعیین شده در دین را دارا باشد (مشروعیت) و هم مورد پذیرش مردم باشد (مقبولیت) چنین فقیه‌ای تا وقتی رهبر جامعه است که شرایط لازم برای ولی فقیه را دارا باشد. تشخیص این امر نیز بر عهده مجلس خبرگان است.

بررسی سوالات امتحانی

۱. مقصود از «تقلید» در احکام دینی چیست؟

➤ **پاسخ:** کسانی که خود در احکام دینی متخصص نیستند، به این متخصصان مراجعه می‌کنند تا اعمال آنان موافق موازین دین باشد. به این مراجعه، پیروی یا «تقلید» می‌گویند. پس، تقلید در اینجا به معنای رجوع به متخصص است.

۲. تقلید برای چه کسانی لازم است و شامل چه زمینه‌هایی می‌شود؟

➤ **پاسخ:** برای کسانی که در احکام دینی متخصص نیستند، تقلید فقط در فروع دین یا احکام عملی جایز است. برای کسانی است که به سن تکلیف رسیده و در احکام دین کارشناس و متخصص نباشد.

۳. منظور از تقلید در احکام دینی چیست و از چه کسانی می‌توان تقلید کرد؟

➤ **پاسخ:** کسانی که خود در احکام دینی متخصص نیستند، به فقیهان مراجعه می‌کنند تا اعمال آنان موافق موازین دین باشد، به این مراجعه پیروی یا تقلید می‌گویند. از فقیهان، که با تفکر در آیات و روایات و با کمک گرفتن از موازین دقیق عقل، احکام را به دست می‌آورند و در اختیار مردم قرار می‌دهند.

۴. ولی فقیه را تعریف کنید.

➤ **پاسخ:** از میان فقیهان دارای شرایط آن کس که توانایی لازم برای برپایی و اداره‌ی حکومت را دارد، براساس احکام دین رهبری جامعه را به دست می‌گیرد و به پیاده کردن قوانین الهی در جامعه اقدام می‌کند. فقیهی که این مسئولیت را بر عهده دارد، ولی فقیه می‌نامند.

۵. ولی فقیه که مسئولیت رهبری جامعه را بر عهده دارد، باید چه شرایطی داشته باشد؟

➤ **پاسخ:**

۱- فقیه عادل باتقوا باشد.

۲- زمان شناس باشد.

۳- با تدبیر و با کفایت باشد.

۴- شجاعت و قدرت روحی داشته باشد.

۶. تقلید را تعریف کنید.

➤ **پاسخ:** کسانی که خود در احکام دین متخصص نیستند به متخصصان (فقیهان) مراجعه کنند تا اعمال آنها موافق موازین دین باشد به این مراجعه پیروی یا تقلید می‌گویند.

۷. با توجه به احادیث «شرایط مرجع و فقیهی که شایسته‌ی پیروی است» را بنویسید.

➤ **پاسخ:**

۱- با تقوا و عادل باشد.

۲- زمان شناس باشد و بتواند احکام دین را متناسب با نیازهای روز استخراج کند.

۸. انتخاب «ولی فقیه» به چه شیوه‌هایی انجام می‌گیرد؟ توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** به طور مستقیم (یک مرحله‌ای) یا غیر مستقیم (دو مرحله‌ای) از طرف مردم انتخاب می‌شود و رهبری را به دست می‌گیرد. شیوه‌ی مستقیم با حضور مردم در اجتماعات و راه‌پیمایی‌های سراسری و شیوه‌ی غیر مستقیم شیوه‌ای است که در قانون اساسی پیش‌بینی شده است.

۹. راه‌های «شناخت فقیه واجد شرایط» را بنویسید.

➤ **پاسخ:**

الف) خود ما به اندازه‌ای از علم فقه اطلاع داشته باشیم که بتوانیم فقیه دارای شرایط را بشناسیم و تشخیص دهیم.

ب) از دو نفر عادل و مورد اعتماد که بتواند فقیه واجد شرایط را تشخیص دهند، بپرسیم.

ج) یکی از فقیهان، آن چنان مشهور باشد که انسان مطمئن شود و بداند که این فقیه، دارای شرایط است.

۱۰. ولی فقیه را تعریف کنید.

➤ **پاسخ:** از میان فقیهان دارای شرایط، آن کس که توانایی لازم برای برپایی و اداره‌ی حکومت را دارد، براساس احکام دین، رهبری جامعه را به دست می‌گیرد و به پیاده کردن قوانین الهی در جامعه اقدام می‌کند. فقیهی که این مسئولیت را بر عهده دارد، ولی فقیه می‌نامند.

۱۱. «مرجع تقلید» را تعریف کنید.

➤ **پاسخ:** فقیهانی که با تفکر در آیات و روایات و با کمک گرفتن از موازین دقیق عقل، احکام را بدست می‌آورند و در اختیار مردم قرار می‌دهند و مردم نیز در احکام دین از آنان تقلید یا پیروی می‌کنند را «مرجع تقلید» می‌گویند.

۱۲. تفقه را تعریف کنید.

➤ **پاسخ:** تفکر عمیق در دین و احکام دینی را در اصطلاح «تفقه» می‌گویند.

۱۳. در عصر غیبت، «مرجعیت علمی» و «حکومت اسلامی» چگونه تداوم می‌یابد؟

➤ **پاسخ:** در عصر غیبت، مرجعیت علمی در شکل «مرجعیت فقیه» و حکومت اسلامی در چهارچوب «ولایت فقیه» تداوم می‌یابد.

۱۴. فقها چگونه احکام را به دست می‌آورند؟

➤ **پاسخ:** فقیهان با تفکر در آیات و روایات و با کمک گرفتن از موازین دقیق عقل، احکام را به دست می‌آورند.

۱۵. در عصر غیبت، بنا به فرمان امام عصر (عج)، مرجعیت علمی و ولایت ظاهری مسلمانان چگونه انجام می‌گیرد؟

➤ **پاسخ:** در دوره‌ی غیبت بنا به فرمان امام زمان (عج) و به نیابت از ایشان فقیه واجد شرایط دو مسئولیت «مرجعیت علمی» و «رهبری و ولایت ظاهری» را بر عهده دارد و در حد توان، جامعه‌ی اسلامی را در مسیر اهداف الهی هدایت و رهبری می‌کند فقیهان با تفکر در آیات و روایات و با کمک گرفتن از موازین دقیق عقل، احکام را به دست می‌آورند و در اختیار مردم قرار می‌دهند.

۱۶. چرا مرجع باید «عادل» و «زمان شناس» باشد؟

➤ **پاسخ:** مرجع باید عادل باشد تا مردم بتوانند به او اعتماد کرده و از دستوراتش پیروی کنند. مرجع باید زمان شناس باشد تا بتواند شرایط جدید و نیازهای زمان را بشناسد و احکام دین را متناسب با نیازهای روز استخراج کند.

۱۷. سه شرط مشترک از شرایط «ولی فقیه» (رهبر) و «مرجع تقلید» کدام‌اند؟

➤ **پاسخ:**

۱- با تقوا بودن ۲- عادل بودن ۳- زمان شناس بودن

۱۸. به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

الف) تشخیص شرایط رهبری جامعه بر عهده کیست؟

ب) مشروعیت رهبر جامعه در چیست؟

ج) در دوره غیبت، فقیه واجد شرایط چه مسئولیتی را بر عهده دارد؟

➤ **پاسخ:**

الف) تشخیص شرایط رهبری جامعه بر عهده مجلس خبرگان است.

ب) مشروعیت رهبر جامعه در این است که شرایط تعیین شده در دین را دارا باشند.

ج) بنابه روایات، در دوره غیبت فقیه واجد شرایط، دو مسئولیت، مرجعیت دینی و رهبری ولایت را بر عهده دارد.

۱۹. به سؤالات زیر پاسخ دهید.

الف) در چه صورت پیروی از دستورات رهبر جامعه حرام است؟

ب) چرا هر کس نمی‌تواند به طور جداگانه برای خود ولی فقیه انتخاب کند؟

➤ **پاسخ:**

الف) اگر رهبر جامعه مشروعیت نداشته باشد یا آن را از دست بدهد در این صورت پیروی از دستورات وی حرام است.

ب) زیرا اداره جامعه تنها با یک مجموعه قوانین و یک رهبری امکان پذیر است، در غیر این صورت هرج و مرج و تفرقه و پراکندگی پیش می‌آید.

۲۰. عبارتهای ذیل را کامل کنید.

الف) چون ولی فقیه بیان کننده اسلام است، انتخاب وی نمی‌تواند مانند انتخاب مرجع تقلید باشد.

ب) پیامبر اکرم (ص) فرمود: «حال کسی که ندارد، سخت‌تر از حال یتیمی است که پدر را از دست داده است.»

ج) امام عصر (عج) در پاسخ به اسحاق بن یعقوب فرمود: در رویدادهای زمان به رجوع کنید.

➤ **پاسخ:** الف) قوانین و مقررات اجتماعی ب) از امام خود دور افتاده و به او دسترسی ج) راویان حدیث ما

درس دوازدهم

ویژگی‌های حکومت اسلامی

دعوت کن به راه پروردگارت
با حکمت و دانش و پند و اندرز نیکو
و با آنان به شیوه نیکوتر مجادله کن

بررسی آیات و مفاهیم
أَذْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ
بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ
وَ جَاءَ لَهُمْ بِآلَتِي هِيَ أَحْسَنُ.

پیام آیه:

۱- از ویژگی‌های رهبر جامعه (ولی فقیه) این است که با روش‌های درست و منطقی به روشنگری مردم بپردازد و تلاش کند که آنان به روشن بینی و بصیرت لازم برسند.

۲- تأکید بر محتوای عقلانی و خردمندانه دین

۳- خداوند برای دعوت به دین ۳ روش را به پیامبر (ص) توصیه می‌کند: ۱- حکمت و استدلال ۲- پند و اندرز نیکو ۳- مجادله احسن.

پایداری کن، همان طور که فرمان یافته‌ای
و آنان که با توجه به خدا روی آورده‌اند
سرکشی و طغیان نکنید.
که او بدان چه می‌کنید، بیناست.

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ
وَمَنْ تَابَ مَعَكَ
وَلَا تَطْغَوْا
إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

پیام آیه:

۱- ولی فقیه یا رهبر باید در تصمیم‌گیری قاطع و استوار باشد و با توکل بر خدا برنامه‌ها را پیش ببرد و مانع خلل و سستی در نظام اسلامی شود.
۲- رهبر جامعه باید در استقامت و پایداری، پیشگام همه باشد؛ که استقامت و پایداری پاداش الهی را در پی خواهد داشت.
۳- با توجه به عبارت (وَمَنْ تَابَ مَعَكَ) نتیجه می‌گیریم پایداری رهبر بدون همراهی و پایداری امت بی نتیجه خواهد ماند.
۴- رهبر باید در همه موارد طبق فرمان (قانون) عمل کند و اعتدال را در کارها رعایت کند.

به مهر الهی با آنان نرم شدی
اگر تندخو و سخت دل بودی
از گرد تو پراکنده می‌شدند.
پس از آنان در گذر
و برای آنان طلب آموزش کن
و در امور با آنان مشورت کن
پس هنگامی که تصمیم گرفتی بر خداوند توکل کن
به راستی که خداوند توکل کنندگان را دوست دارد.

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ
وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ
لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ
فَاعْفُ عَنْهُمْ
وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ
وَ شَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ
فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

پیام آیه:

۱- رهبر باید نسبت به مردم جامعه خود دلسوز باشد و از کوتاهی‌های مردم در گذرد و برای آنان از خدا طلب آموزش کند.
۲- رهبر باید با مردم جامعه خود مشورت کند و تصمیم‌گیری‌های خود را پس از مشورت انجام دهد.
۳- اشاره به نرم خوبی و مهربانی پیامبر (ص)، دارد که علت تجمع مسلمین به دور ایشان بوده است.
۴- خداوند به پیامبر (ص) دستور می‌دهد که پس از مشورت و تصمیم‌گیری بر خدا توکل کند که توکل بر خدا مهم‌ترین عامل تقویت عزم است.

آفریننده شما خدای مهربان است
پس شما پیرو من باشید
و امر مرا فرمان برید

وَ إِنَّ رَبَّكُمْ الرَّحْمَنُ
فَاتَّبِعُونِي
وَ أَطِيعُوا أَمْرِي

پیام آیه:

۱- مردم می‌بایست که از رهبر جامعه تبعیت و پیروی کنند و همگی تابع قوانین و مقررات حکومت اسلامی باشند.

بررسی متن

ولایت و رهبری در جامعه اسلامی، به جانشینی و نیابت از رسول خدا (ص) و امامان (ع) انجام می‌شود و رهبر با پیروی از آن بزرگواران، قوانین اسلامی را در جامعه به اجرا در می‌آورد و پیاده می‌کند. از این رو، ولی فقیه به عنوان رهبر جامعه اسلامی، از راهنمایی قرآن کریم بهره می‌برد و رسول خدا و اهل بیت ایشان (ع) را اسوه و سرمشق قرار می‌دهد و می‌کوشد که به شیوه آنان عمل نماید.

ویژگی‌های رهبر از نظر قرآن

- ۱- رهبر نسبت به مردم جامعه خود دلسوز و مهربان است، از کوتاهی‌های مردم می‌گذرد و برای آنان از خداوند آمرزش می‌خواهد.
- ۲- با مردم جامعه خود مشورت می‌کند و تصمیم‌گیری‌های خود را پس از مشورت انجام می‌دهد. با توجه به توسعه جوامع و لزوم مشورت، نهادهای مشورتی گوناگونی در جمهوری اسلامی وجود دارد.
- ۳- ولی فقیه در تصمیم‌گیری قاطع و استوار است و با توکل بر خداوند برنامه‌ها را به پیش می‌برد و مانع خلل و سستی در نظام اسلامی می‌شود.
- ۴- با روش‌های درست و منطقی به روشننگری مردم می‌پردازد و تلاش می‌کند که آنان به روشن بینی و بصیرت لازم برسند و راه حق را از باطل تشخیص دهند و در دام دشمنان خدا و مردم نیفتند.

ویژگی‌های رهبر از نظر معصومین

- ۱- رهبر جامعه اسلامی نسبت به سرنوشت جامعه و اصول اسلامی استوار و قاطع است و اجازه نمی‌دهد قوانین اسلامی مورد بی توجهی قرار گیرد.
- ۲- رهبر جامعه اسلامی نگاه برابر و مطابق قانون به آحاد جامعه دارد و با مردم مناطق مختلف کشور و اقوام گوناگون به مساوات رفتار می‌کند.
- ۳- تربیت و هدایت مردم به دین خدا و سعادت حقیقی را مهم‌ترین حق مردم می‌داند و تلاش می‌کند که این مسئولیت را به خوبی انجام دهد.
- ۴- رهبر، در برابر مردم و به خصوص مستمندان و مستضعفان، متواضع و فروتن و در برابر ستمکاران و مستکبران، با عزت، نفوذناپذیر و مقتدر عمل می‌کند.

تفکیک

- با توجه به نامه علی (ع) به مالک اشتر فرمانروای مصر که در آن سیمایی از حکومت اسلامی و حاکم اسلامی ترسیم شده بود و به عهدنامه مالک معروف است، فرمان‌ها و علل صدور آن‌ها را بررسی می‌کنیم:
- ۱- دستور: دل خویش را نسبت به مردم تحت حکومت مهربان قرار بده و با همه دوست و مهربان باش. علت: چرا که مردم دو دسته‌اند، دسته‌ای برادر دینی تو و دسته دیگر در آفرینش همانند تو اند.
 - ۲- دستور: اگر با مقام و قدرتی که داری دچار تکبر یا خود بزرگ بینی شدی به بزرگی حکومت خداوند که برتر از توست، بنگر. علت: زیرا این کار تو را از آن سرکشی نجات می‌دهد، تندروی تو را فرو می‌نشاند و عقلت را به جایگاه اصلی باز می‌گرداند.
 - ۳- دستور: دوست داشتنی‌ترین چیزها نزد تو، آن چیزی باشد که در حق میانه‌ترین، در عدل شامل‌ترین و در جلب خشنودی مردم فراگیرترین است. علت: زیرا خشم عمومی مردم، خشنودی خواص و نزدیکان را از بین می‌برد و رضایت عمومی، خشم خواص را بی‌اثر می‌کند.
 - ۴- دستور: کسانی را که اهل عیب‌جویی از دیگران‌اند، از خود دور کن؛ علت: زیرا مردم عیب‌هایی دارند که مدیر و رهبر جامعه باید بیش‌تر از همه در پنهان کردن آن‌ها بکوشد.
 - ۵- دستور: در قبول و تصدیق سخن چین شتاب مکن؛ علت: زیرا سخن چین در لباس نصیحت ظاهر می‌شود، اما خیانتکار است.
 - ۶- دستور: با ترسو مشورت نکن. علت: زیرا که در انجام دادن کارها روحیه تو را سست می‌کند.
 - ۷- دستور: هرگز نیکوکار و بدکار در نظرت یکسان نباشد؛ علت: زیرا که در این صورت، نیکوکاران به کار خیر بی رغبت و بدکاران به کار بد تشویق می‌شوند.
 - ۸- دستور: خدا را خدا را! در خصوص طبقات محروم... برای خدا پاسدار حقی باش که خدا برای آنان معین فرموده است... مبادا دل مشغولی‌های حکومت تو را از رسیدگی به آنان باز دارد... برای رفع مشکلات آن‌ها به گونه‌ای عمل کن که در پیشگاه خدا معذور باشی. علت: زیرا این گروه بیش‌تر از دیگران به عدالت نیازمندند.

وظیفه مردم نسبت به رهبر و حکومت اسلامی

وظیفه مردم نسبت به رهبر از نظر قرآن

- ۱- مردم مسئولیت دارند از رهبر جامعه تبعیت کنند و پایبند قوانین و مقررات حکومت اسلامی باشند.
- ۲- برای اجرای قوانین اسلام، پیشرفت جامعه و ناکام گذاشتن دشمنان خدا و مردم، از خود استقامت و پایداری نشان دهند.
- ۳- وحدت و همبستگی اجتماعی خود را بر محور رهبری جامعه حفظ کنند تا قدرت‌های ستمگر نتوانند در کشور اسلامی نفوذ کنند و عزت و استقلال جامعه را به خطراندازند.
- ۴- خود را برای مقابله با ظالمان و مستکبران آماده کنند به طوری که آنان فکر تهاجم به سرزمین اسلامی را در سر نپروراند.

وظیفه مردم نسبت به رهبر از نظر پیشوایان دین

- ۱- آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی خود را افزایش دهند تا بتوانند در شرایط پیچیده‌ای که قدرت‌های ظالم در دنیا ایجاد می‌کنند، تصمیمات صحیح بگیرند و درست عمل کنند.
- ۲- خیرخواه و نصیحت‌گر و یاری‌دهنده رهبر باشند.
- ۳- وظیفه امر به معروف و نهی از منکر را با روش‌های درست و تاثیرگذار انجام دهند و مانع گسترش بدی‌ها و زشتی‌ها و کم‌رنگ شدن خوبی‌ها و نیکی‌ها گردند.
- ۴- در جهت آبادانی کشور بکوشند.
- ۵- در حفظ اموال عمومی تلاش کنند.
- ۶- منافع کلّ جامعه و نظام اسلامی را بر منافع فردی خود ترجیح دهند.

*** رابطه متقابل رهبر و مردم از نظر حضرت علی (ع)**

«... و بزرگترین حقی که خدا واجب کرده است، حق رهبر بر مردم و حق مردم بر رهبر است، حقوقی که خداوند بر هر یک از این دو نسبت به هم واجب کرده و آن را سبب دوستی و الفت آنان و ارجمندی دینشان قرار داده است، مردم جز به صلاح حاکمان، اصلاح نپذیرند و حاکمان جز به پایداری مردم، نیکو نگردند، پس هنگامی که مردم، وظیفه خود را نسبت به حاکم انجام دادند و حاکم نیز حق آنان را ادا کرد، حق در میان جامعه ارزشمند می‌شود.»

نظام اسلامی و مردم سالاری

نظام جمهوری (دموکراتیک) یا مردم سالار، حکومتی است که براساس نظر و رأی اکثر مردم پدید آمده است. یعنی اکثریت مردم، نوع حکومت خود را تعیین کرده‌اند، نه فرد یا گروهی خاص، در این نوع حکومت مردم همواره در تعیین سرنوشت خود دخالت دارند و از راه‌های تعیین شده در قانون آن را دنبال می‌کنند.

این ویژگی در نظام اسلامی کاملاً وجود دارد و لفظ «جمهوری» در کنار «اسلامی» بیانگر آن است. مردم ایران با قیام و انقلاب خود، جمهوری اسلامی را بر پا کردند و به قانون اساسی که شکل حکومت و خطوط کلی آن را تعیین می‌کند، رأی دادند و با شرکت دائم در انتخابات‌های مختلف هم در امور کشور دخالت می‌کنند و هم پایبندی خود را به اصل نظام اسلامی و قانون اساسی نشان می‌دهند.

تفاوت نظام‌های جمهوری رایج در جهان و جمهوری اسلامی

- ۱- حکومت اسلامی بر مبنای قوانین اسلامی تشکیل می‌شود و قانون‌گذاران نمی‌توانند برخلاف دستورات الهی قانون تنظیم کنند و به همین جهت این نظام، «مردم سالاری دینی» نامیده شده است.
 - ۲- دموکراسی رایج در جهان، هدف خود را صرفاً تأمین خواسته‌های دنیوی مردم قرار داده است و نسبت به ارزش‌های الهی بی‌اعتناست. اما هدف اصلی از نظام اسلامی سعادت اخروی و برقراری عدالت اجتماعی است و آسایش و رفاه مردم را در این چهارچوب برقرار می‌کند.
- سوال:** چرا هدف اصلی نظام اسلامی، سعادت اخروی و برقراری عدالت اجتماعی است؟
- پاسخ: زیرا تا انسان‌ها در آن دو جهت حرکت نکنند، آسایش و رفاه عمومی را به دست نخواهند آورد؛ بلکه فقط گروه‌های خاصی به ثروت‌های عظیم خواهند رسید و اکثریت مردم محروم خواهند ماند.

حکومت اسلامی، زمینه ساز حکومت جهانی امام عصر (عج)

برقراری حکومت اسلامی در عصر غیبت، علاوه بر این که یک ضرورت اساسی در اجرای احکام اسلامی است، به منتظران فرصت آماده سازی برای ظهور را می‌دهد.

مرجعیت و ولایت فقیه در عصر غیبت، همان چراغ هدایتی است که در پرتو آن می‌توان راه را از بی‌راهه شناخت، همچنین، حکومت اسلامی قلعه و حصار محکمی است که منتظران در آن، به آماده سازی و تشکل خود می‌پردازند. بنابراین:

تشکیل حکومت اسلامی در عصر غیبت به معنای ارائه یک الگو از حاکمیت دینداران است که با الهام از تعالیم انبیاء، برای خوشبختی و سعادت دنیا و آخرت انسان‌ها تلاش می‌کنند. در این حکومت، زمینه عبودیت، معنوی خواهی، برابری و عدالت، به همراه توسعه و سازندگی کشور و رفاه و آسایش عمومی به طور نسبی فراهم می‌آید دینداران و حق طلبان جهان امیدوار به تجدید حیات فضائل اخلاقی و کرامت‌های انسانی می‌شوند و جهانیان آماده ظهور موعود جهانی خواهند شد.

وجود حکومت اسلامی می‌تواند امکان مقابله با توطئه‌ها و تهاجم‌ها را فراهم آورد و محرومان را حمایت کند که دشمنی ستمکاران را به دنبال دارد، اما سبب تقویت جبهه حق در دنیا می‌شود و ما را به حکومت عدل جهانی نزدیک‌تر می‌سازد.

بررسی سوالات امتحانی

۱. چگونه حکومت اسلامی ایران می‌تواند زمینه ساز حکومت حضرت مهدی (عج) باشد؟

➤ **پاسخ:** تشکیل حکومت اسلامی در عصر غیبت به معنای ارائه یک الگو از حاکمیت دینداران است که با الهام از تعالیم انبیا برای خوشبختی و سعادت دنیا و آخرت انسان‌ها تلاش می‌کنند. در این حکومت زمینه‌ی عبودیت، معنویت خواهی، برابری و عدالت به همراه توسعه و سازندگی کشور و رفاه در آسایش عمومی فراهم می‌آید با این حکومت عطر معنویت و عدالت در جهان گسترده می‌شود و دینداران و حق طلبان جهان امیدوار به تجدید حیات فضایل اخلاقی کرامت‌های انسانی می‌شوند و جهانیان آماده‌ی ظهور موعود جهانی خواهند شد.

۲. چرا نظام اسلامی را «مردم سالاری دینی» نامیده‌اند؟

➤ **پاسخ:** حکومت مردم سالار حکومتی است که در آن خواست اکثریت مردم بر سرنوشت جامعه حاکم است، نه خواست و اراده‌ی فرد یا گروهی خاص، این ویژگی در نظام اسلامی کاملاً تحقق دارد، با این تفاوت که مبنای نظام اسلامی، حاکمیت اراده و قانون الهی بر همه‌ی بخش‌های جامعه، با خواست و قبول مردم است. به همین جهت این نظام، مردم سالاری دینی نامیده شده است.

۳. تفاوت اصلی نظام اسلامی با سایر حکومت‌های دموکراتیک در چیست؟

➤ **پاسخ:** تفاوت اصلی میان حکومت‌های دموکراتیک رایج در جهان و حکومت اسلامی در این است که حکومت اسلامی مسئول اجرای قوانین اسلامی است و فقیه تابع ضوابط و قوانین دینی است و به همین جهت، این نظام مردم سالار دینی نامیده شده است. دموکراسی رایج در جهان، هدف خود را در تأمین خواسته‌های دنیوی مردم قرار داده است و نسبت به ارزش‌های الهی بی‌اعتنا است. اما نظام اسلامی، سعادت اخروی و برقراری عدالت اجتماعی را هدف اصلی خود قرار داده است.

۴. رابطه‌ی میان رهبر و مردم را از نظر حضرت علی (ع) بنویسید؟

➤ **پاسخ:** «... و بزرگترین حقی که خدا واجب کرده است، حق رهبر بر مردم و حق مردم بر رهبر است، حقوقی که خداوند بر هر یک از این دو نسبت به هم واجب کرده و آن را سبب دوستی و الفت آنان و ارجمندی دینشان قرار داده است، مردم جز به صلاح حاکمان، اصلاح نپذیرند و حاکمان جز به پایداری مردم، نیکو نگردند، پس هنگامی که مردم، وظیفه خود را نسبت به حاکم انجام دادند و حاکم نیز حق آنان را ادا کرد، حق در بین این‌ها ارزشمند می‌شود.»

۵. حضرت علی (ع) در عهد نامه مالک، راه جلوگیری از تکبر و خود بزرگ بینی در مقام و قدرت را چه چیزی ذکر فرمودند؟ چرا؟

➤ **پاسخ:** توجه به بزرگی حکومت خداوند، زیرا این کار انسان را از سرکشی نجات می‌دهد، تند روی او را فرو می‌نشاند و عقلش را به جایگاه اصلی باز می‌گرداند.

۶. با توجه به آیات قرآن ویژگی‌های رهبری را بنویسید. (۲ مورد)

➤ **پاسخ:**

۱- با مردم جامعه خود مشورت و تصمیم‌گیری‌ها را پس از مشورت انجام دهد.

۲- نسبت به مردم جامعه خود دلسوز و مهربان باشد و از کوتاهی مردم در گذرد و برای مردم از خدا طلب آموزش کند.

۷. آیه شریفه: «وَإِنْ رَأَيْتُمْ الرَّحْمَانَ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي» ترجمه و یک پیام از آن استخراج کنید.

➤ **پاسخ:** ترجمه: آفریننده شما خدای مهربان است پس شما پیرو من باشید و امر مرا فرمان برید.

مفهوم: مردم باید از رهبر جامعه تبعیت کنند و تابع قوانین و مقررات حکومت اسلامی باشند.

۸. جمله زیر را تکمیل کنید.

دوست داشتنی‌ترین چیزها نزد رهبر باید در حق، در شامل‌ترین و در جلب خشنودی مردم باشد.

➤ **پاسخ:** میانه‌ترین - عدل - فراگیرترین

۹. وظیفه از وظایف مردم نسبت به رهبر از نظر پیشوایان دین را بیان کنید.

➤ **پاسخ:** - در جهت آبادانی کشور بکوشند. -۲ در حفظ اموال عمومی تلاش کنند.

درس سیزدهم

عزت نفس

ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم
و آنان را در خشکی و دریا برنشانیدیم
و از چیزهای پاکیزه روزیشان دادیم
و برتری کاملشان بخشیدیم
بر بسیاری از آفریدگان خویش

بررسی آیات و مفاهیم
وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ
وَ حَمَلْنَا هُمْ فِي الْبَرْ وَ الْبَحْرِ
وَ رَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَ فَضَّلْنَا هُمْ
عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

پیام آیه:

۱- کرامت و برتری انسان بر سایر مخلوقات را نشان می‌دهد.

۲- کرامت انسان بر بسیاری از مخلوقات در گرو خویشتن شناسی و درک خود واقعی (خود عالی) اوست.

۳- برتری انسان بر بسیاری از مخلوقات نتیجه بعد غیر مادی (روح) اوست.

برای آنان که نیکی کردند.
پاداشی نیکوتر و فزون‌تر است.
و چهره‌شان را تیرگی و خواری نپوشاند
آنان اهل بهشتند
و همیشه در آن جایند.

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا
الْحُسْنَى وَ زِيَادَةً
وَ لَا يَرْهَقُ وُجُوهُهُمْ قَتَرٌ وَ لَا ذِلَّةٌ
أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ
هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

پیام آیه:

۱- آیه سیمای انسان عزیز را ترسیم می‌کند که در برابر تمایلات دانی می‌ایستد و به نیکی‌ها روی می‌آورد و گرد ذلت بر چهره‌اش نمی‌نشیند.

۲- جایگاه انسان‌های عزیز، بهشت جاویدان است.

و آنان که به دنبال کسب بدی‌ها رفتند
به قدر همان بدی‌ها مجازات دارند.
و غبار ذلت و خواری آنان را فراگرفته است.

وَ الَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ
جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا
وَ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ

پیام آیه:

۱- آیه سیمای انسان‌های ذلیل را ترسیم می‌کند که از تمایلات دانی پیروی کرده و به گناه و زشتی روی آوردند و خواری و ذلت چهره آنها را

می‌پوشاند.

۲- انسان‌های ذلیل به میزان بدی‌های خود مجازات می‌شوند.

و عزت مخصوص خدا
و پیامبر او
و برای مؤمنان است.
ولی منافقان نمی‌دانند.

وَ لِلَّهِ الْعِزَّةُ
وَ لِرَسُولِهِ
وَ لِلْمُؤْمِنِينَ
وَ لَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ

پیام آیه:

۱- قرآن ابتدا عزت را به خدا و سپس به پیامبر (ص) و پس از آن به مؤمنین نسبت می‌دهد.

۲- منافقان بهره‌ای از عزت و کرامت نبرده‌اند.

کسی که خواهان عزت است
تمام عزت برای خداست

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ
فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا

پیام آیه:

۱- خداوند سرچشمه عزت است و راه کسب و پرورش عزت، بازگشت به سوی خدا و قبول فرمان اوست.

بررسی متن

عزت نفسی

* عزت به معنی شکست ناپذیری است. انسان عزیز کسی است که در مقابل دیگران تسلیم نمی‌شود و شکست نمی‌خورد. بنابراین، وقتی می‌گوییم فلان شخص دارای عزت نفس است، منظورمان این است که او نفسی شکست ناپذیر دارد و تسلیم نمی‌شود.

در مقابل عزت، «ذلت» قرار دارد که به معنی شکست پذیری و تسلیم شدن است. شخص ذلیل کسی است که خود را تسلیم دیگری می‌کند.

* طبق آیات قرآن، خداوند به انسان کرامت و بزرگی بخشیده و بر بسیاری از مخلوقات برتری داده و خطاب به وی فرموده:

«ای فرزند آدم، این موجودات و مخلوقات را برای تو آفریدم و تو را برای خودم» یعنی خداوند مخلوقات دیگر را آفرید تا بشر از آن‌ها بهره بگیرد و انسان را آفرید تا به جایگاه قرب الهی نایل شود و به دیدار او برسد و در بهشتی که خدا برایش آماده کرده، میهمان ابدی او گردد و آنچه از زیبایی و خوبی و لذت که می‌شناسد و تمنا می‌کند یا نمی‌شناسد و خدا می‌داند، از دست با کرامت الهی بگیرد.

سوال: انسان باید در برابر چه چیزی و چه کسی عزیز و شکست ناپذیر باشد؟

پاسخ: ۱- در برابر خواسته‌های نامشروع درونی که سبب روی آوردن ما به گناه می‌شوند.

۲- در برابر دشمنان ظالم و ستمگر بیرونی که می‌خواهند در مقابل ظلم آنان تسلیم باشیم و ذلت را بپذیریم.

* قرآن کریم به ما می‌آموزد که هر کسی در برابر تمایلات نامشروع بایستد و به نیکی‌ها روی آورد و از گناه دوری کند، گرد ذلت بر چهره او نمی‌نشیند، یعنی عزیز می‌شود، عزیز در برابر گناه، هر کس از این قبیل تمایلات دنباله روی کند به گناه و زشتی روی آورد، خواری و ذلت چهره او را می‌پوشاند، ذلت در برابر گناه.

* انسانی که نفس خود را عزیز و شکست ناپذیر کرده، توانایی کنترل هوس‌ها و تمایلات نابجای خود را دارد و در مقابل تحریک و تشویق دیگران به گناه، ایستادگی می‌کند و به آن‌ها پاسخ «نه» می‌دهد.

* برخی از افراد در توجیه خطا و گناه خود عوامل تحریک کننده بیرونی را مقصر جلوه می‌دهند و خطای خود را بر دوش آن عوامل می‌گذارند. اما این گونه افراد باید توجه کنند که عوامل بیرونی فقط زمینه‌ساز هستند، نه بیشتر. چه بسیار انسان‌هایی که همان زمینه‌ها را می‌بینند و اما با قدرت روحی و اراده قوی در مقابل گناه می‌ایستند و آن را شکست می‌دهند.

عزت نفس و بندگی خداوند

قرآن کریم راه تقویت ایستادگی و عزت در برابر هوس و گناه را به ما نشان داده است و آن روی آوردن به خداست.

خداوند که خالق تمام جهانیان است، حقیقت شکست ناپذیری است که همه مخلوقات تسلیم اویند. سرچشمه تمام عزت‌ها خداست و هر کس که دنبال عزت است باید خود را به این سرچشمه پیوند دهد.

قرآن کریم ابتدا عزت را برای خدا دانسته، سپس برای رسول خدا (ص) که بنده خالص اوست و پس از آن برای مؤمنین که با پیروی از رسول خدا (ص) بندگی خدا را پذیرفته‌اند و تسلیم او شده‌اند.

امیر المومنین علی (ع) در وصف انسان‌هایی که عزت خود را در بندگی خدا یافته و برگناه و هوس پیروز شده‌اند، می‌فرماید:

خدا در نفس آنان بزرگ است.

و غیر خدا در چشم آنان کوچک

عَظَمَ الْخَالِقُ فِي أَنْفُسِهِمْ

فَصَغَّرَ مَادُونَهُ فِي أَعْيُنِهِمْ

پیام حدیث:

عدم احساس حقارت معلول معرفت به سرچشمه کرامت‌ها (خدا) است. (کسی که خدا را درست می‌شناسد، همه امور غیر خدایی در نظرش

کوچک جلوه می‌کند.) همچنین برای تسلیم نشدن در برابر ظالمان و حفظ عزت نفس خود در مقابل آنان می‌فرماید:

بنده دیگری مثل خود نباش

چرا که خدا تو را آزاده آفریده است.

لَا تَكُنْ عَبْدًا غَيْرِكَ

وَ قَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ حُرًّا

نمونه‌هایی از زندگی عزت مندانه پیشوایان دین

پیشوایان ما چون بنده حقیقی خدا بودند، در سخت‌ترین شرایط زندگی، عزت مندانه زیستند و هرگز تن به خواری ندادند.

پیامبر اکرم (ص)، هنگامی که در محاصره طاقت فرسای مشرکان مکه بود و جز ابوطالب و یاران اندک، پشتوانه دیگری نداشت، به بزرگان مکه که وعده ثروت و قدرت به او می‌دادند، فرمود:

«اگر خورشید را در دست راستم و ماه را در دست چپم بگذارید، از راه حق دست بر نمی‌دارم.»

امام حسین (ع)، آن گاه که یزیدیان از او می‌خواستند تسلیم شود تا جان‌ش محفوظ بماند، می‌فرمود:

«مرگ با عزت از زندگی با ذلت برتر است»

و می‌فرمود:

«به خدا سوگند من دست ذلت به شما نمی‌دهم و همچون بردگان فرار نمی‌کنم.» حضرت زینب (س) پس از تحمل انبوه مصائب و سختی‌ها، که هر کدام از آن‌ها روح یک انسان معمولی را می‌شکند، در پاسخ به جمله عبیدالله بن زیاد، حاکم کوفه، که می‌خواست سید الشهداء و ایشان را تحقیر کند، فرمود:

«در این واقعه‌ای که برای ما پیش آمد، جز زیبایی از خدا ندیدم.»

حضرت یوسف (ع) در خلوت‌ترین مکانی که زلیخا ترتیب داده بود، در برابر هوس سرکش او ایستاد و در حالی که برده و غلام زلیخا محسوب می‌شد و می‌توانست بگوید من باید از او اطاعت کنم. اما هنگامی که زلیخا خواست نامشروع خود را با اصرار و تهدید مطرح کرد، یوسف با این که در اوج جوانی و زیبایی بود، خدا را به یاد آورد و گفت:

«خدایا به تو پناه می‌برم!»

آری، گرچه حضرت یوسف (ع) به زندان افتاد، اما عزت حقیقی را به دست آورد و بعدها به عزت ظاهری هم رسید و عزیز سرزمین مصر شد. نکته مهم: کسی که بنده حقیقی خدا شد، عزیز می‌شود و تن به ذلت و خواری در برابر گناه و گناهکاران نمی‌دهد و تسلیم آنان نمی‌شود. او خود را همواره در پیشگاه خدا می‌بیند و می‌داند که اگرچه او خدا را نمی‌بیند اما خدا او را می‌نگرد.

خودِ عالی و خودِ دانی

تمایلات انسان:

۱- تمایلات عالی: که مربوط به بُعد روحی و معنوی انسان است، مانند تمایل به دانایی، احسان، شجاعت، ایثار، خشن خلق، عدالت، عفاف و ...

توجه: تمایلات عالی مربوط به خودِ عالی انسان که همان بُعد روحی و معنوی اوست، می‌باشد.

۲- تمایلات دانی: که مربوط به بُعد حیوانی و دنیایی انسان است. مانند تمایل به ثروت، شهوت، غذاهای لذیذ و متنوع، زیور و زینت و رفاه و ...

توجه: تمایلات دانی مربوط به خودِ دانی که همان بُعد حیوانی و دنیایی می‌باشد، است.

* انسان باید به گونه‌ای زندگی خود را تنظیم کند که توجه به تمایلات دانی، مانع رشد و شکوفایی تمایلات عالی نگردد و در حقیقت تمایلات دانی، تمایلات بدی نیستند، بلکه برای زندگی در دنیا لازم هستند، اما نباید از حد تجاوز کنند و مانع رشد تمایلات عالی شوند.

حد و مرز این تمایلات و نیازها را خدا می‌داند و خداوند چگونگی بهره‌مندی از آن‌ها را مشخص کرده تا انسان بتواند تمایلات عالی را در خود رشد دهد و به کمال رساند.

* عقل و وجدان، انسان را به تمایلات عالی فرا می‌خواند، چون به دنبال خوشبختی همیشگی اوست. اما هوی و هوس (نفس اماره) از انسان می‌خواهد که فقط به غرایز و تمایلات دانی مشغول باشد و توجهی به تمایلات عالی نداشته باشد.

* انسان عزیز همواره به ندای عقل و وجدان و نفس لوامه گوش فرا می‌دهد. و تسلیم نفس اماره نمی‌شود. اما انسان ذلیل، در درون شکست می‌خورد و تسلیم نفس اماره می‌شود.

بنابراین، انسان گناهکار پیش از آن که در مقابل عوامل بیرونی تسلیم شود، ابتدا در خود می‌شکند و حقارت را پذیرا می‌شود.

کسی که در مقابل دیگران تن به ذلت می‌دهد، ابتدا در مقابل تمایلات پستِ درونِ خود شکست خورده و ذلیل شده است. او عزت خود را از دست داده و به دنائت و پستی دچار شده است.

* اکثر گناهکاران و مجریان افرادی هستند که عزت نفس خود را از دست داده و تحقیر شده‌اند. بنابراین یکی از راه‌های مبارزه با کژی‌ها و زشتی‌ها در جامعه افزایش عزت نفس انسان و حفظ کرامت آن‌هاست.

بررسی سؤالات امتحانی

۱. میان کرامت نفس و گناه چه رابطه‌ای وجود دارد؟ چرا؟

➤ پاسخ: میان کرامت نفس و گناه رابطه معکوس برقرار است یعنی هر قدر کرامت نفس بالاتر می‌رود گناه کم‌تر می‌شود، زیرا تا انسان حقیر نشود و خود را کوچک نکند دست به گناه نمی‌زند، همان طور که هر قدر انسان خود را عزیز ببیند تن به ذلت گناه نمی‌سپارد.

۲. آیا می‌توان مسئولیت انجام دادن گناه را از دوش خود برداشت و به عوامل بیرونی منتقل کرد؟

➤ پاسخ: خیر، برخی در توجیه خطا و گناه خود از عوامل تحریک کننده یا شرایط اجتماعی و اقتصادی حرف می‌زنند و خطای خود را بر دوش آن عوامل می‌گذارند. درست است که آن عوامل زمینه سازند اما قدرت روحی و اراده انسان کجاست؟ برخی قوی‌اند و در مقابل گناه می‌ایستند و آن را شکست می‌دهند زیرا صاحب کرامت نفس‌اند و نمی‌خواهند در خود بشکنند و فرو بریزند.

۳. با توجه به این که آیهی ۱۰ سورهی فاطر خداوند را صاحب عزت معرفی می‌کند، راه بهره‌مندی از عزت الهی چیست؟

➤ **پاسخ:** هر کس به دنبال عزت است باید به این سرچشمه (خداوند) مراجعه کند و راه دیگری وجود ندارد زیرا همین آیه تمام عزت را از آن خدا می‌داند و برای دیگری که در مقابل خدا باشد، سهمی قائل نیست و راه و روش اصلی کسب عزت و کرامت بازگشت به سوی خدا و قبول فرمان‌های اوست.

۴. آیهی «مَنْ كَانَ يُرِيدِ الْعِزَّةَ جَمِيعًا» را ترجمه کنید و پیام آن را بنویسید.

➤ **پاسخ:** هر کس عزت را می‌خواهد پس تمام عزت از آن خداست. پیام آیه عبارت است از: «راه اصلی کسب عزت و کرامت بازگشت به سوی خداوند و قبول فرمان‌های اوست.»

۵. «تمایلات حقیقی انسان» چند دسته است آن‌ها را بنویسید.

➤ **پاسخ:** تمایلات حقیقی انسان دو دسته است:

۱- تمایلات عالی
۲- تمایلات دانی

۶. چگونه می‌توان «کرامت و عزت نفس» را پرورش داده و تقویت کرد؟

➤ **پاسخ:** چون سرچشمه ی عزت خداوند است پس راه و روش کسب عزت و کرامت نفس بازگشت به سوی خدا و قبول فرمان‌های اوست. هر کس که در این بازگشت مصمم‌تر و اطاعتش از خدا بیشتر باشد کرامت و عزتش بیشتر است.

۷. آیا می‌توان «تحریکات بیرونی و شرایط اجتماعی و اقتصادی» را عامل گناه دانست؟

➤ **پاسخ:** برخی در توجیه خطا و گناه خود از عوامل تحریک کننده یا شرایط اجتماعی و اقتصادی یاد می‌کنند و خطای خود را بر دوش آن عوامل می‌گذارند. درست است که عوامل زمینه‌ساز گناهند اما قدرت روحی و اراده‌ی انسان می‌تواند در مقابل گناه بایستد و آن را شکست دهد.

۸. چرا انسان صاحب کرامت، اهل پیمان شکنی نیست؟

➤ **پاسخ:** زیرا آن رامخالف کرامت خود می‌یابد و پیمانی را که با خدا بسته نمی‌شکند و بی‌وفایی نمی‌کند. بنابراین یکی از راه‌های ماندگاری بر پیمان تقویت احساس کرامت و عزت است.

۹. انسان صاحب کرامت در برخورد با نفس لوّامه و اماره چگونه عمل می‌کند؟

➤ **پاسخ:** انسان صاحب کرامت و عزت، همواره به سود نفس لوّامه عمل نمی‌کند و تسلیم نفس اماره نمی‌شود، اما انسان ذلیل در درون، شکست می‌خورد و تسلیم نفس اماره می‌شود. پس انسان گناهکار پیش از آن که در مقابل عوامل بیرونی تسلیم شود، ابتدا در خود می‌شکند و حقارت را پذیرا می‌شود.

۱۰. علت تسلیم شدن انسان در مقابل تحریکات بیرونی چیست؟

➤ **پاسخ:** اگر کسی توانایی کنترل شهوت خود را ندارد اگر در مقابل تحریک‌های بیرونی تسلیم می‌شود بدان جهت است که خود را در برابر این امور کوچک می‌بیند.

۱۱. انسان صاحب کرامت همواره به سود کدام نفس خود عمل می‌کند؟

➤ **پاسخ:** نفس لوّامه

۱۲. تحریکات بیرونی عوامل زمینه‌ساز گناهند، اما قدرت انسان می‌تواند در مقابل گناه بایستد.

➤ **پاسخ:** روحی و اراده‌ی انسان.

۱۳. براساس آیات قرآن کریم، برای یافتن عزت و پرورش آن در خود چه باید کرد؟ چرا؟

➤ **پاسخ:** باید به سراغ سرچشمه‌اش، یعنی خداوند رفت، زیرا تمام عزت از آن خداوند است و کس دیگری در مقابل او سهمی ندارد.

درس چهاردهم

زمینه‌های پیوند

به یقین مردان و زنان مسلمان
و مردان و زنان مؤمن
و مردان و زنان فرمان بردار
و مردان و زنان راستگو
و مردان و زنان شکیبا
و مردان و زنان فروتن
و مردان و زنان صدقه دهنده
و مردان و زنان روزه‌دار
و مردان پاک دامن و زنان پاک دامن
و مردان و زنانی که بسیار به یاد خدا هستند
آماده کرده است خداوند برای همه آنها
مغفرت و پاداش عظیمی را:

بررسی آیات و مفاهیم
إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ
وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْقَائِتِينَ وَالْقَائِتَاتِ
وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ
وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ
وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
وَالْمُتَّصِقِينَ وَالْمُتَّصِقَاتِ
وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ
وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ
وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ
أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ
مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

پیام آیه:

- ۱- یکسانی منزلت انسانی زن و مرد
- ۲- وعده‌های الهی برای پاداش اخروی مربوط به جنسیت خاصی نیست.
- ۳- زنان و مردان، ویژگی‌های فطری یکسان و هدف مشترک دارند.

و یکی از نشانه‌های او این است که همسرانی از خودتان برای شما آفرید.
تا با ایشان آرامش بیابید میانتان
همانا در آن نشانه‌هایی برای کسانی که می‌اندیشند هست.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا
لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً
إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُتَفَكَّرُونَ

پیام آیه:

- ۱- «آرامش و انس با همسر» از اهداف ازدواج را نشان می‌دهد
- ۲- خداوند در کنار آرامش و انس با همسر، به رابطه همراه با مودت و رحمت اشاره دارد.

و خداوند قرارداد برای شما
از جنس خودتان همسرانی
و قرار داد برای شما از همسرانتان
فرزندان و نوادگان
و روزی داد به شما از پاکیزه‌ها
آیا به باطل ایمان می‌آورند.
و به نعمت خدا کفر می‌ورزند.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ
مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا
وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ
بَنِينَ وَحَفَدَةً
وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ
وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ

پیام آیه:

- ۱- «رشد و پرورش فرزندان» از اهداف ازدواج را نشان می‌دهد.
- ۲- زن و مرد دوام وجود خود را در فرزند می‌بینند و رشد و بالندگی او را پایداری وجود خود می‌یابند.

بررسی متن

شخصیت انسانی زن و مرد

کلمه «انس»، «انسان» و «بنی آدم» در قرآن کریم اختصاص به جنس خاصی ندارد و هر پیامی که با این کلمات همراه شده، به زن و مرد، هر دو، مربوط می‌شود. زیرا زنان و مردان به عنوان افراد نوع انسان، ویژگی‌های فطری یکسان و هدف مشترکی دارند که با استفاده از سرمایه‌های ذاتی خود می‌توانند به آن هدف برسند و در بهشت جاوید خداوند منزل گزینند.

نقش‌های مکمل

* خداوند، زن و مرد را به گونه‌ای آفریده که زوج یکدیگر باشند. زوجیت میان زن و مرد آن گاه معنی دارد که هر دو تکمیل کننده یکدیگر باشند. بنابراین، زن و مرد گرچه در ویژگی‌های انسانی با هم مشترک هستند و خداوند برای هر دو هدف واحدی معین کرده است، اما از جهت «زن بودن» و «مرد بودن» تفاوت‌هایی دارند. این تفاوت‌ها نیز به گونه‌ای است که هر دو را به هم نیازمند کرده، بدون این که یکی بر دیگری برتری ذاتی پیدا کند. زیرا برتری هر کس نزد خداوند به تقواست که باید آن را در وجود خود پرورش دهد. پس هم مرد برای زن است و هم زن برای مرد.

* برخی تفاوت‌های زیستی و روان‌شناختی سبب شده که هر کدام از مرد و زن بتوانند در زندگی مشترک و خانوادگی نقش‌های متفاوتی را بر عهده بگیرند و یک خانواده متعادل را پدید آورند، مقصود از آفرینش انسان‌ها به صورت زوج، همین است. به طور مثال توانمندی عاطفی بالای زنان و قدرت جسمی که زن، با محبت مادری، فرزندان را رشد دهد و مرد با کار کردن خود نان آور خانواده باشد.

* متأسفانه گاهی به علت باورهای غلط فرهنگی و اجتماعی، رفتارهای نامناسبی نسبت به زنان روا داشته می‌شود که به هیچ وجه مورد تأیید دین اسلام نیست. اگر امروزه برخی افراد ارج و منزلت لازم را برای نقش مادری قائل نیستند و بر کار اقتصادی بیش از نقش مادری تأکید می‌کنند، ناشی از این اشتباه بنیادی است که می‌پندارند فضیلت و قدر و منزلت آدم‌ها به قدرت اقتصادی آن‌هاست.

* مهم‌ترین عامل پایداری خانواده، پس از ازدواج، درک درست زوجیت و مکمل هم بودن زن و مرد و عمل به این درک می‌باشد. اگر همسران از این موضوع غافل باشند، به سرعت در محیط خانه از هم بیگانه می‌شوند و با پیش آمدن کوچک‌ترین تنش از هم جدا می‌شوند. اما اگر درک متقابل از نیازها وجود داشته باشد، به تعبیر قرآن کریم، لباس یکدیگر می‌شوند و کاستی‌ها و نقص‌های یکدیگر را می‌پوشانند.

* هر جوانی باید قبل از ازدواج، برای خود برنامه‌ای تنظیم کند و با آموزش نزد معلمان تعلیم و تربیت و مطالعه کتاب‌های مناسب، به درک درستی از ازدواج و زندگی خانوادگی برسد، تا بتواند یک خانواده موفق را تشکیل دهد.

برنامه‌های آمادگی برای ازدواج

- ۱- تقویت عفاف و پاکدامنی در خود از آغاز بلوغ
- ۲- مشخص کردن هدف‌های خود از تشکیل خانواده
- ۳- شناخت ویژگی‌های روحی زن و مرد
- ۴- آشنایی با نقش خود در خانواده به عنوان زن یا شوهر، مادر یا پدر
- ۵- کسب آمادگی پذیرش مسئولیت در خانواده
- ۶- شناخت معیارها و شاخص‌های همسر مناسب

تقویت عفاف و پاکدامنی

* دوره بلوغ تا ازدواج از حساس‌ترین و ارزشمندترین دوره عمر انسان است. دوره گذر از کودکی و ورود به بزرگسالی و پذیرش مسئولیت‌های زندگی است. اگر جوان، این دوره را با پاکی و پاکدامنی بگذراند، راه رسیدن به بهشت را برای خود و فرزندان خود بسیار هموار کرده است. قرآن کریم از دختران و پسران می‌خواهد که قبل از ازدواج نیز، حتماً عفاف پیشه کنند. همچنین می‌خواهد که به هیچ وجه در پی رابطه پنهان و آشکار با جنس مخالف بر نیایند که زیان آن تا قیامت دامنگیر آنان خواهد شد و در نسل‌های آنان تأثیر خواهد گذاشت.

* هر جوانی به طور فطری و طبیعی خواستار ازدواج با کسی است که قبل از ازدواج پاکدامنی خود را حفظ کرده و به گناه آلوده نشده است. کسی که چنین خواستی دارد، باید خودش نیز اینگونه باشد. همچنین هر کس خواستار آن است که دیگران به اعضای خانواده او نظر سوء نداشته باشند، خودش هم باید چنین باشد، نظام هستی بر عدالت است، عمل هر کس، عکس العمل دارد که قسمتی از آن در این جهان ظاهر می‌شود و قسمتی دیگر در آخرت.

* در مسیر تشکیل خانواده، پیشگیری بهتر از درمان است. برای پیشگیری از گرفتاری به بیماری فساد و گناه باید کاری کنیم که در آستانه انجام گناه قرار نگیریم. در عصری که گسترش دهندگان فساد و فحشاء از آخرین دستاوردهای علمی برای رسیدن به مقاصد شوم خود بهره می‌برند، باید با زیرکی، شجاعت روحی و توکل بر خداوند، راه‌های نزدیکی به گناه را ببندیم و بینی شیطان را بر خاک بمالیم.

اقدامات مؤثر در حفظ پاکدامنی

- ۱- شناخت سیره و روش زندگی پیامبر اکرم، فاطمه زهرا و امامان بزرگوار (ع)
- ۲- انجام درست و به موقع نماز، به خصوص به صورت جماعت و با حضور در مسجد
- ۳- مشغول بودن به کارهای ضروری مانند درس خواندن، انجام کارهای منزل، یا اشتغالات مثبت، مثل کارهای فنی، هنری، همکاری در بسیج، کانون‌های فرهنگی و بنیادهای خیریه
- ۴- نگاه نکردن به فیلم‌ها، سایت‌ها و تصویرهای شهوت‌انگیز
- ۵- استقامت در برابر تحریک دیگران برای دیدن یک فیلم، یک پیام و مانند آن و توانایی «نه» گفتن به آن‌ها
- ۶- انتخاب دوست دیندار و نماز خوان و معاشرت نکردن با افراد بی بند و بار
- ۷- استفاده از لباس مناسب با شأن و منزلت انسان مسلمان
- ۸- شرکت در جلسات و مراسم مذهبی، مانند مجالس دعای کمیل و دعای ندبه، اعیاد و عزاداری‌ها و سخنرانی‌های پر محتوا

- ۹- دوری از مجالس تشویق کننده و تحریک کننده به گناه
۱۰- انجام ورزش، به صورت مرتب، با دوستان همفکر و مناسب
۱۱- توجه به نصیحت‌ها و خیر خواهی‌های پدر و مادر
۱۲- کنترل نگاه به نامحرم
۱۳- برنامه‌ریزی برای افزایش معرفت دینی و مطالعه کتاب‌های علمی، تاریخی، ادبیات و شعر
۱۴- معاشرت بیشتر با خویشان و نزدیکانی که انسان را تقویت معنوی می‌کنند.
۱۵- عاقبت‌اندیشی در کارها و تصمیم‌گیری براساس فکر و اندیشه

اهداف ازدواج

- الف - پاسخ به نیاز جنسی:** ابتدایی‌ترین زمینه شکل‌گیری نهاد خانواده، نیاز جنسی مرد و زن به یک دیگر است. این نیاز که احساس آن از دوران بلوغ آغاز می‌شود، اولین کشش و جاذبه را میان زن و مرد ایجاد می‌کند و آنان را به سوی تشکیل خانواده می‌کشاند. بر اثر ازدواج و پاسخ صحیح به این نیاز، هر کدام از مرد و زن به یک آرامش روانی می‌رسند.
- ب- انس با همسر:** هر یک از زن و مرد، نیازمند به زندگی با دیگری هستند و این نیاز پس از بلوغ آشکار می‌شود. این نیاز به گونه‌ای است که اگر فردی از راه‌های نامشروع نیاز جنسی خود را بر طرف کند و غرق در آلودگی‌های جنسی باشد، اما مجرد زندگی کند، باز هم یک ناآرامی او را آزار می‌دهد که فقط با ازدواج بر طرف می‌شود. برخی از ازدواج‌های ناموفق هم، ریشه در همین موضوع دارند که زن یا مرد به این نیاز همسر خود توجهی ندارد و رفتاری آرامش بخش از خود نشان نمی‌دهد.
- تجربه‌های روان شناختی بیانگر آن است که توانایی زن نسبت به مرد در ایجاد سکونت و آرامش بیش‌تر است و زن مبدأ آرامش در خانواده است.
- ج- رشد و پرورش فرزندان:** خانواده بستر رشد و بالندگی فرزندان است و نهاد جایگزین ندارد. فرزند، ثمره پیوند زن و مرد و تحکیم بخش وحدت روحی آن‌ها است. زن و مرد دوام وجود خود را در فرزند می‌بینند و رشد و بالندگی او را پایداری وجود خود می‌یابند.
- با آمدن فرزندان، پدر و مادر وظیفه شکوفایی این هدیه‌های الهی را بر عهده دارند. بنابراین، تمام فعالیت‌های بعدی پدر و مادر باید به رشد و بالندگی فرزندان کمک کند.
- پدر و مادر بدانند که اگر استعدادها و فرزندان به خاطر بی‌تدبیری و خودخواهی آن‌ها سرکوب شود، در پیشگاه خداوند مجازات خواهند شد. همچنین، بهداشت روانی و جسمی فرزند و تعادل رفتاری و تعالی اخلاقی وی، یک خواست الهی است که از ابتدای ازدواج باید مورد توجه قرار گیرد.
- د- رشد اخلاقی و معنوی:** عالی‌ترین هدف تشکیل خانواده، رشد اخلاقی و معنوی همه اعضای خانواده است.
- پسر و دختر جوان با تشکیل خانواده زمینه‌های فساد را از خود دور می‌کنند، مسئولیت‌پذیری را تجربه می‌نمایند، مهر و عشق به همسر و فرزندان را در خود پرورش می‌دهند، ایثار برای دیگری را تمرین می‌کنند و در نهایت صفات اخلاقی نیکویی (وفاداری، حسن خلق، مدارا و ...) را در خود پدید می‌آورند.
- علاوه بر این، خانواده تنها محیط مناسب برای تربیت صحیح کودکان و رشد فضایل اخلاقی در آن‌هاست؛ البته در صورتی که پدر و مادر با مسئولیت خود آشنا بوده و به آن عمل کنند.

ازدواج موفق

برای اینکه ازدواج موفق داشته باشیم، لازم است که هر چهار هدف را در تشکیل خانواده در نظر بگیریم و هدف چهارم را در اولویت قرار دهیم. اگر پس از تشکیل خانواده به طور مثال فقط هدف اول (نیاز جنسی) را دنبال کنیم و برای سه هدف دیگر تلاش نکنیم، پس از مدتی، اختلافات ظاهر می‌شوند و دوری روحی و روانی از یک‌دیگر، زندگی را خسته کننده می‌کند. اما اگر پس از تشکیل خانواده هر یک از زن و شوهر تلاش کنند که در کنار دیگری اخلاق حسنه را تمرین نمایند، به زودی محیطی آرامش بخش و سرشار از نشاط و لذت شکل خواهد گرفت و اعضای خانواده تا آخر عمر با احساس رضایت و موفقیت در کنار هم زندگی خواهند کرد.

بررسی سوالات امتحانی

۱. چگونه می‌توان خانواده را به عامل گسترش مهربانی و دوستی در جامعه تبدیل کرد؟

➤ **پاسخ:** اگر ازدواج به آن صورتی که خداوند برای آن برنامه‌ریزی کرده و ما را بدان راهنمایی نموده است شکل گیرد، آرامش، مودت و مهربانی را به دنبال می‌آورد و رابطه‌ای مستحکم میان اعضای خانواده پدید می‌آید. مهربانی‌ها و دوستی‌ها و فداکاری‌ها را از محیط باصفای خانواده را به محیط اجتماع منتقل می‌کند و بدین طریق خانواده به عامل گسترش مهربانی و دوستی در جامعه تبدیل می‌شود.

۲. چرا می‌گوییم خانواده یک نهاد طبیعی و متفاوت با سایر نهادهای اجتماعی است؟

➤ **پاسخ:** نهاد خانواده مانند یک شرکت تجاری، اداری یا صنعتی نیست که در آن چند نفر برای رسیدن به منافع مشترک گرد هم می‌آیند و شرکتی را به وجود می‌آورند. خانواده یک نهاد طبیعی و لازمه خلقت انسان است و بدون این نهاد حیات و تکامل انسان با خطری جدی روبه‌رو می‌شود. به عبارت دیگر تشکیل خانواده زمینه‌های طبیعی دارد.

۳. رشد و پرورش فرزندان چه نقشی در تشکیل خانواده دارد؟

➤ **پاسخ:** خانواده بستر رشد و بالندگی فرزندان است و هیچ نهاد دیگری نمی‌تواند جایگزین آن شود. فرزند، ثمره‌ی پیوند زن و مرد و تحکیم بخش وحدت روحی آن‌هاست. آنان دوام وجود خود را در فرزند می‌بینند و رشد و بالندگی او را پایداری وجود خود می‌یابند.

۴. خداوند چهار هدف برای تشکیل خانواده قرار داده است آن‌ها را نام ببرید.

➤ **پاسخ:** ۱- نیاز جنسی ۲- انس با همسر ۳- رشد و پرورش فرزندان ۴- رشد معنوی و اخلاقی

۵. نقش پدر و مادر در رشد و پرورش فرزندان را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** مسئولیتی که با آمدن فرزندان بر دوش پدر و مادر قرار می‌گیرد، بسیار سنگین و غیر قابل چشم‌پوشی است. زن و مردی که ازدواج می‌کنند و خداوند به آن‌ها فرزندی می‌بخشد، در حقیقت با خداوند پیمان بسته‌اند که این هدیه‌ی الهی را شکوفا کنند و به ثمر رسانند. بنابراین تمام فعالیت‌های بعدی پدر و مادر باید به گونه‌ای تنظیم شود که به رشد این نهال و بالندگی آن کمک کند. هر یک از استعدادهای فرزندان که به خاطر بی‌تدبیری پدر و مادر، خودخواهی‌ها، چشم و هم‌چشمی‌ها و تسلیم در برابر آداب و رسوم ساختگی، سرکوب شود در پیشگاه خداوند مجازاتی را به همراه دارد.

۶. ابتدایی‌ترین زمینه‌ی تشکیل نهاد خانواده چیست؟ توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** نیاز جنسی ابتدایی‌ترین زمینه‌ی شکل‌گیری نهاد خانواده می‌باشد. نیاز جنسی مرد و زن به یکدیگر از دوران بلوغ آغاز می‌شود و اولین کشش و جاذبه را میان زن و مرد ایجاد می‌کند.

۷. آیا کلمه‌ی «انس» و «بنی آدم» در قرآن کریم اختصاص به جنس خاصی دارد؟ چرا؟

➤ **پاسخ:** کلمه‌ی «انس» و «بنی آدم» در قرآن کریم اختصاص به جنس خاصی ندارد و هر پیامی که با این کلمات همراه شده، به زن و مرد، هر دو، مربوط می‌شود. (یا خیر) زیرا زنان و مردان به عنوان افراد نوع انسان، ویژگی‌های فطری یکسان و هدف مشترکی دارند که با استفاده از سرمایه‌های ذاتی خود می‌توانند به آن هدف برسند و در بهشت جاوید خداوند منزل گزینند.

۸. عالی‌ترین زمینه برای تشکیل خانواده نیاز به می‌باشد.

➤ **پاسخ:** رشد معنوی و اخلاقی

۹. ۴ مورد از برنامه‌های آمادگی برای ازدواج را بیان کنید.

➤ **پاسخ:**

- ۱- تقویت عفاف و پاکدامنی در خود در آغاز بلوغ
- ۲- مشخص کردن هدف‌های خود از تشکیل خانواده
- ۳- شناخت ویژگی‌های روحی زن و مرد
- ۴- کسب آمادگی پذیرش مسئولیت در خانواده

۱۰. آیه شریفه «و الله جعل لکم من انفسکم ازواجاً و جعل لکم من ازواجکم بنین و حَفَدَةً.....» به کدام یک از اهداف ازدواج اشاره دارد؟

➤ **پاسخ:** رشد و پرورش فرزندان

۱۱. مهم‌ترین عامل پایداری خانواده، پس از ازدواج چیست؟

درک درست زوجیت و مکمل هم بودن زن و مرد و عمل به این درک

۱۲. چرا امروزه عده‌ای ارزشی برای نقش مادری قائل نیستند؟

➤ **پاسخ:** اگر امروزه عده‌ای بر کار اقتصادی بیش از نقش مادری تأکید می‌کنند، ناشی از این اشتباه بنیادی است که می‌پندارند فضیلت و قدر و منزلت آدم‌ها به قدرت اقتصادی آن‌هاست.

۱۳. چرا خداوند انسان‌ها را به صورت زوج آفرید؟

➤ **پاسخ:** برخی تفاوت‌های زیستی و روان‌شناختی سبب شده که هر کدام از مرد و زن بتوانند در زندگی مشترک و خانوادگی نقش‌های متفاوتی را بر عهده بگیرند و یک خانواده متعادل را پدید آورند، مقصود از آفرینش انسان‌ها به صورت زوج، همین است.

۱۴. آیا تفاوت‌های زن و مرد به معنای برتری ذاتی یکی بر دیگری است؟

➤ **پاسخ:** خیر، تفاوت‌ها به گونه‌ای است که هر دو را به هم نیازمند کرده، بدون اینکه یکی بر دیگری برتری ذاتی پیدا کند. زیرا برتری هر کس نزد خدا براساس تقواست.

۱۵. زوجیت میان زن و مرد چه زمان معنا می‌یابد؟

➤ **پاسخ:** زوجیت میان زن و مرد آن‌گاه معنا دارد که هر دو تکمیل‌کننده یکدیگر باشند. بنابراین، زن و مرد گرچه در ویژگی‌های انسانی با یکدیگر مشترک هستند اما از جهت «زن بودن» و «مرد بودن» تفاوت‌هایی دارند.

درس پانزدهم

پیوند مقدس

با زنان مشرک، ازدواج نکنید
تا ایمان آورند
و به مردان مشرک، زن ندهید
تا ایمان آورند
آن‌ها دعوت به سوی آتش می‌کنند.
و خداوند به بهشت دعوت می‌کند.
و آمرزش به فرمان خود می‌نماید.
و آیات خویش را برای مردم روشن می‌سازد.
شاید متذکر شوند.

بررسی آیات و مفاهیم
لا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ
حَتَّى يُؤْمِنَ...
وَ لَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ
حَتَّى يُؤْمِنُوا...
أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ
وَ اللَّهُ يَدْعُوا إِلَى الْجَنَّةِ
وَ الْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ
وَ يُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

پیام آیه:

۱- شرط اصلی انتخاب همسر با ایمان بودن اوست.

۲- همسر مشرک اعضای خانواده را به نافرمانی از خدا و بدبختی ابدی سوق می‌دهد.

پروردگارا مرا بر یا دارنده نماز کن
و از فرزندانم نیز
پروردگارا دعای را بپذیر
پروردگارا بیخشای مرا
و پدر و مادرم را و مؤمنان را
روزی که حساب بر پا می‌شود.

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ
وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي
رَبَّنَا وَ تَقَبَّلْ دُعَاءِ
رَبَّنَا اغْفِرْ لِي
وَ لِوَالِدَيَّ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ
يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

پیام آیه:

۱- پدر و مادر با ایمان تلاش می‌کنند که فرزندانشان مؤمن باشند و به عبادت خدا خصوصاً نماز بپردازند.

۲- فرزندان باایمان، همواره به پدر و مادر خود محبت کرده و از خدا برای آنان طلب آموزش می‌کنند.

بررسی متن

رسول خدا (ص) فرمود: «در اسلام، هیچ بنایی نزد خدا محبوب‌تر از ازدواج نیست.

حساس‌ترین تصمیم زندگی

از زیباترین و حساس‌ترین تصمیم‌های زندگی، انتخاب همسر و آغاز زندگی مشترک است.
خانواده مورد قبول خداوند، خانواده‌ای است که بر محور ایمان پایه‌گذاری شده و اعضای خانواده، در سایه این کانون می‌توانند مسیر رشد و تعالی را
بپیمایند و به سعادت برسند.

انتخاب همسر و مسئولیت آینده

پس از تعیین هدف ازدواج، انتخاب زوج مناسب مطرح می‌شود. طبق مقررات اسلامی، رضایت کامل زن و مرد برای ازدواج ضروری است و اگر
عقدی به زور انجام گیرد، باطل است و مشروعیت ندارد. لازمه انتخاب شایسته، تسلط کامل بر شور و احساس جوانی است چرا که علاقه و محبت
اولیه، چشم و گوش را می‌بندد و عقل را به حاشیه می‌راند به گونه‌ای که فریادهای خیرخواهانه او را نمی‌شنوند.
حضرت علی (ع) فرموده‌اند: «حُبُّ الشَّيْءِ يُعْمِي وَ يُصِمُّ - علاقه شدید به چیزی آدمی را کور و کر می‌کند.»
پیشوایان دین ما از ما خواسته‌اند که در مورد همسر آینده با پدر و مادر خود مشورت کنیم تا به انتخابی درست برسیم، پدر و مادر به علت علاقه و
محبت به فرزند، معمولاً مصلحت و خوش بختی او را در نظر می‌گیرند و به علت تجربه و پختگی‌شان، بهتر می‌توانند خصوصیات افراد را دریابند و
عاقبت ازدواج را پیش‌بینی کنند.

پدران و مادران نباید نظر خود را بر فرزندانسان تحمیل کنند و آن‌ها را به ازدواجی ناخواسته بکشانند. شایسته است محیط خانواده، محیط هم دلی،
اعتماد به بزرگ‌ترها و شنیدن نظریات یک‌دیگر باشد تا بهترین تصمیم‌ها گرفته شود و حسرت و پشیمانی کمتر پیش بیاید. از این رو اذن پدر برای
دختران، در امر ازدواج ضروری است. لطافت‌های روحی و ظرافت‌های عاطفی دختر، آن گاه که در فضای محبت و علاقه جنس مخالف قرار می‌گیرد،
احتمال نادیده گرفتن برخی واقعیت‌ها و کاستی‌ها را به دنبال دارد. علاوه بر این، چون دختران به خاطر حیا و عزت نفس قوی خود، در ازدواج پیش
قدم نمی‌شوند ممکن است حیا مانع از آن شود که دختر همه ویژگی‌های پسر و سابقه او را بشناسد و با آگاهی کامل تصمیم‌گیری کند. در چنین
مواقعی پدر که بر احساسات خود غلبه دارد و نیز دارای تجارب فراوان و شناخت کامل از جنس مرد است، می‌تواند مانند باغبانی از گل لطیف و
ظریف خویش مراقبت کند و به راهنمایی او بپردازد.

معیارهای همسر شایسته

اولین قدم برای تشکیل خانواده، انتخاب همسر خوب است. هر گونه سهل انگاری و تصمیم‌گیری عجولانه که بیش‌تر تحت تأثیر احساسات یا اجبار و تحمیل بستگان و دوستان صورت می‌گیرد، پشیمانی بعدی را به دنبال دارد. از نظر قرآن کریم، مهم‌ترین معیار همسر شایسته، «با ایمان بودن» اوست. اگر این معیار در فردی وجود نداشته باشد، ازدواج با او حرام می‌شود. هر قدر ایمان یک فرد قوی‌تر باشد، شایستگی او برای همسری بیشتر است. معیارهای دیگری هم باید مورد توجه قرار گیرند که برخی از مهم‌ترین آن عبارت‌اند از: اخلاق خوب و خوش رویی، اصالت خانوادگی، انجام عبادات به خصوص نماز، عاقل و فهیم بودن، زیبایی و مورد پسند بودن، کسب و کار حلال، صداقت با همسر، سلامت جسمی و ...

راه‌های شناخت همسر

تحقیق درباره همسر آینده، به اندازه‌ای که به کمک آن بتوان به اطمینان در تصمیم‌گیری رسید، ضروری است. تحقیق باید نتیجه بخش باشد و در چهار چوب ضوابط و معیارهای الهی صورت گیرد، بنابراین تحقیق درباره همسر آینده را نباید با معاشرت‌هایی که منشأ آن تنها هوس‌های زودگذر است، اشتباه کرد.

این نوع معاشرت‌ها نتیجه بخش نیست و آثار زیان‌بار دیگری دارد که به خاطر همان آثار، خداوند اجازه این گونه معاشرت‌ها را نداده است. این گونه معاشرت‌ها معمولاً به سستی رابطه و جدایی می‌انجامد.

راه‌های شناخت همسر متناسب با فرهنگ اسلامی

- ۱- تحقیق درباره خانواده همسر و موقعیت اعضای خانواده در محل زندگی و محل کار
- ۲- شناخت دوستان همسر و کسانی که او با آنها معاشرت بیش‌تری دارد.
- ۳- تحقیق درباره روحیات و خلقیات همسر در محیط کار یا محل تحصیل
- ۴- معاشرت خانواده‌های دو طرف با یک‌دیگر و بهره بردن از تجارب پدر و مادر در این معاشرت‌ها
- ۵- مشورت با افراد قابل اعتماد و کاردان
- ۶- گفت‌وگو با یک‌دیگر در جلسات حضوری و طرح نظریات و دیدگاه‌ها درباره موضوعات مختلف

زمان ازدواج

ازدواج، برای رفع نیازهای طبیعی و پاسخ‌گویی به قانون خلقت انجام می‌شود. اگر به این نیازهای طبیعی در زمان و موقعیت مناسب پاسخ داده نشود، مانند سایر نیازها، اختلالات و مشکلات خاص خود را به دنبال دارد و آسیب‌های جبران‌ناپذیر روانی، اخلاقی و اجتماعی وارد می‌کند. شادابی، نشاط، سلامت جسمی و روحی، رشد طبیعی، احساس رضایت درونی، تعادل در حالات و رفتار، خوش رویی و خوش خلقی، کاهش فشار جنسی، سلامت اخلاقی جامعه، کاهش روابط نامشروع و آسیب‌های اجتماعی و روانی از فواید ازدواج به موقع است. تأخیر در ازدواج سبب افزایش فشارهای روحی و روانی، روابط نامشروع و آسیب‌های اجتماعی می‌گردد.

بلوغ جنسی و بلوغ عقلی

زندگی یک جوان در کنار همسر خود، چنان برکتی برای جسم و روح او دارد و چنان لذتی را به ارمغان می‌آورد که هیچ چیز دیگری جای آن را نمی‌گیرد. اما اگر فردی بخواهد در قالبی غیر از ازدواج به نیاز جنسی خود پاسخ دهد، در آن صورت لذت آنی برخاسته از گناه، پس از چندی روح و روان فرد را پژمرده می‌کند و شخصیت او را می‌شکند.

آمادگی برای ازدواج نیازمند دو بلوغ است:

۱- بلوغ جنسی

۲- بلوغ عقلی و فکری

بلوغ عقلی و فکری مدتی پس از بلوغ جنسی ایجاد می‌شود. فاصله میان بلوغ جنسی و عقلی با زمان ازدواج نباید زیاد شود و تشکیل خانواده به تأخیر افتد. به همین علت پیشوایان ما همواره دختران و پسران را به ازدواج تشویق و ترغیب کرده و از پدران و مادران خواسته‌اند با کنار گذاشتن رسوم غلط، شرایط لازم برای ازدواج آنان را فراهم کنند و به خاطر برخی پندارهای باطل فرزندان خود را به گناه نکشاند و جامعه را گرفتار آسیب نسازند.

پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید:

«کسی که ازدواج کند، نصف دین خود را حفظ کرده است؛ پس باید برای نصف دیگر از خدا پروا داشته باشد.»

پیام حدیث:

۱- اهمیت ازدواج (نیمی از دینداری انسان با ازدواج حفظ و نگاهداری می‌شود).

پیامبر اسلام (ص) می‌فرماید: «برای دختران و پسران خود امکان ازدواج فراهم کنید تا خداوند اخلاقتان را نیکو کند و در رزق و روزی آن‌ها توسعه دهد و عفاف و غیرت آن‌ها را زیاد گرداند»

امام صادق (ع) می‌فرماید: «دو رکعت نماز شخص متأهل، برتر از هفتاد رکعت نمازی است که شخص مجرد می‌خواند.»

مشکلات پیش رو

ازدواج به موقع با مشکلاتی روبه‌روست و اولین سؤالاتی که به ذهن جوان خطور می‌کند این است که با وجود مشکلات اقتصادی فراوان چگونه می‌تواند ازدواج کند.

مشکلات دیگر ازدواج

- ۱- نیاز مسکن
- ۲- هزینه‌های ازدواج و تأمین خانواده
- ۳- طولانی شدن زمان تحصیلات دانشگاهی
- ۴- توقعات غیر ضروری که بر اثر برخی آداب و رسوم غلط برخوانده تحمیل می‌شود.
- ۵- رقابت‌های نابجای خانوادگی
- ۶- الگو قرار ندادن روش پیشوایان دین و بی‌توجهی به راهنمایی آنان

بررسی سوالات امتحانی

۱. راه‌های شناخت همسر را متناسب با فرهنگ اسلامی نام ببرید.

➤ **پاسخ:**

- ۱- تحقیق درباره خانواده همسر و موقعیت اعضای خانواده در محل زندگی و محل کار
- ۲- شناخت دوستان همسر و کسانی که او با آنها معاشرت بیش‌تری دارد.
- ۳- تحقیق درباره‌ی خانواده‌های دو طرف با یکدیگر و بهره بردن از تجارب پدر و مادر در این معاشرت‌ها
- ۴- مشورت با افراد قابل اعتماد و کاردان
- ۵- گفت و گو با یکدیگر در جلسات حضوری و طرح نظریات و دیدگاه‌ها درباره‌ی موضوعات مختلف.
- ۶- معاشرت خانواده‌های دو طرف با یکدیگر و بهره بردن از تجارب پدر و مادر در این معاشرت‌ها

۲. پاسخ به نیاز جنسی در قالبی غیر از ازدواج چه مضراتی دارد؟

➤ **پاسخ:** در آن صورت، لذت آنی برخاسته از گناه، پس از چندی روح و روان را پژمرده می‌کند و شخصیت فرد را می‌شکند، این گونه اشخاص، به جای بازگشت به مسیر درست، برای فرار از این پژمردگی به افراط در گناه کشیده می‌شوند اما نمی‌دانند که روحشان مانند تشنه‌ای است که هر چه بیش‌تر به او آب دریا می‌دهند، بر تشنگی‌اش افزوده می‌شود و بی‌قراری‌اش شدت می‌گیرد.

۳. چرا پیشوایان ما همواره دختران و پسران را به ازدواج تشویق کرده‌اند؟

➤ **پاسخ:** پیشوایان ما همواره دختران و پسران را به ازدواج تشویق و ترغیب کرده و از پدران و مادران خواسته‌اند که با کنار گذاشتن رسوم غلط شرایط لازم برای ازدواج آنان را فراهم کنند و به خاطر برخی پندارهای باطل فرزندان خود را به گناه نکشانند و جامعه را گرفتار آسیب‌ها نسازند.

۴. توصیه‌ی پیامبر (ص) به والدین برای فراهم کردن شرایط ازدواج فرزندان چیست؟

➤ **پاسخ:** برای دختران و پسران خود امکان ازدواج فراهم کنید تا خداوند اخلاقشان را نیکو کند و در رزق و روزی آنها توسعه دهد و عفاف و غیرت آنها را زیاد گرداند.

۵. چهار مورد از معیارهای همسر شایسته را با توجه به روایات معصومین (علیهم السلام) نام ببرید.

➤ **پاسخ:** دین داری - اخلاق نیکو - پاک دامنی - اصالت خانوادگی

۶. چرا نباید فاصله‌ی میان بلوغ طبیعی و فکری با زمان ازدواج زیاد شود؟

➤ **پاسخ:** ازدواج برای رفع یک نیاز طبیعی و پاسخ‌گویی به قانون خلقت انجام می‌شود و اگر به این نیاز طبیعی در زمان و موقعیت مناسب پاسخ داده نشود، مانند سایر نیازها، اختلالات و مشکلات خاص خود را به دنبال دارد و آسیب‌های جبران‌ناپذیر روانی، اخلاقی و اجتماعی وارد می‌کند، برخی از زمینه‌های پیوند خانوایی مانند نیاز جنسی و آرامش روحی و روانی ناشی از کنار همسر بودن، اندکی پس از دوران بلوغ آغاز می‌شود. پاسخ‌گویی به این نیازها را نمی‌توان چندان به تأخیر انداخت.

۷. برخی از مشکلات ازدواج را نام ببرید.

⇒ پاسخ:

- ۱- نیاز به مسکن
- ۲- هزینه‌های ازدواج و تأمین خانواده
- ۳- طولانی شدن زمان تحصیلات دانشگاهی
- ۴- توقعات غیر ضروری که بر اثر برخی آداب و رسوم غلط بر خانواده تحمیل می‌شود.
- ۵- رقابت‌های نابجای خانوادگی
- ۶- الگو قرار ندادن روش پیشوایان دین و بی‌توجهی به راهنمایی‌های آنان.

۸. چرا «اذن پدر» در ازدواج دختران ضروری است؟

⇒ پاسخ: لطافت‌های روحی و ظرافت‌های عاطفی دختر آن‌گاه که در فضای محبت و علاقه‌ی جنس مخالف قرار می‌گیرد احتمال نادیده گرفتن برخی واقعیت‌ها و کاستی‌ها را به دنبال دارد در چنین مواقعی پدر که بر احساسات خود غلبه دارد و نیز دارای تجارب فراوان و شناخت کامل از جنس مرد است می‌تواند بسان باغبانی از گل لطیف و ظریف خویش مراقبت کند و به راهنمایی او بپردازد.

۹. «آمدگی زیستی و روحی» ازدواج نیازمند چند بلوغ است؟

⇒ پاسخ: آمدگی زیستی و روحی ازدواج نیازمند دو بلوغ است: یکی بلوغ جنسی و دیگری بلوغ عقلی و فکری که مدتی پس از بلوغ جنسی ایجاد می‌شود و نباید فاصله‌ی میان بلوغ جنسی و عقلی با زمان ازدواج زیاد شود و تشکیل خانواده به تأخیر افتد.

۱۰. چرا تنها علاقه و محبت اولیه نمی‌تواند لازمه‌ی انتخاب همسر باشد؟

⇒ پاسخ: زیرا علاقه و محبت اولیه، چشم و گوش را می‌بندد و عقل را به حاشیه می‌راند، به گونه‌ای که فریادهای خیرخواهانه‌ی او را نمی‌شنوند.

(حُبُّ الشَّيْءِ يُعَمِّي وَ يُصِمُّ: علاقه‌ی شدید به چیزی آدمی را کور و کر می‌کند.)

۱۱. چه نوع معاشرت‌هایی برای «شناخت همسر» نتیجه بخش نیست؟ چرا؟

⇒ پاسخ: معاشرت‌هایی که منشأ آن تنها هوس‌های زودگذر است. این گونه معاشرت‌ها هر چند با عنوان‌هایی مانند شناخت روحیه‌ی همسر و امتحان او باشد، نتیجه بخش نیست و آثار زیان بار دیگری دارد که به خاطر همان آثار خداوند اجازه‌ی این گونه معاشرت‌ها را نداده است. در این معاشرت‌ها معمولاً احساسات در هر دو نفر حاکم می‌شود، هر طرفه‌اصرار دارد خود را بهتر از آنچه هست نشان دهد تا محبوب دیگری واقع شود، معمولاً هم بیشتر این معاشرت‌ها به سستی رابطه و جدایی می‌انجامد.

۱۲. اولین سنگ بنای خانواده چیست؟

⇒ پاسخ: انتخاب همسر خوب است.

۱۳. نتایج ازدواج در زمان و موقعیت «مناسب» و «نامناسب» را با یکدیگر مقایسه کنید.

⇒ پاسخ: ازدواج برای رفع نیازهای طبیعی و پاسخ‌گویی به قانون خلقت انجام می‌شود و اگر به این نیازهای طبیعی در زمان و موقعیت مناسب پاسخ داده نشود، مانند سایر نیازها، اختلالات و مشکلات خاص خود را به دنبال دارد و آسیب‌های جبران ناپذیر روانی، اخلاقی و اجتماعی وارد می‌کند و برعکس شادابی، نشاط سلامت جسمی و روحی، رشد طبیعی، احساس رضایت درونی، تعادل در حالات و رفتار، خوش رویی و خوش خلقی، کاهش فشار جنسی، کاهش روابط نامشروع و آسیب‌های اجتماعی و روانی از فواید ازدواج به موقع است.

۱۴. چرا پیشوایان دینی از جوانان می‌خواهند که در مورد همسر آینده با پدر و مادر خود مشورت کنند؟

⇒ پاسخ: زیرا پدر و مادر به علت علاقه و محبت به فرزند، معمولاً مصالح و خوش بختی او را در نظر می‌گیرند و به علت تجربه و پختگی‌شان، بهتر می‌توانند خصوصیات افراد را دریابند و عاقبت ازدواج را پیش‌بینی کنند.

درس شانزدهم

کانون مهر

بررسی آیات و مفاهیم

وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا
وَ اتَّبَعْتَهُمْ ذُرِّيَّتَهُمْ بِإِيمَانٍ
أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ
وَ مَا أَلْتَمَيْنَا مِنْ شَيْءٍ
كُلُّ أَمْرٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ

پیام آیه:

آنان که ایمان آوردند
و فرزندانشان در ایمان از آنان پیروی کردند.
فرزندانشان را به آنان محلق می‌کنیم
و از عملشان چیزی کم نمی‌کنیم.
هر کسی در گرو کاری است که کرده

۱- پایه و اساس خانواده و روابط افراد آن باید بر محور ایمان باشد.

۲- نتیجه پیروی فرزندان از پدر و مادر با ایمان، ملحق شدن به آنان در بهشت است.

۳- محلق شدن فرزندان و نسل انسان به آدمی، آثار اعمال نیک اوست.

وَ قَضَىٰ رِبْكَ
أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ
وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا
إِنَّمَا يُبَلِّغُنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ
أَحَدٌ هُمَا أَوْ كِلَاهُمَا
فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفٌ
وَ لَا تَنْهَرْهُمَا
وَ قُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا

پیام آیه:

و پروردگارت فرمان داده است.
جز او را نپرستید.
و به پدر و مادر نیکی کنید
اگر آن‌ها نزد تو به پیری رسیدند،
یکی از آن دو و یا هر دو
به آن‌ها آف مگو
ایشان را از خود مران
و با آن دو کریمانه سخن بگو

۱- نیکی به والدین لازمه عبودیت خداست.

۲- وظیفه فرزند نسبت به پدر و مادر، احسان کردن بی‌قید و شرط است.

۳- از وظایف دیگر فرزندان نسبت به پدر و مادر، این است که آن‌ها را از خود نرانند و با آن‌ها کریمانه سخن بگویند.

وَ اخْفِضْ لَهُمَا
جَنَاحَ الدَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ
وَ قُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا
كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا

پیام آیه:

و به آن دو
از روی مهربانی فروتنی کن
و بگو: پروردگارا آن دو را ببخش
همان طور که مرا در کودکی تربیت کردند.

۱- از وظایف فرزندان نسبت به پدر و مادر به «تواضع و فروتنی» و «طلب بخشش» برای والدین اشاره دارد.

نکته: این آیه در کنار مطرح کردن وظایف فرزندان، اشاره به تربیت دوران کودکی، از وظایف والدین دارد.

بررسی متن

پیمان ازدواج (عقد)

پیمان ازدواج که عقد نام دارد، تعهد رسمی و شرعی دختر و پسر برای ازدواج است.

۱- اعلام رضایت دختر و پسر و اجباری نبودن ازدواج برای هر دو ۲- عدم فریب کاری درباره عیب‌هایی که باطل کننده ازدواج است. ۳- اذن پدر برای ازدواج دختر ۴- صِداق یا مهریه زن	}	شروط عقد

نکته: در پیمان زناشویی، مرد به نشانه ارزشی که برای زن قائل است و اعلام صداقت خود در محبت به همسر، متعهد می‌شود که هدیه‌ای را به عنوان مهر

به زن تقدیم کند که قرآن کریم آن را «نِحْلَةٌ» یا «صِداق» می‌گوید. نِحله به معنای هدیه و پیشکش و صِداق به معنای نشانه صداقت و راستی است.

توجه: مهر و محبت پشتوانه اصلی تحکیم خانواده است.

نکته: افزایش مهریه‌ها نه تنها مانع جدایی نشده، بلکه آمارها نشان می‌دهد که طلاق در این گونه خانواده‌ها بیش تر است. به همین جهت، پیشوایان

ما زنانی را که فقط با تعیین مهریه‌های زیاد و شرایط مالی سنگین حاضر به ازدواج می‌شوند، بی برکت دانسته‌اند.

نقش مرد

۱- تأمین هزینه زندگی خانواده

در زندگی زناشویی، تأمین هزینه‌های لازم که برای آسایش و رفاه شایسته همسر ضرورت دارد بر عهده شوهر است. این وظیفه مالی که بر عهده مرد قرار می‌گیرد، از نظر شرعی و حقوقی، به پرداخت «نقغه» تعبیر شده است.

توجه:

- الف- شرط پرداخت نقغه، نیازمند بودن زن نیست، بلکه انجام وظایف همسری است. اگر زن ثروتمند هم باشد، باز هم این تکلیف بر عهده مرد است.
- ب- در صورتی که مرد با وجود توانایی، نقغه نپردازد و نیازهای همسرش را تأمین نکند، دادگاه اسلامی وظیفه دارد حق زن را بگیرد و به او باز دهد.
- ج- تأمین هزینه‌های زندگی فرزندان نیز بر عهده مرد است. مرد وظیفه دارد از راه کار و کسب حلال، خوراک و پوشاک و مسکن فرزندان و سایر وسایل زندگی آنان را فراهم کند. در هیچ کدام از این موارد وظیفه و تکلیفی بر عهده زن نیست.
- د- این امر سبب می‌شود که زن بدون نگرانی و دغدغه کسب و کار به تربیت فرزندان بپردازد و برای آن برنامه‌ریزی کند و فرزندان سالم، درستکار، با تقوا و مفید برای جامعه تربیت نماید و این، ارزشمندترین کارهاست.
- و- اگر زن درآمد اقتصادی داشت، مالک آن است و تأمین هزینه‌های زندگی بر عهده او نیست.

۲- مدیریت و نگاهبانی از حریم خانواده

هر اجتماعی، هر چند کوچک، نیاز به مدیر و مسئول دارد. اگر مدیریت نباشد، تقسیم کار به خوبی صورت نمی‌گیرد و در هنگام بروز مشکلات، افراد آن اجتماعی نقش خود را به خوبی ایفا نمی‌کنند. از این رو، خانواده نیز نیازمند مدیری است که مسئولیت را بپذیرد. نقش دیگر مرد، مدیریت خانواده و حفظ آن از خطرهای آسیب‌های درونی و بیرونی است. انجام درست این مسئولیت نیازمند برنامه‌ریزی، مشورت با سایر اعضای خانواده و استقامت در برابر ناملایمات است. مرد باید زمینه رشد و تحصیل فرزندان را مهیا کند، لوازم آرامش روحی و آسایش همسر را برای ایفای نقش مادری به وجود آورد و در مقابل مشکلات بیرونی، از خانواده خود حفاظت کند.

۳- رابطه محبت آمیز با همسر

مرد باید محبت درونی خود را به همسر ابراز کند و از مخفی کردن آن بپرهیزد. همسر با شنیدن ابراز محبت مرد، اعتماد به نفس فوق‌العاده‌ای می‌یابد و توجه او به زندگی چند برابر می‌شود.

رسول خدا (ص) می‌فرماید:

«این گفته مرد به زن که «تو را دوست دارم» هیچ گاه از قلب او بیرون نمی‌رود.»

«نشستن مرد در کنار همسر خود، پیش خداوند دوست داشتنی‌تر از اعتکاف و شب زنده داری در مسجد خودم (مدینه) است.»

«آن مردی که برای همسرش لقمه می‌گیرد نزد خدا پاداش دارد.»

۴- محبت و نظارت پدری

پدر فقط نان‌آور خانواده نیست، بلکه باید با برقراری ارتباط درست با فرزندان، عواطف پدری را به آن‌ها منتقل کند، برای آینده آنان برنامه‌ریزی نماید و از هر جهت مراقب سرنوشت و آینده آن‌ها باشد.

نقش زن

نقش زن در خانه، نقش محوری است و اگر زن بتواند این نقش را به خوبی ایفا کند، بنای خانواده مستحکم و روابط اعضای خانواده ناگستنی می‌شود. نقش‌هایی که بر عهده زن است:

۱- همسر داری

زن آرامش بخش زندگی مرد است. به محیط خانه شادی و نشاط می‌بخشد، مرارت‌ها و خستگی‌ها را از همسر خود دور می‌کند. در چارچوب این رابطه سرشار از محبت تمایلات جنسی زن و مرد، ارضا و نیازهای زندگی زناشویی برطرف می‌شود. با ارضای این تمایلات و نیازها، توجه به خارج از خانه از بین می‌رود. فساد اجتماعی کاهش می‌یابد.

امیر مومنان (ع) می‌فرماید:

«جهاد زن، شوهر داری در بهترین شکل آن است.»

زیرا همان طور که جهاد در جبهه، کشور را از هجوم بیگانه حفظ می‌کند، شوهر داری نیز کانون خانواده را از هجوم گناهان و ناملایمات نگه می‌دارد و جامعه را در مقابل فساد، آسیب‌ناپذیر می‌نماید.

۲- تدبیر امور خانه

با توجه به نقش مرد در تأمین هزینه‌های خانواده و حراست کلی از آن، مدیریت داخلی خانه با زن است.

امیر مؤمنان (ع) می‌فرماید:

«مرد، مدیریت خانواده را بر عهده دارد و زن مدیریت داخل خانه را.»

این سخن بیانگر یک تقسیم کار طبیعی و اهمیت مدیریت داخل خانه و بیان کننده ارزش خانه داری است.

زمانی که با دوراندیشی امور خانه را سامان می‌دهند، محیطی برای رشد و بالندگی فرزندان و آرامش و نشاط همسر به وجود می‌آورند، حکایت از اهمیت نقش زن در خانواده است.

۳- مادری

مادر از زیباترین کلمات در همه فرهنگ‌هاست که مجموعه‌ای از بهترین معانی را تداعی می‌کند. هیچ کار دیگری را نمی‌توان با نقش «مادری» برابر دانست. دلیل آن هم روشن است رشد و بالندگی فرزندان از ابتدای انعقاد نطفه در رحم تا مدت‌ها پس از تولد بر عهده مادر است که با محبت و شکیبایی، عفاف و تقوای خود، فرزندان را به رشد متعادل و طبیعی می‌رساند.

نکته: فداکاری و محبت مادر به فرزند به خود او هم تعالی می‌بخشد و نشاط می‌دهد. بوسه‌ای که مادر بر گونه فرزند می‌زند، نه تنها تزریق محبت به فرزند است، بلکه نوشیدن شربت گوارا برای مادر نیز می‌باشد.

بیش‌تر شخصیت فرزند به دست مادر ساخته می‌شود و سرمایه‌های بزرگ روحی و نبوغ علمی و اجتماعی، میوه‌های بذرهایی هستند که مادران مسئولیت شناس کاشته‌اند و با مراقبت شبانه روزی خود، آن‌ها را پرورده و رشد داده‌اند.

از این جا به عظمت سخن پیامبر (ص) می‌توان پی برد که فرمود:

الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ

بهشت زیر پای مادران است.

نکته: با توجه به اهمیت نقش مادری است که اسلام، وظیفه تأمین معاش را از دوش مادران برداشته تا آنان بدون درگیری شغلی و مالی و با خیالی آسوده، مهر و محبت خود را تقدیم فرزندانشان کنند.

نقش مشترک: برنامه‌ریزی برای رشد و تعالی خود و فرزندان

مهم‌ترین هدف ازدواج، رشد اخلاقی و تعالی تمام اعضای خانواده است و همه نقش‌ها و مسئولیت‌های هر یک از زن و شوهر، برای رسیدن به این هدف است.

پدر و مادر باید با همکاری یکدیگر برای انجام این وظیفه بزرگ اقدام کنند و برای آن برنامه‌ریزی نمایند. در این برنامه باید به موارد زیر توجه شود:

۱- بهداشت جسمی و روحی فرزندان

۲- امکان دانش‌اندوزی، به خصوص برای فرزندان

۳- شکل‌گیری پایه‌های معنویت و اخلاق پسندیده و صفات شایسته در فرزندان

۴- تمرین آداب معاشرت و توانایی حضور شایسته و فعال در جامعه برای فرزندان

۵- ایجاد فرصت و فراغت برای رشد و تعالی زن و شوهر

نقش فرزندان

هر یک از ما در ذهن خود از پدر و مادر تصویری داریم. این تصویر که بر گرفته از تجربه ما از زندگی با پدر و مادر است، می‌تواند در بردارنده افتخار و سربلندی، قدردانی و احترام، رضایت و خرسندی، ترحم و دل‌سوزی، سردی و بی‌اعتنایی و نارضایتی و انتقاد باشد. در عین حال همه ما می‌کوشیم رضایت پدر و مادر را جلب کنیم، همان‌طور که خداوند به ما فرمان داده است حرمت آن‌ها را نگاه داریم و دستوراتشان را تا آن‌جا که مخالف فرمان خدا نباشد، اطاعت کنیم. به تجربه دیده شده است که آن‌هایی که پدر و مادر خود را می‌رنجانند، در زندگی خوش‌بخت و کامروا نمی‌شوند و آنان که بدون چشم‌داشت به پدر و مادر خود خدمت می‌کنند، زندگی موفق‌تری دارند.

حفظ حرمت پدر و دستورات وی به قانونمند کردن فرزندان کمک می‌کند و محبت و احترام به مادر حسن‌قردانی و شکرگزاری را در آنان قوی‌تر می‌سازد.

بررسی سؤالات امتحانی

۱. پیمان ازدواج چه نام دارد و شرایط آن را بنویسید. (۳ شرط)

➤ **پاسخ:** پیمان ازدواج که عقد نام دارد، تعهد رسمی و شرعی دختر و پسر برای تشکیل خانواده است. این پیمان چند شرط اصلی دارد که عبارت‌اند از:

۱- اعلام رضایت دختر و پسر و اجباری نبودن ازدواج برای هیچ کدام.

۲- اذن پدر برای ازدواج دختر.

۳- صدق یا مهریه زن.

۲. شرایط پرداخت نفقه را بنویسید.

➤ **پاسخ:** شرط پرداخت نفقه، نیازمند بودن زن نیست. اگر زن ثروتمند هم باشد، باز هم این تکلیف بر عهده‌ی مرد است و اگر زن در آمد خود را در هزینه‌ی خانواده مصرف می‌کند، به همسر خود کمک کرده است.

- در صورتی که مرد با وجود توانایی، نفقه را نپردازد و نیازهای همسرش را تأمین نکند، دادگاه اسلامی وظیفه دارد حق زن را بگیرد و به او باز دهد.

۳. تأمین هزینه‌ی زندگی فرزندان بر عهده‌ی کیست؟

➤ **پاسخ:** تأمین هزینه‌ی زندگی فرزندان بر عهده‌ی مرد است. مرد وظیفه دارد از راه کار و کسب حلال، خوراک، پوشاک فرزندان و سایر ابزار و وسایل زندگی آنان را فراهم کند. در هیچ کدام از این موارد وظیفه و تکلیفی بر عهده‌ی زن نیست

۴. نقش پدر در مدیریت و نگاهبانی از حریم خانواده را توضیح دهید.

➤ **پاسخ:** نقش دیگر مرد، مدیریت خانواده و حفظ کردن آن از خطرهایی است که از درون یا بیرون آن را تهدید می‌کند، ایفای درست این نقش به تلاش، برنامه‌ریزی، مشورت با سایر اعضای خانه و فداکاری نیاز دارد. البته باید توجه داشته باشیم که این مدیریت، برای مرد وظیفه‌ی سنگینی ایجاد کرده است که هر گونه اهمال و سستی در انجام دادن آن یا تصمیم‌گیری‌های خارج از مصلحت خانواده، جایگاه او را به عنوان مدیر خدشه‌دار می‌کند. مرد باید برای تأمین مخارج ضروری خانواده تلاش کند، مسکن مناسبی برای آن‌ها فراهم آورد، امکانات مادی و آموزشی و زمینه‌های رشد و تحصیل فرزندان را مهیا کند، لوازم آرامش روحی و آسایش همسر را برای ایفای درست نقش مادری به وجود آورد و در مقابل همه‌ی مشکلات بیرونی از خانواده‌ی خود حفاظت کند.

۵. چرا مرد باید با همسر خود رابطه‌ی محبت‌آمیز داشته باشد؟

➤ **پاسخ:** مرد باید محبت درونی خود را به همسر ابراز کند و از مخفی کردن آن بپرهیزد، همسر با شنیدن ابراز محبت مرد، اعتماد به نفس فوق‌العاده‌ای می‌یابد و توجه او به زندگی چند برابر می‌شود.

۶. در خانواده چه نقش‌هایی بر عهده‌ی زن است؟ نام ببرید. (۳ مورد)

➤ **پاسخ:** ۱- همسررداری ۲- تدبیر امور خانه ۳- مادری

۷. منظور از نفقه چیست؟

➤ **پاسخ:** تأمین هزینه‌های لازم از جهت خوراک و پوشاک، مسکن و آنچه برای آسایش و رفاه شایسته‌ی همسر ضرورت دارد بر عهده‌ی شوهر است این وظیفه مالی که بر عهده‌ی مرد قرار می‌گیرد از نظر شرعی و حقوقی به پرداخت نفقه تعبیر شده است.

۸. امیر مؤمنان (ع) چه چیزی را به عنوان جهاد زن معرفی فرموده است؟

➤ **پاسخ:** جهاد زن شوهرداری در بهترین شکل آن است.

۹. مهم‌ترین «وظیفه‌ی مشترک زن و مرد» در خانواده چیست؟

➤ **پاسخ:** برنامه‌ریزی برای رشد و تعالی خود و فرزندان - مهم‌ترین وظیفه‌ی پدر و مادر، ایجاد زمینه‌ی مناسب برای رشد و تعالی خانواده است و همه‌ی نقش‌های قبلی برای به انجام رساندن این وظیفه است.

۱۰. وظایف ما نسبت به پدر و مادر چیست؟ چهار مورد را ذکر کنید.

➤ **پاسخ:** جلب رضایت پدر و مادر - حفظ حرمت پدر و مادر - اطاعت از دستورات پدر و مادر - اطاعت از دستورات پدر و مادر - خدمت به پدر

و مادر بدن چشم داشت - محبت کردن به پدر و مادر - قدردانی و شکرگزاری از آن‌ها

۱۱. چهار «نقش مرد» در زندگی مشترک را بنویسید.

➤ **پاسخ:**

۱) تأمین هزینه‌ی زندگی خانواده

۲) مدیریت و نگاهبانی از حریم خانواده

۳) رابطه‌ی محبت‌آمیز با همسر

۴) نقش پدری

۱۲. ایفای درست نقش پدر در مدیریت و نگاهبانی از حریم خانواده به چه عواملی بستگی دارد؟

➤ **پاسخ:** ایفای درست این نقش به تلاش، برنامه‌ریزی، مشورت با سایر اعضای خانه و فداکاری نیاز دارد.

۱۳. عبارت قرآنی زیر را ترجمه کنید:

«وَقَضَىٰ رَبِّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا آيَاهُ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا»

➤ **پاسخ:** پروردگارت حکم کرد که جز او را نپرستید و به پدر و مادر نیکی کنید.

۱۴. چرا اسلام وظیفه تأمین معاش زندگی را از دوش مادران برداشته است؟

➤ **پاسخ:** زیرا این امر سبب می‌شود که زن بدون نگرانی و دغدغه کسب و کار به تربیت فرزندان بپردازد و برای آن برنامه‌ریزی کند و فرزندان سالم، درستکار، با تقوا و مفید برای جامعه تربیت نماید که این امر، از ارزشمندترین کارهاست.